

SEDNICA SAVETA

ZA ŠIRE OKUPLJANJE ANTIFAŠISTA

Na sednici održanoj 20. decembra 2006. godine Savet Saveza antifašista Srbije - Društva za istinu o NOB-u usvojio je informaciju o aktivnostima Saveza od letošnje Skupštine i predlog programa rada u narednom periodu, utvrdio predlog Statuta o kome će se doneti konačna odluka na sledećoj sednici Skupštine.

Na aktivnosti u toku druge polovine 2006. godine podsetio je predsednik dr Radoslav Ratković:

- Konstituisani su Savet i Izvršni odbor, imenovana radna tela Izvršnog odbora i, posle više radnih sastanaka i konsultacija sa podružnicama, utvrđen predlog novog Statuta. Kompletirana je dokumentacija na osnovu koje je Savez pod novim imenom registrovan od strane Ministarstva za državnu upravu i lokalnu samoupravu. Savez je pristupio Federaciji nevladinih organizacija Srbije.

- Uz puno angažovanje rukovodstva Saveza i podružnica, činjeni su napor da se konsoliduje nepovoljna finansijska situacija. Podružnice u Pančevu i Novom Sadu posebno su se angažovale da se obezbedi štampanje lista.

- Radi upoznavanja sa aktivnostima i problemima Saveza i uspostavljanja odgovarajuće saradnje, predstavnici Saveza vodili su

razgovore sa zamenikom predsednika Skupštine Beograda Zoranom Alimpićem i donedavnim ministrom i predsednikom Sandžačke demokratske partije Rasimom Ljajićem.

- Pored više uobičajenih manifestacija vezanih za značajne datume i ličnosti NOB-a, sa stanovišta programskih opredeljenja Saveza reagovalo se više puta na aktuelna društveno-politička zbivanja (što se posebno navodi i u ovom broju "Glasa istine").

- U Beogradu i Pančevu organizovana je tribina "Fašizam i antifašizam, danas i ovdje".

Predlog novog Statuta obrazložio je potpredsednik Saveza Radovan Pantović. U odnosu na tekst objavljen u prošlom broju "Glasa istine", odlučeno je da se unesu izvesne izmene:

- da se u zadatke Skupštine uvrsti i donošenje smernica o radu, da se naznači ko čini Skupštinu i kako se formiraju organizacije Saveza (Josif Strunjaš);

- da se doda da Skupština bira i Statutarnu komisiju (Radovan Pantović);

- da se sagleda ko dolazi u obzir za kolektivno članstvo u Savezu i preciziraju njihova prava, obaveze i oblici učešća u koordinaciji i sinhronizaciji rada, uz mogućnost kolektivnih članova da daju svoje predloge i učestvuju u procesu donošenja

odluka (Ljubo Babić, Živan Berisavljević);

- da se na odgovarajućem mestu u postojećem tekstu doda "...sa KPJ i Titom na čelu" (Zvonko Štaubringer).

Nastavak na 3. strani

UKRATKO...

- Predviđa se da će se sednica Saveta (po predlogu novog Statuta - Glavnog odbora) održati krajem aprila a potom i sednica Skupština Saveza antifašista Srbije - Društva za istinu o NOB-u.

- Pored javnih reagovanja, koja se u celosti objavljuju u ovom broju lista, predsednik Saveza - Društva prof. dr Radoslav Ratković dao je izjavu Radiju Slobodna Evropa povodom niške inicijative da se u ovom gradu Ulica Dimitrija Tucovića preimenuje u - Ulicu Dragiše Cvetkovića.

- Na sednici Izvršnog odbora neposredno posle parlamentarnih izbora razmatrani su izborni rezultati sa stanovišta uslova u kojima će se odvijati aktivnosti Saveza - Društva.

- Tokom februara održana su četiri sastanka na kojima se razgovaralo sa članovima Saveza - Društva. Tom prilikom čulo se više sugestija koje će doprineti daljim aktivnostima i unapređenju metoda rada. Pozitivno je ocenjen ovaj vid konsultovanja članstva kao i aktivnosti o kojima su članovi i na ovaj način detaljnije i neposredno informisani.

- S obzirom da se zgrada u kojoj se nalaze prostorije Saveza - Društva uskoro ruši, traži se rešenje za budući smeštaj. Predstavnici Saveza - Društva o tome su vodili razgovore i sa zamenikom predsednika Skupštine Beograda Zoranom Alimpićem i članom Gradskog veća Jasenom Lazovićem.

- Predsednik Skupštine opštine Vračar, na čijoj je teritoriji sedište Saveza - Društva, primio je delegaciju Saveza antifašista Srbije. Upoznat je sa karakterom i aktivnostima Saveza - Društva a bilo je reči i o mogućnostima konkretne saradnje.

- Federaciji nevladinih organizacija (FENS) dostavljen je projekat "Mogućnosti i potrebe antifašističkog obrazovanja i vaspitavanja mladih" sa ciljem da se stvore uslovi za zajedničku realizaciju ovog poduhvata.

- U toku su pripreme za osnivanje podružnice u Zrenjaninu. Očekuje se da će se osnivačka Skupština održati krajem marta.

POVODOM PREDLOGA ZA USVAJANJE DEKLARACIJE O PRESUDI MEĐUNARODNOG SUDA PRAVDE U HAGU

TEŠKE OBAVEZE, ISKORISTITI ŠANSE

Savez antifašista Srbije - Društvo za istinu o NOB-u - podržava inicijative da se Skupština Republike Srbije deklaracijom opredeli ne samo prema presudi Međunarodnog suda pravde u Hagu nego i prema celokupnim obavezama Republike Srbije u odnosu na rezoluciju OUN i odredbe međunarodnog prava koje se odnose na genocid.

Savez očekuje da na tom ozbiljnom ispitu novoizabrani parlament ispolji visoku moralnu i političku zrelost. Jedino je prava odluka ona kojom se prihvata suočavanje sa odgovornošću a do tog suočavanja, pre ili kasnije, mora doći. U interesu je Srbije i srpskog naroda da se otvorenom i odlučnom osudom genocida u Srebrenici ta hipoteka skine što pre. Uslovljavanje da se istom deklaracijom osude i svi brojni zločini počinjeni u poslednjim besmislenim ratovima samo je pokušaj da se deklaracija ne donese što i jeste cilj onih snaga koje su do genocida i dovele.

Presuda nalaže temeljno preispitivanje zašto je Srbija dovedena u poziciju u kojoj se, u neposrednom susedstvu ali i u evropskim i svetskim okvirima, danas nalazi, ko je za to kriv i ko treba da odgovara. Obaveze Srbije prema presudi Međunarodnog suda su i te kako teške, ali tu presudu treba prihvatiti i kao šansu da se utire put pomirenju sa narodima i državama u susedstvu. Presuda to posebno nalaže u odnosu na BiH kao celovitu državu. Tome će doprineti iskreno izvinjenje za žrtve koje su stradale zbog nesumnjivog genocida.

Sve to mora biti praćeno odlučnom akcijom da se odgovorni izvedu pred lice pravde, odnosno da se ukine dosadašnja praksa da se optuženi za zločine skrivaju, štite, pa čak i slave a, što je još bitnije, presuda pruža mogućnost da se beskompromisno odbaci nastojanje održavanja kontinuiteta sa politikom Miloševićevog režima koja je proizvela stravične zločine pa i genocid u Srebrenici.

PROGRAM RADA U 2007. GODINI

TRAJNA POLAZIŠTA, NOVE AKCIJE

I u 2007. godini Savez antifašista Srbije - Društvo za istinu o NOB-u zasnivaće svoje aktivnosti na proceni aktuelne društveno-političke situacije sa stanovišta zahteva koje ona postavlja u odbrani i afirmaciji antifašističkih vrednosti. Usvajanje novog Ustava Republike Srbije, predizborne aktivnosti i, posebno, konstelacija političkih snaga posle izbora - bitne su okolnosti od kojih se polazi pri usvajanju orijentacionog programa rada Saveza.

Savez će, u okviru zalaganja za mir i miroljubivo rešavanje etničkih problema, za uspostavljanje uzajamnog poverenja i svestrane saradnje među narodima i državama, stalno ukazivati na pogubnost svih političkih programa i akcija kojima se podstiču mržnja i netrpeljivost, pri čemu njihovi protagonisti ne isključuju ni primenu sile pa ni oružane sukobe.

U skladu s tim, reagovalaće se na sve pojave neofašizma, rasizma i drugih oblika političkog ekstremizma, pokrenuće se šira akcija da se dokazane antifašističke vrednosti vrata u vaspitno-obrazovne procese, historiografiju, publicistiku i javne medije. Ove aktivnosti ostvarivaće se u saradnji sa demokratskim organizacijama i snagama koje su spremne da se organizuju kao no-

POMOGLI SU SAVEZU I "GLASU ISTINE"

Elementarne uslove za rad i opstanak Saveza - Društva u i izlazak prethodnog i ovog broja "Glasa istine" omogućili su prilozi članova i simpatizera, kao i angažovanje podružnica u Pančevu i Novom Sadu.

Savez i list se zahvaljuju na priložima koje su u međuvremenu dali: Slobodan Radović, Alojz Govednik, Aleksandar Orlandić, Smail Mandžuka, Mara Naceva, Mina Kovačević, Jovo Miloš, Radoslav Ratković, Sidonija Krajnović, Velimir Drakulović, Slobodan Rakočević, Nikola Kmezić, Danica Filipović, Radovan Temerinac, Nina Udovički, Nail Redžić, Rade Vukosav, Jadranka Badurina, Milivoje Stijević, Milutin Miletić, Borislav Stojišić, Jelena Stupar, Zvonko Štaubringer, Mirko Ivančić, Branko Pavićević, Vitomir Sudarski, Radovan Pantović, Anton Lah, Josif Strunjaš, Ante Damić, Miljan Radović, Sead Hadžović, Milutin Todorović, Goran Despotović, Marko Kalodera, Jela Kadenić, Zarija Stojović, Marko Vrhunec, Azra Čemalović, Ilija Radaković, Milenko Marković, Đuro Rodić, Gojko Brajović, Srboljub Manojlović, Milka Jakić, Žika Stojišić, Hamdija Doksan, Jovan Žarković, Aleksandar Sekulović, Pavle Radić, Đorđe Radosavljević, Šarif Buljubašić, Vera Marković, Dušan Marinković, Ljubica Minić, Radovan Pantović, Skupština opštine Pančevo, DDOR Pančevo, Regionalna privredna komora Pančevo, Elektrodistribucija Leskovac, "Gaspelrol" d.o.o. Pančevo, "Finex" Beograd.

vi antifašistički front uz posebno nastojanje da se u ovu borbu uključuje što veći broj pripadnika mlađih generacija.

Polazeći od ovih osnova, za 2007. godinu predviđen je sledeći program rada:

AKTUELNA POLITIČKA I DRUŠTVENA PITANJA

- Zajedno sa Udruženjem "Nauka i društvo" izvršiti kritičku analizu novog Ustava Srbije radi utvrđivanja odgovarajućih akcija;
- Sagledati stanje u Srbiji posle parlamentarnih izbora;
- Analizirati međunarodni položaj Srbije sa stanovišta uloge i zadataka Saveza (odnosi sa susedima, Evropskom zajednicom, saradnja sa Haškim tribunalom, evropske perspektive zemlje);
- Kritički sagledati nastavne programe sa aspekta antifašističkog obrazovanja i vaspitanja mladih, i, posebno, prisutnosti uloge NOB-a u udžbenicima istorije.

PROJEKTI

- Fašizam i fašistoidne pojave i vidovi njihovog ispoljavanja u Srbiji;
- Uloga Miloševićevog režima u poništavanju tekovina antifašističke narodno-oslobodilačke borbe i tendencije njenog održavanja u savremenosti;
- Mogućnosti antifašističkog obrazovanja i vaspitanja omladine.

ORGANIZACIONA PITANJA

- Usaglasiti unutrašnju organizaciju Saveza i metode unutrašnje komunikacije sa novim Statutom;
- Preduzeti konkretne mere za uklanjanje mlađih građana u Savez;
- Razmotriti pitanje kolektivnog članstva, utvrditi realne potrebe i mogućnosti;
- Osnovati organizacije Saveza u Beogradu, Nišu, Leskovcu, Zrenjaninu, Loznici, Novom Pazaru i Čačku i pružiti pomoć u njihovom organizovanju;
- Pripremiti "ličnu kartu" Saveza (presek programskih ciljeva, dosadašnjeg angažovanja, organizacionog ustrojstva);
- Održati, početkom 2007. godine, Skupštinu Saveza.

PITANJA NOVIJE ISTORIJE I NEGOVANJE TRADICIJA

- Javno reagovati na neistine i falsifikovanja u odnosu na događaje i ličnosti NOB-a;
- Redovno obeležavati najznačajnije datume NOB-a - 4. jul, 9. maj, 25. maj, 20. oktobar, 9. novembar (Međunarodni dan borbe protiv fašizma), a i druge u skladu sa realnim mogućnostima;
- Sve organizacije Saveza sagledaće na

svom području stanje spomenika NOB-a i drugih oslobodilačkih ratova i preduzeti odgovarajuće akcije na njihovom obnavljanju i održavanju;

- Tamo gde su državni organi odustali od obeležavanja dana oslobođenja u II svetskom ratu, organizacije Saveza razmotriće mogućnosti preuzimanja tih obaveza, kao i obeležavanje ostalih značajnih lokalnih datuma antifašističke borbe;
- Organizovati savetovanje o savremenom obeležavanju značajnih datuma NOB-a i drugih oslobodilačkih ratova.

SARADNJA SA DRUGIM ORGANIZACIJAMA

- U okviru Federacije nevladinih organizacija Srbije, uspostaviti kontakte sa programski srodnim;
- Inicirati razgovore sa pojedinim međunarodnim organizacijama i institucijama radi sagledavanja mogućnosti za uspostavljanje saradnje;
- Proširiti i intenzivirati kontakte i saradnju sa srodnim organizacijama u novonastalim državama na prostoru nekadašnje SFRJ.

INFORMATIVNO-IZDAVAČKA DELATNOST I ODNOSI SA JAVNOŠĆU

- Izvršiti analizu brojeva lista izdatih u toku godine i razmotriti mogućnosti njegovog poboljšanja;
- Obaviti razgovore sa novinarima - članovima i simpatizerima Saveza u cilju njihovog angažovanja u neposrednim aktivnostima Saveza i njegovom javnom popularisanju;
- Nastojati da se list i publikacije Saveza definišu kao projekti podobni za konkurisanje za dodelu sredstava;
- Učestvovati u pripremi i izdavanju nove "lične karte" Saveza i ostalih informativno-propagandnih materijala;
- Učiniti napore da se prezentacija Saveza na Internetu (Web-stranica) redovno inovira i unapređuje;
- Doprinositi stvaranju uslova da se u kancelariji Saveza obezbedi i primenjuje računarska tehnologija i sve što je sa njom povezano;
- Izlaženje lista i publikacija uskladiti sa materijalnim mogućnostima i aktivnostima Saveza; prema dosadašnjim iskustvima, realan je optimum šest brojeva lista godišnje sa po 12 do 16, ili četiri broja sa po 20 do 24 strane.

Program je orijentacionog karaktera te će se dopunjavati u toku godine u skladu sa aktuelnim potrebama i okolnostima, a njegov sastavni deo su i programi svih organizacionih jedinica.

U program se uključuju i predlozi prihvaćeni na sednici Saveta od 20. decembra.

SEDNICA SAVETA

ZA ŠIRE OKUPLJANJE ANTIFAŠISTA

Nastavak sa 1. strane

Predloženi program rada (koji se objavljuje u ovom broju "Glasa istine") obrazložio je potpredsednik Saveza Vitomir Sudarski naglašavajući da je to okvir koji može i treba da se dopunjuje u skladu sa aktuelnim potrebama i okolnostima. Njegov sastavni deo su i programi organizacionih jedinica.

U toku rasprave, predloženo je i:

- da se sagleda stanje spomenika NOB-a i drugih oslobodilačkih ratova i u saradnji sa odgovarajućim institucijama doprinese njihovom održavanju i zaštiti (Josif Strunjaš);

- da se uz projekat o antifašističkom vaspitanju i obrazovanju mladih predvide analize i aktivnosti u cilju njihovog uključivanja u Savez antifašista (Radoslav Đerić);

- da se u program aktivnosti uključi i projekat "Titovo doba i Srbija" (Živan Berisavljević);

- da se posebno akcentira saradnja sa srodnim organizacijama na prostoru nekadašnje zajedničke države i obezbedi svestranija informisanost o njihovom radu i problemima, da se naglasi i saradnja sa odgovarajućim naučnim ustanovama (Ljubo Babić).

Uz ove predloge, čulo se da treba razmišljati i o organizaciji unutrašnjih tribina kako bi se usaglasili stavovi o izvesnim kontroverznim pitanjima. U tom kontekstu Milomir Petrović je ukazao na neka: da li su komunisti devedesetih godina izdali Jugoslaviju pošto ih je prethodno konformizam učinio krajnje neborbenom organizacijom; zašto je u celom svetu pozitivna ocena o našem NOB-u, a kod nas ne.

Ilija Drezgic je konstatovao da su podružnice obavezne da na

osnovu ovog usvoje svoje programe rada. Založio se da se potpunije valorizuje izdavačka delatnost Saveza. Promocijom izdanja ne treba da se okončaju određene akcije već stalno treba podsećati na ono što je aktuelno a što je obrađeno u pisanoj i objavljenoj reči.

Velimir Drakulović je rekao da pri obeležavanju značajnih datuma NOB-a ne treba zapostavljati 7. jul, a Jelašin Sinovec da, pri pominjanju načela francuske revolucije, treba imati u vidu i podsećati na doprinose svih progresivnih revolucija i stremjenja koja su menjala svet.

Radoslav Ratković je, zaključujući raspravu, podsetio da se pojedine teme uključuju u program ne zbog prošlosti i istorije već zbog svog aktuelnog značenja i značaja. Postoje snage koje bi htele društvo da vrate u stanje od pre 5. oktobra pa je razobličavanje Miloševićeve politike i ukazivanje na njene strampuce i dalje strateški posao.

U okviru tekućih pitanja data je informacija povodom pisma koje je Savezu upućeno od strane novoformiranog Društva za istinu o NOB-u i Jugoslaviji i u kome se za Savez izriču neke konstatacije koje, najblaže rečeno, "ne drže vodu. O tome je vođena rasprava, a posebno oko toga da li na ovo pismo treba odgovoriti ili ne. Bilo je predloga da se ono totalno ignoriše ili da se odgovori sasvim kratko i formalno. Čule su se konstatacije: "Učiniti sve da se izbegnu dalje konfrontacije i ne cepaju inače skromne snage"; "Nema smisla da se dalje vrtimo u krugu u kome smo se vrteli tri godine"; "Dokazujemo se u radu a ne u raspravama"; "Za saradnju - da, koliko treba i kad treba, ali za saradnju su potrebne dve strane..." Na kraju je zaključeno da se odgovori uz ukazivanje na netačnosti ali bez ulaženja u nepotrebne polemike.

PISMO POVODOM PISMA

DOSTA BILO POLEMIKE, RAD JE LEGITIMACIJA

Kao što je poznato, izvestan broj članova Društva za istinu o antifašističkom NOB-u u Jugoslaviji nije mogao da se pomiri sa odlukom da se ime organizacije promeni u Savez antifašista Srbije - Društvo za istinu u NOB-u, iako je ta odluka, nakon duge demokratske procedure i kompromisnog predloga, na Skupštini izglasana sa dvotrećinskom većinom, čime je u potpunosti ispoštovan važeći Statut. Ne poštujući odluku ogromne većine, izdvojili su se i formirali - Društvo za istinu o NOB-u i Jugoslaviji. Posle svoje izborne skupštine, uvodno izlaganje su, uz propratno pismo, uputili na više adresa pa i Savezu antifašista Srbije - Društvo za istinu o NOB-u, pri čemu su na račun Saveza izrečene i neke konstatacije koje činjenično ne stoje, to jest da Savez antifašista okreće leđa narodnooslobodilačkoj borbi u Jugoslaviji.

Savet Saveza antifašista Srbije - Društva za istinu o NOB-u s tim je upoznat te je, posle rasprave zaključio da se na to pismo odgovori. U skladu s tim, predsedniku novoformiranog Društva Petru Matiću upućeno je sledeće pismo:

● Poštovani družo Matiću,

Upoznali smo naš Savet sa pismom i uvodnom reči druga Svetozara Ora na Vašoj osnivačkoj Skupštini. Savet je odlučio da vam se obratimo, zahvalimo na informaciji, izložimo svoje mišljenje i predložimo da na temu, pokrenutu informacijom, prekinemo svaku dalju polemiku. Smatramo da, umesto ovakvih rasprava, sve snage treba da uložimo u ostvarivanje istih ciljeva i zadataka.

Molimo Vas da u svojstvu predsednika Društva upoznate Izvršni odbor sa našim priloženim dopisom.

Drugarski Vas pozdravljamo.

Pomenuti priloženi dopis glasi:

● Poštovani drugovi,

Primili smo Informaciju o promenama u Društvo za istinu o antifašističkoj narodnooslobodilačkoj borbi u Jugoslaviji 1941-1945. i sa dva njena dela upoznali naš Savet, na sednici od 20. devembra 2006.

Iako mislimo da ne treba da polemishemo sa besmislicama izrečenim u uvodnoj reči na vašoj osnivačkoj Skupštini, jer imamo dovoljno obaveza i obiman program rada, ipak želimo samo da podsetimo: Skupština Društva za istinu o antifašističkom NOB-u u Jugoslaviji, održana 13. juna 2006, **dvotrećinskom većinom prisutnih**

članova usvojila je predlog Saveta o promeni imena. Podsećamo takođe da činjenice sadržane u statutarnoj odluci, usvojenoj na pomenutoj Skupštini, i sadržaj teksta u predlogu novog Statuta (čl. 7 - programski ciljevi i zadaci) nedvosmisleno demantuje tvrdnje o "napuštanju odbrane NOB-a", o "gašenju i rasturanju Društva", o "nepopularnosti NOB-a" i slične neistine sadržane u uvodnom izlaganju na vašoj osnivačkoj Skupštini.

Da je Skupština od 13. juna 2006. drukčije odlučila, mi bismo držeci se demokratskih principa, prihvatili takvu odluku.

Vaša odluka, namera i rešenost da napustite našu dotadašnju zajedničku organizaciju i osnujete novu, pod skoro istim imenom i sa sličnim Statutom - nije bila naša želja, na šta smo više puta jasno ukazivali. No, to je sada realnost. Mi vam želimo uspeh u radu na odbrani istine o NOB-u i Jugoslaviji, na čemu ćemo se nesmanjenom snagom, kao i do sada, i mi angažovati.

U interesu uspešnijeg delovanja obe naše organizacije, smatramo da ubuduće treba **da isključimo svaku međusobnu raspravu vezanu za ovakva pitanja**. Prioritet svakako treba da ima ostvarivanje naših programskih zadataka.

ČLANARINA ZA 2006 - 500 DINARA

Godišnja članarina za 2006. godinu iznosi 500 dinara, a za učenike i studente i dalje je - 100 dinara. Zbog izuzetno teškog materijalnog položaja organizacije izuzetno je značajno da članovi redovno plate članarinu, čime potvrđuju pripadnost Savezu - Društvo i doprinose njegovoj egzistenciji. Članovi čije je materijalno stanje nepovoljno simboličnom uplatom mogu da bi potvrde status člana.

Članarina se može uplatiti neposredno, u prostorijama Saveza, ili na žiro-račun:

3 5 5 - 1 0 1 9 1 9 4 - 8 3

Vojvođanska banka - filijala Beograd

Naziv: Društvo za istinu o antifašističkoj narodnooslobodilačkoj borbi 1941-1945.

Članovi, prijatelji i simpatizeri Društva mogu na isti način da uplate i svoje dodatne priloge.

Besplatno dostavljanje "Glasa istine" i popust pri kupovini svih izdanja Društva - svojevrsni su povraćaj članarine i priloga.

PROGRAM RADA NOVOSADSKE PODRUŽNICE

ANTIFAŠIZAM - ČVRSTA VEZA SA EVROPOM

Predsedništvo Novosadske podružnice Saveza antifašista Srbije - Društva za istinu o NOB-u - pripremlilo je program i plan rada naglašavajući potrebu da se pri organizovanju aktivnosti ima u vidu da su na javnoj sceni sve učestaliji razni oblici neofašističkog ponašanja i delovanja. U tom kontekstu, između ostalog, ističe se:

- Polazimo od nespornog - da je savremena Evropa izgrađena na antifašističkim temeljima. Imajući to u vidu, nećemo potcenjivati nacionalističke, šovinističke, rasiističke pojave, zagovaranje ili opravdavanje genocida i slično jer protagonisti takvih zbiivanja udaraju na evropske i civilizacijske vrednosti koje je afirmisala antifašistička narodnooslobodilačka borba naroda Jugoslavije. Na takve pojave i ponašanja reagovaćemo blagovremeno i energično.

- Aktivnosti ćemo usklađivati sa druš-

tveno-ekonomskim i političkim prilikama u Srbiji podržavajući demokratizaciju društva jer to doprinosi uključivanju u evropske integracione procese i približava ulasku u Evropsku uniju.

- Boreći se za istinito interpretiranje činjenica o NOB-u, nećemo nekritički idealizovati prošlost već se zalažemo da se danas, u interesu budućnosti, iz prošlosti izvlače prave pouke a ne da se iz nje preuzimaju i nameću retrogradni politički koncepti.

- Posmatranje prošlosti u funkciji sadašnjosti i budućnosti, kao deo borbe za demokratizaciju društva, doprineće i omasovljenju naše organizacije.

Programom i planom aktivnosti predviđa se da, u skladu sa ovim načelnim opredeljenjima, pripadnici Novosadske podružnice:

- reaguju na sva ona ponašanja i pos-

tupke kojima se zloupotrebljavaju nacionalne i verske razlike i raspiruje mržnja;

- suprotstavljaju se veličanju haških optuženika kao ratnih heroja, agresivnom i ratnohuškačkom ponašanju na javnoj sceni, nepoštovanju ljudskih i manjinskih prava, plasiranju neistina i falsifikata o NOB-u i SFRJ;

- u okviru programskih usmerenja, razmatraju i javno saopštavaju svoje stavove o aktivnostima organa vlasti, obrazovnih ustanova i vaspitnih institucija, konfesionalnih i nevladinih organizacija;

- obeležavaju značajne istorijske datume iz perioda NOB-a i posleratne socijalističke izgradnje.

Programski zadaci ostvarivaće se organizovanjem tribina, naučnih i drugih skupova, izložbi, predavanja, izdavačkom delatnošću, uz saradnju i povezivanje sa programski srodnim organizacijama, naučnim, kulturnim, obrazovno-vaspitnim institucijama i javnim glasilima.

**ISTORIJSKA POKRAJINA
NE ŽELI MILOSTINJU**

Pre usvajanja Ustava Srbije, kao što je poznato, nisu postojale mogućnosti da se vodi rasprava i utiče na preko noći utvrđeni predlog. Upravo zbog toga rasprave ne prestaju po njegovom usvajanju, a naročito u Vojvodini gde, reklo bi se, ustavnim položajem pokrajine nisu zadovoljni ni oni kojima je partijska pripadnost nalagala da izraze zadovoljstvo zbog, kako su pričali, bitno povoljnije (oktroisane) materijalne pozicije Vojvodine. One javne ličnosti koje se više bave suštinom problema nego političkom taktikom, o ovome govore bez uvijanja.

- Tako mr Jelica Rajajić-Čapaković, predsednica političke organizacije Demokratska Vojvodina, zastupa stav da je novim Ustavom Srbije, čak više nego u Miloševićevom, "zatr i trag svakoj autonomiji Vojvodine". Ukazuje na licemernu protivrečnost: priča se o najvišem stepenu autonomije za Kosovo, a na primeru Vojvodine vidi se kako se zapravo tretira autonomija. Centralna vlast i ne pomišlja da se odrekne vojvođanskih para - Vojvodina puni budžet Srbije sa oko 40 a vraća joj se sedam odsto, oko dva odsto više no pre novog Ustava. Tek da se zamažu oči onima koji na to pristanu.

- Poznati vojvođanski političar, član Saveza antifašista Srbije, Živan Berisavljević smatra da je vojvođansko pitanje na velika vrata otvoreno upravo donošenjem novog Ustava Srbije koja je ponovo napravila prema Vojvodini veliku istorijsku grešku, te će morati vrlo brzo da je ispravlja. U ustavno-referendumske zavrzlami Kosovo je "još jednom zloupotrebljeno kako bi se i Srbiji i Vojvodini nametnula politička volja nacionalne i političke elite sa pozicije takvog ekstremno radikalnog centralističkog ustrojstva države kakvo ne postoji nigde u Evropi", pri čemu se "Vojvodina srozava na pašićevsku, šibcarsku,

budžetsko-procentnu, kobožagi autonomiju, kakva stvarno nigde ne postoji kao oblik autonomnog političkog organizovanja". U tom kontekstu, Berisavljević naglašava i:

"Država Srbija, iako jeste država pre svega većinskog naroda, nema pravo da se ustavno definiše tako da se svi ostali narodi osećaju kao njeni podstanari. Ovo je pokušaj da se da privid demokratskog potvrđivanja centralističke formule uređivanja države Srbije kakvoj memorandumsko-kleronacionalistička i državno-birokratska elita, nažalost, teži od Garašanina naovamo. Ista ta elita je i sada pokušala da se, sa osloncem na slepu Koštuničinu veru u mogućnost reinkarnacije obrenovićevske formule oblikovanja srpske države, spase ono što je prokockala igrajući na Miloševićevu kartu. O tome je zapravo reč!"

ZLOČIN NA POPRIŠTU ZLOČINA

Partizanska slobodarska Fruška gora još jednom je oskrnavljena. Putokaz ka spomen-obeležju koje podseća da je tu, između Irškog venca i Vrdnika, ubistvom Ivana Stambolića, realizovan jedan od zločinačkih poduhvata samog vrha Miloševićevog režima, osvanuo je sa grafitom: "Hvala Legija", uz nacrtani krst sa četiri ocila. Iako je gotovo neverovatno, postoje još ljudi koji se zahvaljuju monstrooznim ubicama, njihovim inspiratorima i nalogodavcima.

Ohrabruje što se odmah reagovalo, što je u ime Vojvodine predsednik pokrajinskog Izvršnog veća Bojan Pajić izrazio "prezir prema ljudima koji zločince veličaju a žrtve ponovo ubijaju". Naglasivši da je oskrnavljenje spomen-obeležja Ivanu Stamboliću novi zločin nad njim i slika društva u kome živimo, Pajić je dodao: "Ako neko poruku zahvalnosti jednom ubici potpiše krstom, simbolom hrišćanstva i ljubavi, to nedvosmileno pokazuje koliko se zlo odomaćilo u Srbiji. Zabo-

ravlja se da onaj ko zlo ne progona - praktično zapoveda da se zlo čini, a ko pravda zločin - taj postaje saučesnik."

"Sada plaćamo ceh činjenici da se u poslednjih nekoliko godina planski čini mnogo da se zločini relativizuju a zločinci amnestiraju" - rekao je takođe Pajić i poručio da to neće proći.

ĆIRILICA ÜBER ALLES

Povodom Svetskog dana maternjeg jezika, agencija Beta prenela je izjavu Ane Tomanove Mankanove, koordinatorke manjinskih nacionalnih saveta u Vojvodini, da su maternji jezici nacionalnih manjina u Srbiji veoma ugroženi. Zbog toga će manjinski nacionalni saveti zahtevati da se maternji jezici u školama vrata u obavezni deo programa.

Alarmantna je situacija i kada je u pitanju poštovanje propisa o službenoj upotrebi jezika i pisma nacionalnih manjina. "To pravo, kaže Ana Tomanova Mankanova, postoji na papiru ali sve ostaje na nivou deklaracija i zakona". Konkretno, lične karte i zdravstvene legitimacije ispisuju se ćirilicom a slovačka imena, na primer, ne mogu da se ispišu ovim pismom. I, tako redom...

ZABRANITI SRS

Povodom izricanja presude pripadnicima neregistrovane neonacističke organizacije "Nacionalni stroj", predsednik Lige socijaldemokrata Vojvodine Nenad Čanak izjavio je da ta presuda otvara mogućnost za zabranu Srpske radikalne stranke i da bi na tome trebalo da insistiraju okupljene demokratske snage.

Čanak smatra da presudom pripadnicima "Nacionalnog stroja" ne bi smeo da se okonča obračun sa nacionalsocijalistima i klerofašistima u Srbiji: "Nije u redu da mladi fašista trune u zatvoru a stari fašisti, s druge strane, dobiju životnu apanažu u Srpskoj akademiji nauka i umetnosti".

PISMO NENADU BOGDANOVIĆU, GRADONAČELNIKU BEOGRADA

ZA ĐINĐIĆA - DA, PROTIV NJEGOVIH PRINCIPA - NE!

Poštovani gospodine Bogdanoviću,

U potpunosti uzvažavamo razloge koji na-
lažu da Zoran Đinđić dobije uglednu ulicu u
Beogradu i sa svoje strane zalažemo se da se
to u dogledno vreme i ostvari.

Istovremeno smatramo da višestruko ne bi
bilo dobro ako bi odluka o tome bila u su-
protnosti sa principima koje je sam Zoran
Đinđić javno proklamovao. Podsećamo da je
pokojni premijer više puta isticao da svako
vreme i u nazivima ulica treba da ostavi tra-
gove u onim delovima grada koji su izgra-
đeni ili bitno unapređeni u tom vremenu.

Verujemo da i Vi delite naše uverenje da
Beograd, a posebno Novi Beograd, treba i
nazivima ulica da izrazi poštovanje prema
periodu kada je ostvario izvanredan materijal-
ni i kulturni uspon, doživeo najveću me-
đunarodnu reputaciju u čitavoj dosadašnjoj
istoriji i, kao glavni grad države čiji je ugled
bio daleko veći od njenog prostranstva, broja
stanovnika i ekonomske moći, u celom svetu

predstavljao prepoznatljiv simbol progresiv-
nih stremjenja usmerenih ka očuvanju mira,
ravnopravnosti naroda i država i njihove
svestrane saradnje.

I promenama naziva ulica u poslednjih
petnaestak godina Beograd se dosta ogrešio
u odnosu na svoju antifašističku tradiciju, što
se već vraća kao svojevrsni bumerang - u
trenutku kada se čelnicima Rusije prigovara
da omalovažavaju naše doprinose u borbi
protiv fašizma, zaboravlja se da su u Beo-
gradu "počišćena" sva imena ruskih koman-
danata koji su na čelu svojih jedinica učestvo-
vali u oslobađanju Beograda u II svetskom
ratu. Beograd nema ni ulice Koče Popovića,
Peke Dapčevića i drugih istaknutih ličnosti
antifašističke borbe kojim bi se gradovi
širog sveta, da su pripadali njihovim sredi-
nama, i te kako ponosili.

Imajući sve to u vidu, smatramo da je prei-
menovanje Bulevara AVNOJ-a, i sa stano-
višta poštovanja principa Zorana Đinđića, i sa
stanovišta odnosa prema najvećim simboli-

ma antifašističke borbe, loše rešenje i da se u
Beogradu mogu naći bolja koja neće pro-
dubljivati već stvorene podele i podsticati no-
va nezadovoljstva. Ne bi, naime, bilo dobro
da se afirmisanjem jedne nesumnjive vred-
nosti nipodaštava druga, takođe neosporna.
Ne sme se zaboravljati da AVNOJ ima zna-
čajno mesto u borbi protiv fašizma u Srbiji,
Jugoslaviji i Evropi.

U skladu s tim, dozvoljavamo sebi da uči-
nimo sasvim konkretne predloge. Ima mno-
go logike da ime Zorana Đinđića dobije sa-
dašnja Beogradska ulica, ili, ako je o Novom
Beogradu reč - ime Zorana Đinđića mogao
bi da ponese sadašnji reprezentativni Bulevar
umetnosti.

Očekujući da ćete imati razumevanja za
naše argumente i da ćete svoj veliki autoritet
staviti u službu razumnih rešenja koja će
udruživati Beograđane a ne podsticati nji-
hove konfrontacije, i ovom prilikom Vam izra-
žavamo poštovanje i srdačno Vas pozdravl-
jamo.

OBRAĆANJE UOČI PARLAMENTARNIH IZBORA U SRBIJI NAPRED A NE NAZAD

S obzirom da su predstojeći izbori izuzetno značajni za dalji
razvoj i budućnost Srbije, Savez antifašista Srbije - Društvo za
istinu o NOB-u smatra da građani u nedelju 21. januara treba
što masovnije da izađu na glasačka mesta i odluče: hoće li
Srbija iskoračiti napred, ili će ostati u mestu, što znači vraćati se
nazad.

Savez je uveren da će građani Srbije iskazati poverenje poli-
tičkim snagama koje u svojim programima i delovanju odbacu-
ju profašističke, nacionalističke i šovinističke pretenzije, politiku
mržnje i izolacije.

Put ka svetlijoj perspektivi građani Srbije prokrčice ako svoj
glas daju istinski opredeljenim za razvoj Srbije na demokrat-
skim, antifašističkim temeljima ugrađenim u temelje savre-
mene Evrope; Srbije sposobne za iskrenu saradnju sa susedi-
ma i svim narodima sveta, Srbije koja će energično i dosledno
otklanjanje prepreke i stvarati uslove za što brži ulazak u Evrop-
sku uniju.

Savez je takođe uveren da će građani Srbije prepoznati i svo-
jim izbornim opredeljenjem kazniti protagoniste prljavih predi-
zbornih kampanja, kleveta, laži i mržnje, te da se neće odaz-
vati na pozive za nova "događanja naroda" koja im se dema-
goški nude pod firmom navodnog "dogovora s narodom".

DELEGACIJA SAVEZA KOD RASIMA LJAJIĆA

Krajem prošle godine delegaciju Saveza antifašista Srbije -
Društva za istinu o NOB-u - primio je Rasim Ljajić, predsednik
Sandžacke demokratske partije. U delegaciji su bili dr Radoslav
Ratković, predsednik Saveza, Radovan Pantović, Sead Hadžović
i Vitomir Sudarski. U razgovorima je učestvovao i Meho Ome-
rović, narodni poslanik Skupštine Srbije.

Delegacija Saveza obavestila je Rasima Ljajića o radu, rezul-
tatima i problemima organizacije.

Rasim Ljajić i Meho Omerović su članovi Saveza antifašista
Srbije.

ZAŠTO SU JEVREJI ZABORAVLJENI?

Predlogom Zakona o restituciji vlada Vojislava Koštunice učinila je
neoprostivu nepravdu srpskim Jevrejima koje su nacistički okupatori,
uz zdušnu pomoć kvislinške vlasti Milana Nedića, pobili tokom II svet-
skog rata. Potomci stradalih Jevreja su u ovom vladinom predlogu zab-
oravljeni i lišeni prava na povraćaj imovine na krvav način oduzete od
njihovih predaka.

Ne ulazeći u to da li je reč o slučajnom propustu ili o zaboravnosti
druge vrste, od Skupštine Srbije zahtevamo da ovaj zakonski predlog
hitno povuče iz skupštinske procedure i vrati ga predlagaču na temeljnu
popravku i doradu. To je najmanje što ova zemlja duguje malobrojnoj
jevrejskoj zajednici preostaloj na našem tlu, čiji su pripadnici dali
neizmeran doprinos razvoju Srbije u poslednja dva veka. A to nam na-
lažu i standardi Evropske unije kojoj težimo da se što pre pridružimo.

Najveću odgovornost za ovaj krajnje štetan politički propust snosi
nadležni ministar Milan Parivodić, čudan neki čovek koji se javno
deklarise kao poklonik i veliki poštovalac lika i dela kvislinškog premi-
jera generala Milana Nedića. Njegova izjava da na pomen Nedićevog
imena treba u Srbiji zauzeti stav "mirno" nije samo nečuveni politički
skandal već i zakonski nedozvoljen čin. Kad bi u Francuskoj neki min-
istar na sličan način veličao kvislinškog predsednika Petena, istog časa
bi izleteo iz vlade i političkog života, a i zakonski bi bio gonjen.
Koštuničina vlada nije, međutim, čak našla za shodno ni da se ogradi
od ove sramne izjave svog ministra.

Istovremeno izražavamo najdublju zabrinutost zbog sve češćih poja-
va ksenofobičnog nacionalizma, antisemitizma, neofašizma, pa i rasiz-
ma u našoj zemlji, koje ponekad imaju i tragične posledice. Ne radi
se samo o pisanju antisemitskih i šovinističkih grafita, ni o sporadičnim
ekcesima na sportskim stadionima. Grupice neofašista prave na inter-
netu spiskove Jevreja u Srbiji (s kojim li ciljem to rade?), knjige anti-
semitičke sadržine slobodno se prodaju po knjižarama i na ulicama, a
policija dobro poznaje ekstremne grupe navijača fudbalskog kluba Rad
koji na utakmicama toga tima nekažnjeno uzvikuju: "Srbija Srbima,
napolje sa Romima".

Ovakve pojave ne smeju se minimizirati, a još manje tolerisati. Od
nove Vlade očekujemo da mnogo više nego sadašnja, shvati realnu
opasnost i preduzme energične mere da se pojave antisemitizma, neo-
fašizma i rasizma suzbijaju u korenu, a njihovi nosioci najoštrije
kaznjavaju.

IZMIŠLJANJA JEDNO, ČINJENICE SASVIM DRUGO

KRIVOTVORENJA U DOSLUHU SA DNEVNOM POLITIKOM

List "Blic" je 18. februara ove godine tražio odgovor na pitanje da li je, u postupcima za rehabilitaciju osuđivanih posle II svetskog rata, pravosuđu potrebna pomoć istoričara. U tom kontekstu citiran je i istoričar mlađe generacije Čedomir Antić koji je rekao da je svojevremeno u Francuskoj, zbog saradnje sa nemačkim okupatorom, ubijeno sedam hiljada ljudi. "Zaboravlja se, kaže Antić, da Francuska ima deset puta više stanovnika od Srbije a da je u Srbiji od 1944. do 1953. stradalo samo u Beogradu oko sedam hiljada ljudi a u Srbiji između 60 i sto hiljada. Znači, deset puta više nego u Francuskoj."

Antić, međutim, ne navodi izvore a da mu je do toga stalo mogao bi lako da pronade podatak da je još za života De Gola francuska desnica tvrdila da je u Francuskoj bez suđenja "Maguis" na kraju rata likvidirao 105 hiljada kolaboranata. De Gol je, međutim, pomenuo 10.842 pogubljena bez sudske presude pri čemu je rekao: "Ta je brojka bolna, ali je ograničena s obzirom na to koliko su grozних zločina počinili (fašisti) i kakve su njihove posledice" (Herbert Lotman "L'epuration"). Poznati književnik Predrag Matvejević (beogradski "Danas", 8. februar 2005) smatra da je u Francuskoj bez suda na kraju II svetskog rata ubijeno 50 hiljada ljudi, te da je i u Italiji takođe bilo masovno ubijanje fašista bez izvođenja pred sud.

U svakom slučaju, treba dodati da je, pored onih koji su ubijeni bez suđenja, u Francuskoj isleđivano 350 hiljada Francuza pri čemu su izrečene 26.264 smrtne presude. Drugim rečima, Francuzi nisu bili nimalo blagi prema svojim kolaborantima, a zaključak Antićev "ne drži vodu" ni na drugoj strani. Naime, i on se, zaogrnut plaštom istoričara, pridružuje onima koji su iz dnevnih političkih interesa proizvoljno uveličavali broj stradalih na kraju II svetskog rata:

● Svojevremeno je, na primer, Vuk Drašković na Studiju B izjavio da su partizani-ko-

munisti u oktobru 1944. streljali u Beogradu 12 hiljada advokata i lekara a u celoj nekadašnjoj Jugoslaviji u to vreme nije bilo toliko lekara i advokata. U Srbiji je 1982. bilo 1.238 advokata.

● Sadašnji ambasador, književnik Dušan Kovačević (uzgred rečeno "divljom gradnjom" preoblikovao je kuću u kojoj je živela i umrla Isidora Sekulić, inače zaštićenu kao kulturno-istorijski spomenik) u "NIN-u" je 27. marta 2003. izneo tvrdnju da su "Titove horde", uništavajući građansku klasu, "poubijale sve one koji nisu nalik njima".

● Profesor dr Radoslav Stojanović je izjavljivao da je od jeseni 1944. do avgusta 1945. u Srbiji ubijeno sto hiljada ljudi, sudija Miroslav Todorović da su "poubijani svi poštteni domaćini" te da su partizani zapravo - ustaše. Prema ciframa s kojima je baratao pokojni Uglješa Krstić ispada da je, na primer, u Svilajncu ubijeno više ljudi nego što je to mesto imalo stanovnika, itd, itd.

Postoje, međutim, podaci da je na području uže Srbije, po svim osnovama, u čita-

vom ratu i neposredno posle njega, to jest do 1947, stradalo 41.106 lica, a prema podacima Patrijaršije Srpske pravoslavne crkve (zbir izveštaja koje su dostavljale sve parohije), od aprila 1941. do kraja 1946, ukupan broj stradalih je - 34.919, pri čemu toj cifri treba dodati žrtve Banjičkog logora.

Na osnovu dostupnih arhivskih podataka vidi se da je, od 1944. do kraja 1946, procesuirano u Srbiji 17.638 lica, oslobođeno optužbe 6.123, na vremenske kazne osuđeno 10.871, a na smrt 651 lica pri čemu je 350 smrtnih presuda i izvršeno.

Ovom prilikom može se konstatovati i to da manipulacije brojem žrtava nisu samo ovdašnji izum. Već pomenuti Predrag Matvejević pominje da su u Istri i Krasu u takozvanim "fojbama" (kraškim jamama) nađeni posmrtni ostaci 570 ljudi a tršćanski istoričar Galeano Fugar navodi čak i manji broj. No, u Italiji se danas, zna se zašto i zna se ko, manipuliše sa desetinama hiljada "ujamljenih".

A. DAMIĆ

O KRUGLI STO O ANTIFAŠISTIČKOM VASPITANJU MLADIH PROJEKT GOTOV, TRAŽE SE DONATORI

Ukoliko se obezbede donatori i odgovarajuća materijalna sredstva, u skladu sa usvojenim programom rada Saveza antifašista Srbije - Društva za istinu o NOB-u, krajem ove godine, trebalo bi da se okupe kompetentne ličnosti iz Srbije, Slovenije, Hrvatske, BiH, Crne Gore i Makedonije i da razgovaraju o mogućnostima i potrebama antifašističkog obrazovanja i vaspitanja omladine.

Projekat je urađen te su na osnovu njega podneti zahtevi za finansiranje.

Savez antifašista kao organizator, polazi od učestalih neofašističkih, rasističkih i šovinističkih pojava među mladima i potrebe za razjašnjenjem njihovog karaktera, ciljeva i uzroka. To zahteva odgovarajuće društveno reagovanje uključujući i organizovano unošenje odgovarajućih obrazovnih i vaspitnih sadržaja u cilju usvajanja moralnih vrednosti suprotnih nasilju, agresiji i diskriminaciji. Pri tome se polazi od toga da se u čitavom regionu javljaju slične pojave i njihovi nosioci, te da su i uzroci istovetni ili slični, a da bi društvena osetljivost u ovim zemljama trebalo da bude u skladu sa zajedničkim tragičnim iskustvima iz prošlog stoleća uključujući i ona sasvim sveža na njegovom samom kraju.

Na savetovanje - okrugli sto bili bi pozvani sociolozi, politikolozi, predstavnici vlasti (obrazovanja, kulture, pravosuđa), sportskih i nevladinih organizacija. V.S.

MULTINACIONALNO UDRUŽENJE BOSANACA I HERCEGOVACA U BEOGRADU

O DVA ARŠINA "POLITIKE"

Članak "Dva Ribnikara", objavljen u "Politici" 25. januara 2007, bio je povod da se oglasi Multinacionalno udruženje Bosanaca i Hercegovaca u Beogradu. Ovom listu upućen je tekst u kome se ističe:

Posle propadanja Miloševićevog režima i neslavnog načina na koji se taj režim poslužilo "Politikom", izgledalo je da će se "Politika" vratiti svojim svetlim tradicijama. Nažalost, sve brojniji su primeri da se ta nada izneverava. Navešćemo jedan od primera koji svedoči o tome.

Uredništvo "Politike", a posebno njena glavna urednica, objavljenim informacijama i vlastitim komentarima, bezrezervno podržava službene stavove o Kosovu. Pri tome se, manje-više s razlogom, pominje hiljadugodišnji boravak Srba na toj teritoriji, a Kosovo naziva kolevkom srpstva. U istoriji nije teško pronaći argumente u prilog toj tvrdnji. No, rukovodeći ljudi lista u poslednje vreme istovremeno sve otvorenije podržavaju pretenzije nekih snaga u Srbiji (SRS, DSS, SPS...) prema onom delu nezavisne i samostalne države BiH koji se naziva Republikom Srpskom. I pri tome se, za razliku od Kosova, oglašuju o istorijske činjenice koje nedvosmisleno govore o samosvo-

jnosti Bosne i Hercegovine i njenih naroda, o nepostojanju bilo kakve istorijske tapije države Srbije na tu teritoriju. Pri tome, neskrupulozno se govori o brojnosti bosanskih Srba i bedno prećutkuje zločinački, sramni način na koji su Srbi iz Republike Srpske postigli sadašnju brojnu prednost.

Tendencioznost uredništva "Politike" potvrđena je i izborom da se, za podsećanje na znamenitu braću Ribnikar, odaberu onovremeni tekstovi pesnika Jovana Dučića i, uz to, prilog Isidore Sekulić "Braća Ribnikari". Pažljivom čitaocu pašće odmah u oči da ti tekstovi nisu plod slučajnog odabira, te da su braća Ribnikari samo zgodan povod da se u svesti čitalaca još jednom, ali ne i prvi put, ožive propali i zlosutni snovi o "velikoj Srbiji". Evo tih reči, onomad objavljenih u pomenutim člancima, u celini ispunjenih prenatlaženim nacionalizmom: "...U Evropi niko nije znao da je Bosna srpska...Evropa je začas videla da je pitanje Bosne životno pitanje Srbije..."...napor divnog pokoljenja koje je preduzelo da mitskim junaštvom i žrtvama nazida Veliku Srbiju, Svesrbiju..."

I sve to uprkos činjenici da su znamenita braća Ribnikar, nesumnjivi prijatelji srpskog naroda, ostavili iza sebe sasvim druge i humanije poruke...

POVODOM GODIŠNICE POKOLJA U VRANIĆU

ZAR SE NAREDBODAVCI ZLOČINA MOGU REHABILITOVATI?

Na današnji dan, pre 63 godine, Vranić, selo nadomak Beograda, dočekalo je najcrnje jutro od svog nastanka. U noći između 20. i 21. decembra 1943, četnici Draže Mihailovića, posle silovanja i bestijalnog orgijanja, zaklali su ovdje 72 meštana među kojima je bilo i dece u kolevci.

Ovaj događaj mora se pomenuti u kontekstu zahteva aktuelnog političara Vojislava Mihailovića da se sudski rehabilituje njegov deda i na taj način svrsta među nevine žrtve četničkih zločina širom Srbije, Bosne i Hercegovine, Crne Gore, Hrvatske - ističe Savet Saveza antifašista Srbije - Društva za istinu o NOB-u, uz napomenu da su i Drugovac, Kopljari, Jagodina, Čuprija, Čačak i mnoga mesta širom Srbije, od Beograda i Požarevca do Puste reke, Toplice i Jablanice, četnike i njihove po Dražinoj naredbi formirane crne trojke, isključivo po zlu zapamtila. Samo u užičkom kraju, na primer, četnici su ubili 118 žena i devojaka, a muškarce su i na ražnju pekli.

Savez antifašista Srbije poziva sve odgovorne društvene činioce i sve razumne građane da se suprotstave ovom zahtevu jer bi njegova eventualna realizacija, kao najgrublje narušavanje istorijske istine, imala višestruko štetne posledice. Pri tome se posebno podseća na sledeće istorijske činjenice:

- Od novembra 1941. pa sve kraja II svet-skog rata, četnički pokret Draže Mihailovića i njegove oružane formacije, zajedno sa nemačkim, italijanskim i bugarskim okupatorskim snagama, saradujući blisko sa Nedićevim i Ljotićevim odredima, pa čak i sa ustašama Ante Pavelića, vodile su neprekidni rat protiv antifašističkog narodnooslobodilačkog pokreta, pri čemu je neprestanom četničkom teroru bilo izloženo i civilno stanovništvo.

- U skladu sa Moljevićevim srpsko-hegemonističkim projektom, Draža Mihailović je već krajem 1941. izdao naredbu ("instrukcije") kojom nalaže "čišćenje državne teritorije od svih nacionalnih manjina i nenacionalnih elemenata". U skladu s tim, Pavle Đurišić i drugi Dražini komandanti etničko čišćenje ostvarivali su potom masovnim ubistvima stanovništva, paljenjem sela, pljačkanjem i uništavanjem imovine, posebno u Sandžaku i istočnoj Bosni. Ta "instrukcija", u prisustvu

Dražinih delegata Zaharija Ostojića i Pavla Đurišića, elaborirana je i decembra 1942. na konferenciji "četničke intelektualne omladine Crne Gore, Boke i Sandžaka", održane u Šahovićima kod Kolašina, kada je, pored ostalog, naglašeno da "na teritoriji buduće države Srba, Hrvata i Slovenaca, nacionalnih manjina ne može biti".

- Dražino dodvoravanje okupatoru već u novembru 1941. potvrđeno je predajom 300 na prevaru zarobljenih partizana da bi ih Nemci streljali, a trajalo je sve do kraja rata čak i posle naredbe kralja Petra II Karađorđevića da se četnici stave pod komandu narodnooslobodilačkog pokreta sa Josipom Brozom Titom na čelu. Draža je i tada mobilisao srpske mladiće da bi besmisleno ginuli u Bosni u nastojanjima da se obezbedi koridor za povlačenje nemačkih oružanih snaga sa juga.

U skladu sa naredbama i instrukcijama svoje vrhovne komande i Draže Mihailovića lično, četnici su počinili stravične zločine i

prema srpskom kao i prema drugim jugoslovenskim narodima. Mnoge od njih Draža je i priznao na sudskom procesu 1946. godine. Imajući u vidu aktuelna tumačenja komandne odgovornosti, njegova krivica danas je još veća, a svako ko predlaže njegovu rehabilitaciju i s njom se saglašava ne samo da se solidariše sa tim zločinima nego i sa onim, koji su, na istovetnim političkim i genocidnim projektima, dobrim delom i na istim prostorima, počinjeni u ratovima tokom poslednje decenije XX veka.

Otuda su zahtev za rehabilitaciju Draže Mihailovića i uporna odbrana Radovana Karadžića, Ratka Mladića i ostalih novokomponovanih ratnih zločinaca dve strane iste medalje i izraz onih političkih opredeljenja koja Srbiju samoubilački sputavaju na putu ka udruženoj antifašističkoj Evropi i ozbiljno narušavaju njene odnose sa neposrednim susedima na području nekadašnje Jugoslavije - ističe Savet Saveza antifašista Srbije.

IZ DRUGIH LIŠTOVA

KOME SMETA TOPLIČKI ČE GEVARA?

Već duže vremena je bista Ratka Pavlovića Čička - čije ime selo nosi od posle rata - postala predmetom primitivnog izivljavanja, svakakve poruge i ismejavanja. Posipana je svakojakim prljavštinama, stavljan joj je trnov venac, itd. Stoga se mogao očekivati i vandalski postupak koji se dogodio u noći između 16. i 17. februara. Te noći nepoznati vandali su se, pod okriljem mraka, konačno osmelili i da bistu sruše sa postolja. Lice su mu okrenuli ka zemlji.

Pored ovog ponizjenja koje su mu priredili vandali, Ratku je priređeno još jedno, ako ne omalovažavanje, a ono sigurno nedostatak pravog i dužnog pijeteta liku i žrtvi ovog heroja koji sigurno može da stane uz bok Če Gevari. I jedan i drugi su bili mladi, obrazovani, hrabri - do kraja posvećeni borbi za jedan lepši, bolji, humaniji i pravedniji svet. Če je vodio gerilske čete po bolivijskim bespućima isto onako hrabro i odlučno kao što ih je vodio Ratko po njegovim topličkim šumama. I jedan i drugi su pre toga imali bogato gerilsko iskustvo koje su sticali jedan u Španiji, a drugi na Kubi. I jedan i drugi su revoluciji, kojoj su se posvetili i bili do kraja predani, dali i ono najdragocenije što jedan čovek može da ima - a to je svoj život. Ne bi stoga bilo nimalo nazorno da mladi nose na svojim majicama lik Ratka Pavlovića Čička kao što nose lik Če Gevare. Naprotiv.

Bista je nakon rušenja odneta iz parka i, umesto da bude smeštena na neko pristojno mesto u prostorijama Mesne zajednice, stavljena je u hodnik pored toaletnih vrata. Licem takođe okrenutim ka zidu. Stvarno krajnje ponizavajuće i uvredljivo za sve nas koji živimo u ovom mestu. Zar se tako odužujemo čoveku koji je iz Španije, gde se borio protiv Franka, nadahnuto i toliko iskreno i toplo tešio svoju majku ophrvanu verovatno crnim slutnjama:

"Budi ponosna majko, krv koju si mi dala neću uzalud proliti; ona će natopiti zemlju iz koje će nići novi svet..."

Ovi stihovi uklesani su na postolju koje još odoleva vandalima...

Radimir AKSENTIJEVIĆ, Ratkovo

MULTINACIONALNO UDRUŽENJE BOSANAGA I HERCEGOVACA U BEOGRADU

ODVOJITI ŽITO OD KUKOLJA

Multinacionalno udruženje Bosanaga i Hercegovaca u Beogradu izrazilo je uverenje da presuda Međunarodnog suda pravde u Hagu po tužbi BiH, ako se istinski prihvati i bez odlaganja pristupi ispunjavanju obaveza koje nalaže, može predstavljati novu stranicu u odnosima između Srbije i BiH i unutar BiH.

Tu je za Srbiju, prije svega, neposredna obaveza da se nedvosmisleno osudi genocid u Srebrenici i da se, bez odlaganja, uhapsede optuženi za ratne zločine, prvenstveno Ratko Mladić - navedeno je, pored ostalog, u saopštenju kojim se ovo udruženje obratilo javnosti.

Pozdravljena je inicijativa da Skupština Republike Srbije usvoji deklaraciju kojom bi se osudio genocid u Srebrenici i izrazilo duboko žaljenje što su taj genocid izvršili pripadnici srpskog naroda a da njegovi čelnici svojevrstveno nisu učinili ništa da do njega ne dođe.

Distanciranjem od zločinaca sprala bi se ljaga sa srpskog naroda i otvorili putevi za nove odnose sa narodima BiH, dok bi ih neusvajanje deklaracije još pogoršalo.

Udruženje je izrazilo želju da se deklaracija usvoji konsenzusom jer bi to označilo početak istinskog sučeljavanja sa zločincima iz ratne prošlosti i bilo preduslov za pomirenje i uspostavljanje međusobnog poverenja. U tom smislu daje se i podrška onim snagama u BiH koje ulažu napor da se sagleda istorijska odgovornost Republike Srpske za zbivanja u Srebrenici i, kajanjem zbog učinjenog, odvoji žito od kukolja, te ponovo uspostave stara prijateljstva između naroda u BiH. To je ono što Republika Srpska duguje žrtvama; to je dug koji ona treba da ispuni.

U saopštenju se takođe naglašava da je dobro poznato da je bilo žrtava i zločina i na drugoj strani, ali srebrenički genocid, koji je, po presudi, izvršila Vojska Republike Srpske, zbog svoje stravičnosti, zahteva posebno određenje.

PISMA REDAKCIJI

"RAZMIŠLJAM O PALIM DRUGOVIMA..."

Svi mi koji smo II svjetski rat proveli s puškom u ruci svjedoci smo okrutnih zločina počinjenih u ratnim sukobima. Dok smo bili mlađi, više smo se s ponosom sjećali lijepo provedenih dana zajedničke borbe, drugarstva, bratstva i jedinstva među partizanskim borcima, veličanstvenih pobjeda koje su zadivljivale cijeli antifašistički svijet. Kako se stari, više se sjećamo onih težih dana stradanja, a posebno palih drugova, koji su junački dali mlade živote za slobodu, ljepši i bolji život.

Tako i ja godinama razmišljam o drugovima i drugaricama koji su pali u neprijateljsko ropstvo među kojima su i oni koji su, u bezizlazu, u predaji videli jedini tračak nade za spas života. Razumijem zarobljenike, kako su se osjećali, koje su sve muke i patnje podnijeli; i sam sam, sa nepunih 15 godina, 28 dana bio zarobljenik u ustaškom zatvoru. A u tom zatvoru poniženja i torture bilo je

previše provesti i tri dana...

Znam kako se osjeća svaki zarobljenik: ponižen, bespomoćan, u stalnom strahu i neizvjesnosti. No, poznata mi je i jedna velika razlika. Zarobljenici jedne vojske prežive, dočekaju slobodu, vrte se svojim porodicama. To se konkretno odnosi na domobrane NDH zarobljene od strane partizanske vojske. Vratili su se svojim kućama, zaposlili, izgradili kuće ili dobili stanove, školovali svoju djecu, bili ravnopravni članovi društva; mnogi, a posebno njihova djeca, stupili i u članstvo SK...

Međutim, u odnosu na domobrane, zna se da je sudbina zarobljenih partizanskih boraca sasvim drugačija. Po nekim procjenama, u toku II svjetskog rata u njemačkom i ustaškom zarobljeništvu bilo je oko 24 hiljade boraca - devet hiljada u njemačkom, oko 14 hiljada u ustaškom, a oko 300 u četničkom. Nemci su mlađe i zdravije uputili

na prisilni rad u Njemačku a ostale, više od polovine, likvidirali. Ustaše, domobrani i četnici su na svirep način likvidirali svih 15 hiljada zarobljenih partizana. Prilikom završnih operacija za konačno oslobađanje naše zemlje, ni u NDH, ni kod četnika, nisu pronađeni naši zarobljeni drugovi a ni civili. Roditelji i supruge naših zarobljenih drugova ostali su cijeli život ožalošćeni i sami, njihova djeca siročad...

I ovo je još jedan dokaz o moralnim i humanističkim kvalitetima naše Narodno-oslobodilačke vojske u ratu 1941-1945. Samo časni i pošteni ljudi i pokreti praštaju i vraćaju dobrotom za njima učinjeno zlo.

Da ovo napišem ponukale su me ogavne laži, posebno o takozvanom "križnom putu"... Ja, kao i svi učesnici NOR-a, bili bismo sretni da su se naši zarobljeni saborci - partizani vratili svojim kućama, svojoj djeci, roditeljima i prijateljima. A nisu, pa zašto sijati laži ne govore i o tom putu bez povratka?

Frano RAIĆ FRANCI, Jajce

**DA SE ZNA,
TOPLICA JE TOPLICA...**

Sa naglašenim sentimentom pročitao sam u novinama tekst o seči drva za beogradske bolnice tokom zime 1944/45. na Crnom vrhu. Ima jedna netačnost: današnji akademik Vojin Šulović, učesnik na toj omladinskoj akciji, nije bio "jedan od mladih Beograđana", već omladinac iz Toplice. Bio je u sastavu Topličkog bataljona, najboljeg na toj akciji...

Da ova ispravka nije cepidlačenje, navodim i sledeće:

- U Toplici je za čitavo vreme rata 1941-1945. bio snažan partizanski pokret. Oko 90 odsto boraca i "pozadinskih aktivista" bili su omladinci i omladinke.

- Na mnogim poljima - analfabetski tečajevi, kulturno-umetnički programi, razne radne akcije, sportska takmičenja - omladina Toplice osvajala je prva mesta u Srbiji. U znak priznanja za tu i takvu aktivnost, na I kongresu Ujedinjenog saveza antifašističke omladine Srbije (USAOS), od 16. do 18. novembra 1944. u Beogradu, na kome smo, pored ostalih, delegati bili Vojin Šulović i ja, prvi učesnik u diskusiji bio je toplički omladinac Božidar Mihajlović

Draško, rodnom iz Merovca. To je zabeleženo u novinama i steno-grafskim beleškama. No, kada je kasnije objavljena knjiga "Prvi kongres USAOS-a", na prvom mestu je delegat leskovačkog kraja, Jablanice, Bratislav Gudurić Batila (knjigu je za štampu pripremao čovek iz leskovačkog kraja, pa nije mogao da odoli).

- Vojin Šulović je, inače, bio i u prvim studentskim radnim brigadama i učesnik ostalih radnih akcija. Bio je vođa udarne šestorke 8. studentske brigade u kojoj je bio i kasnije poznati fudbalski menadžer Aca Obradović. Omladina Toplice bila je jedina u Jugoslaviji koja je, na izgradnji autoputa Beograd-Zagreb 1948. godine, imala brigadu sastavljenu od omladinaca i omladinki - učesnika NOR-a 1941-1945. Bio sam njen komandant...

- Kao prvi u borbi, prvi u radnim akcijama, toplički mladići i devojke imali su kasnije širom otvorena vrata za školovanje i zapošljavanje. Napuštali su Toplicu a sledili su ih kasnije i članovi njihovih porodica... Toplica je danas kraj u Srbiji sa najnepovoljnijom starosnom strukturom i sa opadanjem broja stanovnika iz godine u godinu. Nije zato čudo što je akademik Vojin Šulović danas u prvim redovima boraca da se Toplica odbrani od naleta "bele kuge"...

Milentije PEŠAKOVIĆ, Beograd

**ANTIFAŠISTI NA JAVNOJ SCENI
PREĆUTKIVANJE
ČETNIKA**

U Arhivu, redovnoj rubrici Danasa, 9. februara obilježena je i "Bitka za ranjenike", na Neretvi 1943, kada su partizani, kako piše, izvršili protivnapad "protiv združenih nemačkih, italijanskih i hrvatskih snaga" (u stvari ustaških, jer su Hrvati bili i partizani - R.V), odbacili ih i svih 3.500 ranjenika je prebačeno na lijevu obalu Neretve.

Zašto se u "združenim snagama" ne pominju četnici, iako su masovno prisustvovali i učestvovali u bici. Zašto se prećutkuje učešće četnika Draže Mihailovića, protiv partizana, na strani okupatora i ustaša, zajedno?

Bio sam učesnik i očevidac bitke na Neretvi, u ulozi partizanskog obavještajca među četnicima i Italijanima, preciznije, u zajedničkom italijansko-četničkom štabu. Sramotno je prikrivati istinu u cilju rehabilitacije četnika u II svjetskom ratu.

U bici na Neretvi bile su prisutne jake četničke snage pod okriljem okupatora, ali im nije pomogla ni svestrana italijanska logistika hranom, oružjem i municijom, ni podrška njemačke borbene avijacije da na podnožju i obroncima planine Prenja, na prirodno neosvojivim položajima, budu za nekoliko sati teško poraženi i potpuno razbijeni od strane partizanskih snaga. I partizani su "logisticirani" od navedenih fašističkih snaga, ali otimajući njihovo oružje i opremu. Bio je to jedini izvor snabdijevanja partizana u ratu, a krajem rata i od zapadnih saveznika.

Preporučujem gospodi koja se bave nekom "svojom historijom" da se ne blamiraju u prekrajanju iste.

Ovo nije prvi put da se učešće četnika u bici na Neretvi i drugdje prećutkuje, jer su bili na drugoj, neprijateljskoj strani. Time se, kod neupućenih, pokušava stvoriti utisak da oni nisu bili tamo gde su bili. (Objavljeno u "Danasu", 14. februara)

Rade VUKOSAV

**ŽIRO I DEVIZNI
RAČUN DRUŠTVA**

Žiro-račun Društva za sve uplate, uključujući i članarinu, je:

3 5 5 - 1 0 1 9 1 9 4 - 8 3

**Vojvođanska banka AD Novi Sad -
Filijala Beograd**

**Naziv: Društvo za istinu o antifašističkoj
narodnooslobodilačkoj borbi
1941-1945, Beograd**

Kod iste banke otvoren je i devizni račun Društva. Za devizne uplate potrebno je navesti:

**DEUTDEFF (Deutsche Bank AG, Frankfurt)
9 3 6 5 2 8 9 0 0 .**

**VBUBYU 22 - Vojvođanska banka
Novi Sad**

Srbija i Crna Gora (Yugoslavija)

5 4 0 1 - 7 0 6 0 0 3 1 / 2 2

Društvo za istinu o NOB, Beograd

DR RADOSLAV RATKOVIĆ

SUZBIJATI PUZAJUĆI FAŠIZAM DA NE BI PROHODAO

Razumljivo je što je Savez antifašista za predmet rasprave uzeo temu o fašizmu. Savez okuplja ljude koji su vodili antifašističku narodnooslobodilačku borbu i one koji prihvataju ideje i vrednosti te borbe. A vodeća ideja te borbe - "Smrt fašizmu - sloboda narodu" izuzetnom oštrinom je ukazala na uništenje fašizma kao put i uslov ostvarenja ljudskih individualnih sloboda i prava i demokratije. Sve organizacije i institucije stvarane u toku oslobodilačke borbe nosile su antifašistički predznak - antifašistički front, antifašističko veće, antifašistička omladina...

Druga oklonost je aktuelnost fašizma. Porazen i potisnut sa političke scene, fašizam se ponovo pojavio na ovom prostoru. Plodno tlo svakog fašizma je društvena kriza u kojoj se on javlja sa svojom primitivnom demagogijom nudeći jednostavna rešenja za spasavanje društva.

Kriza društva u tranziciji pogoduje fašističkim pojavama, ukoliko je dublja - utoliko više, a posebno ako je povezana sa ratom i ratnim razaranjima. Otuda je Miloševićeva vladavina pružila idealne uslove za širenje fašizma na našem prostoru.

Miloševićeva vladavina je temeljno razorila društvo. Ona je inicirala razbijanje državnog okvira, razorila privredu i socijalnu strukturu, uništila srednju klasu, radničku klasu, lišavajući je rada, pretvorila u neku vrstu antičkog proleterijata, stvorila usku grupu enormno bogatih pljačkaša, izazvala opštu demoralizaciju u društvu.

Pored ove opšte klime iz koje izrastaju raznovrsni oblici i tendencije fašizma, u pljačkaškim ratovima koje je Milošević vodio, stvarala se isturena udarna pesnica, kadrovski potencijal karakterističan za sve fašističke pokrete, militantna organizacija, koju su činile grupe iz društvenog podzemlja, svet aktivnog kriminala i potencijalnih kriminalaca, kojima su raspad društvenog sistema i uklanjanje pravnih i zakonskih normi otvorili prostor za nesmetano ispoljavanje potisnutih prestupničkih nagona. Tu su se okupili društveni otpaci svake vrste koji u normalnom redu stvari nisu našli mesto i kojima nasilje i pljačka izgledaju kao prirodan način socijalne egzistencije.

Zbog značaja i uloge koje su ove grupacije - čineći sastav jurišnih odreda - imale za fašistički pokret u borbi za vlast i način vladavine, poznati teoretičar politike Harold Laski definisao je fašizam kao "ustanak podzemlja".

Ali ako su ovi jurišni odredi organizovanog podzemlja (razne paraformacije) imali izuzetno značajnu ulogu u prak-

U organizaciji Saveza antifašista Srbije - Društva za istinu o NOB-u i Doma omladine Beograda 21. novembra 2006. održana je tribina "Fašizam i antifašizam, danas i ovde".

Pred prepunom salom na prvom spratu Doma omladine tom prilikom su govorili prof. dr Radoslav Ratković, prof. dr Žarko Korać, publicista Milenko Marković, novinar Ivan Torov i mladi engleski istoričar, naučni istraživač na Univerzitetu u Kembridžu Marko Attila Hoare.

U nešto izmenjenom sastavu govornika tribina je potom ponovljena i u Domu omladine u Pančevu.

"Glas istine" objavljuje izlaganja na ovim skupovima.

tičnom sprovođenju politike stvaranja etnički čistih teritorija, masovnim zločinima, pljačkama, razaranjem materijalnih i kulturnih vrednosti - nikako se ne može potceniti jedna druga grupacija, ona koja je proizvela materijal za punjenje ideoloških i propagandnih oruđa, sredstava za kontaminaciju društvene svesti i formiranje ideja za političke akcije. Ako su oni prvi jurišni odredi predstavljali najisturenije egzekutore razaranja društva, ovi drugi čine odrede duhovnih boraca bez kojih čitava stvar nije mogla ni da počne.

Naravno da posle totalnog poraza i kompromitovanja koje je fašizam doživeo u II svetskom ratu, sledbenici fašizma, njegovi svesni i nesvesni nosioci, ne mogu da se označavaju njegovim imenom; moraju da prikrivaju svoju prirodu i da pribegavaju različitim nazivima svoga delovanja i organizovanja. U uslovima kada je raspadanje zahvatilo sve društvene sfere i kada je, u okviru toga, nastao takav nered u jeziku da su značenja termina kao što su "levica", "desnica", "socijalizam", "demokratija", "pravna država", izgubila svaku vezu sa predmetima - savremenom fašizmu je olakšan posao prikrivanja karaktera.

Fašizam se nikad nije ustručavao da se lažno predstavlja ako mu se to činilo celishodnim da bi povukao za sobom i one koje treba prevariti da bi mu služili. Čak i u vreme svog najvećeg uspona, taj pokret koji je kao svoju istorijsku misiju oglašavao uništavanje demokratije i socijalizma, istovremeno je u nazive svojih organizacija uključivao te reči. Musolini je definisao fašizam kao "organizovanu, koncentrisanu, autoritativnu demokratiju na nacionalnoj bazi", a Hitler je svoj pokret nazvao "nacional-socijalizam". Iako su kvalifikativima "autoritativna" i "nacionalni" sadržine pojmovna demokratija i socijalizam bile ukinute i napravljene logičke besmislice - fašističkim vođama to nije smetalo, jer nisu imale u vidu logiku nego propagandni efekat.

Zbog toga prepoznavanje fašizma nailazi na teškoće da se iza različitih jezičkih i drugih manipulacija i kamuflaža dopre do suštine stvari. U tom procesu orkivanja i dešifrovanja treba biti spreman da se elementi fašizma i njihovi idejni i stvarni sklopovi otkriju na mestima gde to ne bi trebalo očekivati, s obzirom na to kako se oni nazivaju i šta o sebi misle.

Bez sumnje, osnovni kriterijum prepoznavanja fašizma je prisustvo agresivnog nacionalizma, njegove ideologije i politike, pošto je to bitni konstitutivni princip svakog fašizma. U vreme antifašističke narodnooslobodilačke borbe primena tog kriterijuma omogućavala je nepogrešivo određivanje karaktera snaga koje su se nalazile i delovale na ratnom prostoru.

Kriterijum prepoznavanja obnovljenog fašizma je projekt stvaranja etnički čiste države. Realizacija projekta nije (do kraja) uspela, ali se projekt održao. Projektanti i izvođači ostali su na svojim mestima. Oni se ne odriču cilja svoje politike: pošto nisu uspeali da ga ostvare ratom, hoće sada to da postignu drugim sredstvima. Naravno, ustrajavanje na toj politici ne samo da ne isključuje, nego podrazumeva ponovno pribegavanje oružanoj borbi čim bi se za to stvorili uslovi.

Zato je velika zabluda ako se misli da se fašizam - ono što je bitno u njegovoj ideologiji i praksi, pogotovo u našim savremenim uslovima - nalazi samo u jednoj partiji koja to otvoreno iskazuje svojim ekstremnim šovinizmom i aktima nasilja ili u rasizmu grupica koje premlaćuju pripadnike "niže rase" i čak ne prezaju ni od ubistava. Radi se o daleko širem prostiranju shvatanja i delovanja, koja predstavljaju građu iz koje se konstituiše fašizam kada se za to stvore pogodni uslovi. I da to ponovimo: organizirajući faktor koji povezuje te rasute fašistoidne elemente u pokret, s težnjom da se ostvare kao celovit društveno-politički sistem, čini ideja o etnički čistim državama, što podrazumeva ili etničko čišćenje ili etnički teror i nacionalno tlačenje, jer po tom shvatanju ne može postojati državna zajednica u kojoj narodi žive ravnopravno. Oni koji stoje na tom stanovištu, bez obzira šta mislili o sebi i kojim argumentima obrazlagali to stanovište - istorijskim, psihološko-karakterološkim, geopolitičkim - u suštini su na području "kvi i tla" i praktične posledice toga su one koje su se ovde dogodile 1941-1945. i ponovo 1991-1999.

Ne treba se zavaravati: ova ideja, čija je primena pokazala tako razorne posledice, koja je s naučnog stanovišta neodrživa a sa etičkog stanovišta gnusna, ne samo da se održava na važnim punktovima političke i ideološke sfere našeg društva, već je

FAŠIZAM I ANTIFAŠIZAM, DANAS I OVDE

očigledno da postoji mogućnost da bi u situaciji zaoštavanja političkih i socijalnih odnosa, kao što je sada slučaj na Kosovu, mogla da se aktivira u krajnje opasnoj meri i izazove katastrofu.

Izvesnu smetnju u realnom uvidu u stvari oko fašizma može predstavljati sklonost da se svet posmatra kroz definicije, pa da se zbog toga u stvarnosti ne prepozna ono što definiciju ne zadovoljava. Ako se pođe od definicije ove ili one varijante fašizma koji se ostvario kao razvijeni društveno-politički sistem (recimo u Italiji ili

jajući se u različitim vidovima - od otvorenog, s jasno prepoznatljivim organizacionim oblicima i idejama, preko prikriženog, kamufliranog fašizma, do razblaženog, umerenog fašizma, do tvorevina koje nisu svesne svoje fašističke prirode ali joj objektivno pripadaju.

Fašizam je, dakle, sa drugim srodnim snagama u nastupanju. Kako odgovoriti na ovo (zasad) puzajuće nastupanje fašizma? Ako se hoće uzimati u obzir iskustvo prošlosti, odgovor bi bio: saradnja svih demokratskih, antifašističkih snaga - bez

iza brojnim primerima potvrđene činjenice da se gro ovdašnje političke i nacionalne "elite" naprosto stidi srpskog, istorijski valorizovanog antifašizma. Na delu je, zapravo, kamufliran pokušaj - najpre Miloševićem dugotrajnom politikom agresivnog, ratnog nacionalsocijalizma 90-tih, a zatim, nedugo posle 5. oktobra, pa sve do današnjih dana, strategijom autentičnih srpskih nacionalista da se čitavo srpsko društvo preoblikuje po modelu s kraja 19. veka - da se prava istorija gurne u zapećak, a umesto nje, promoviše, šta više, konstituiše nekakva modifikovana, drugim rečima, falsifikovana istorija. Ona nastoji da nezadovoljstvo ideologije, rezultatima II svetskog rata istorijski poraženog nacionalizma, fašizma i kolaboracionizma, posle šest decenija, preinači u nekakav antifašistički trijumf, koji negira i zatrpava sve ono što se ne uklapa u koncepcije anahronog, reklo bi se, mračnog, srednjovekovnog poimanja države i nacije.

● Neće, naravno, danas u Srbiji ni najokoreliji nacionalisti i rasisti za sebe reći da su fašisti, sledbenici najmostruoznije ideologije u istoriji ljudske civilizacije. Pre će sebe nazivati patriotama, dobrim ili podnošljivo dobrim nacionalistima, borcima za srpsku nacionalnu stvar, čak i demokratama ili, pak, demokratskim nacionalistima. Mnogi od njih se neće ustezati ni da sebe proglase jedino autentičnim antifašističkim borcima protiv komunističke pošasti, sugerišući pritom da je antikomunizam, zapravo, vrhunski, od samog boga data vrednost. I jedino merilo. U takvoj optici, naravno, ni Hitlerovi nacisti ni Musolinijevi fašisti, ni ovdašnje njihove varijante u likovima poput Dimitrija Ljotića, Milana Nedića i vladike Nikolaja Velimirovića, nisu fenomeni koje a priori treba osuđivati. Smatraju ih neki ovde čak principijelnim, doslednim i do kraja konsekventnim borcima protiv dve najveće opasnosti za civilizaciju: Jevreja i komunistu. Što su činili Holokaustom, u gasnim komorama koncentracionih logora, masovnim likvidacijama, arijeviskim pročišćavanjem nacija, stvar je samo metoda i stila primene te principijelnosti.

● U takvom ambijentu, logično, tvorce današnjeg modela srpske demokratije neće nimalo zabrinuti što je Srbija uzduž i popreko išarana kukastim krstovima, iscrtana grafitima "Srbija Srbima", "Na kolonima pred Srbima", "Hoćemo slobodu, a ne novi jevrejski jaram", "Jevreji, paraziti, napolje iz Srbije", "Cigani, marš iz Srbije", "Nož, žica, Srebrenica" ili "Generale, hvala ti za Srebrenicu." Što imamo pravu poplavu antisemitske literature, učestale rasističke napade, pogotovo na Rome, divljanje skinheda i navijača Rada, "grobara" i "delija", upada na antifašističke tribine, rasistički govor mržnje preko DB-ovskih tabloida, ali i mnogo suptilniju, a opet prepoznatljivu

TRIBINA U PANČEVU

Tribina "Fašizam i antifašizam, danas i ovde", prethodno održana u Beogradu u organizaciji Saveza antifašista Srbije i beogradskog Doma omladine, sa nešto izmenjenim sastavom učesnika, ponovljena je u Pančevu kao zajednička akcija pančevačke podružnice Saveza antifašista i pančevačkog Doma omladine.

Novinar "Pančevca" Nenad Živković vodio je ovaj skup, govorili su prof. dr Radoslav Ratković i publicista Milenko Marković, a pročitano je i izlaganje mladog engleskog istoričara Marka Attile Hoarea koji je govorio u beogradskom Domu omladine.

Posle ovih izlaganja, vođena je rasprava u kojoj je, pored ostalog, konstatovano da i sadašnja vlada doprinosi stvaranju atmosfere pogodne za neofašističke pojave, što ne vodi ka Evropi sazdanj na tekovinama antifašističke borbe. Demokratska stranka Srbije, rečeno je, demokratska je u formalnom smislu, ali je u ideološkom krajnje desničarska čak i za kraj XIX veka, pri čemu je samo na rečima za Evropu.

Ukazano je i na oživljavanje konzervativnog nasleđa uz napomenu da su posle 5. oktobra izneverena očekivanja pobunjenog naroda; umesto vlasti koja inicira reforme i modernizaciju, došlo se do vlasti onih kojima je najpreči obračun sa istorijom. U tom kontekstu, bilo je reči i o ulozi crkve pa je zapaženo da je u Ustavu zapisano da je crkva odvojena od države ali nije rečeno da je odvojena i od škole. Na osnovu uticaja crkve na dnevnu politiku može se steći utisak da se konstituiše državna religija a da vlast postaje teokratska. Čini se čak korak nazad i u odnosu na položaj crkve u Kraljevini Jugoslaviji.

Iz publike, u kojoj je bilo dosta mlađih, traženi su i odgovori o tome koje snage mogu Srbiju da povuku napred, ko može da se uvrsti u "demokratski korpus", koje su političke koalicije realno moguće na političkoj sceni Srbije i šta bi značila pojedina udruživanja.

Dat je i univerzalni odgovor za prepoznavanje fašizma i fašista - to su svi oni koji, na ovaj ili onaj način, govore o državi u kojoj nema mesta za druge, dakle o etnički čistoj državi, a takvi po pravilu smatraju da se takva država može nametati svim sredstvima.

Nemačkoj), onda se, naravno, dolazi do zaključka da toga kod nas nema. Čak i kada bi te definicije bile valjane, one nam ne pomažu mnogo u otkrivanju i objašnjava vanju onog što je od interesa u našoj aktuelnoj situaciji. Nas interesuje ne rezultat jednog kretanja u jednom određenom društvu (uopšteno iskazan u definiciji), već upravo kretanje, proces nastajanja fašizma, situacija koja mu pogoduje, snage koje ga nose, ideje kojima se rukovode, sredstva i metodi kojima se služe u svojim akcijama. I sve to pri pojavi fašističkih tendencija u novoj istorijskoj situaciji - u uslovima krize postkomunističkih društava. I još konkretnije: u uslovima krize jednog postkomunističkog društva gde se ta kriza preplela s katastrofalnim ratnim obračunima.

Mi živimo sada i ovde u fazi društveno-političkog razvoja koji već više meseci karakteriše nastupanje širokog fronta retrogradnih snaga. Fašizam u tom frontu predstavlja značajnu komponentu pomal-

obzira na razlike kojih može biti među njima - na osnovnom pitanju: otporu fašističkoj pretnji. Kao što je to bilo juče, i danas su borba protiv fašizma i borba za demokratiju jedinstvena borba.

IVAN TOROV

ZAMKE NACIONALNE SABORNOSTI

Ima li, zaista, fašizma u Srbiji? Ili je nacionalna sabornost, koja nam se uteruje svim silama, samo pokušaj da se prava istina o prirodi današnje vlasti i dominantne srpske političke, nacionalne i intelektualne elite zamagli, a Srbija nastavi tamo gde su stali Nedić, Ljotić, Draža Mihailović, vladika Nikolaj, Justin Popović.

Ovo pitanje postavio je Ivan Torov i potom, između ostalog, rekao:

● Pravo pitanje je, u stvari, šta se valja

tehnologija raspirivanja netrpeljivosti, koja se plasira preko, tobože, ozbiljnijih štampanih i elektronskih medija. Ako će jedna radio-stanica, koja je od ove vlasti dobila nacionalne frekvencije, gotovo svakodnevno pozivati na proterivanje i linč onih kojima je zasmetao način na koji je Srbija dobila Ustav, kojima ne prija što je i Ustav ozvaničio ulični grafit "Srbija Srbima", koji su bojkotovali referendum smatrajući ga velikom ideološkom i nacionalističkom manipulacijom i prevarom, šta tek treba reći za prirodu, značaj i ulogu u nacionalnom prevaspitavanju Srbije koje imaju organizacije Obraz, Svetozar Miletić, Nacionalni stroj, Dveri srpske, Srpski oslobodilački front, Krv i čast, Rasni nacionalisti ili Racionalisti, Sveti Justin filozof, čije nacionalističke, klerofašističke, rasističke i antisemitske tirade na tribinama, sajtovima, pod okriljem univerziteta, Srpske akademije nauka i umetnosti, crkvene oligarhije, a povremeno i nekih vladajućih stranaka, ne nailaze ni na kakav otpor i osudu i države i javnosti. Osim, naravno, civilnog sektora.

I kad se policiji prošle godine prosto omaklo pa je, nakon upada pripadnika Nacionalnog stroja na antifašističku tribinu u Novom Sadu, procenila da su strojevcima, skinhedsima, Krv i čast i Racionalisti neonacističke, a Obraz klerofašistička organizacija, izostala je reakcija i države i Koštuničine vlade. Koliko zbog uobičajenog manira domaćih gospodara da njihov značaj potcenjuju i njihovo delovanje pripisuju nekakvom evropskom tranzicionom pomodarstvu, toliko, a možda i više, zbog obelodanjenih informacija o udelu istaknutih funkcionera DSS, pa i samog Koštunice, u ideološkom profilisanju i jačanju nekih ekstremnih grupa, kao što je Obraz. Ali i zbog sve učestalijih procena o jakoj sprezi vojske, policije, tajnih službi, velikog dela političke oligarhije, SANU, univerziteta i crkve sa organizacijama koje propagiraju fašizam, antisemitizam, klerikalizam, ideološku, versku, političku, nacionalnu i svaku drugu netrpeljivost.

● Pod vladom i ideologijom Vojislava Koštunice srpski se antifašizam i partizanska borba izvrgavaju ruglu izjednačavanjem sa četnicima, Nedićeva i Ljotićeva saradnja sa Nemcima nekritički se proglašava za patriotizam i žrtvovanje u ime "očuvanja nacije". O Dimitriju Ljotiću, većem nacisti i od samog Hitlera, autor "srpskog puta u evropsku demokratiju" Koštunica, pored ostalog, kaže kako on "predstavlja jednu mnogo složeniju ličnost, sasvim drugačiju od načina na koji je ona prikazivana u zvaničnoj komunističkoj jugoslovenskoj historiografiji". Treba li otuda detaljnije elaborirati ili mi sve to već znamo i osećamo, podudarnost sadašnje Koštuničine ideološke matrice sa Ljotićevim zala-

ganjem iz njegove "Drame savremenog čovečanstva" za tzv. sabornost srpskog naroda, što je, zapravo, drugi naziv za korporativni tip uređenja kakav je postojao u nacističkoj Nemačkoj i fašističkoj Italiji. Sabornost, koja ukida demokratiju, odnosno političke partije. A što će on, Ljotić, u jednom trenutku tu svoju sklonost sabornosti materijalizovati tako što će predložiti da u Srbiji poslanike ne bira narod, već Srpska akademija nauka i Srpska pravoslavna crkva.

● Nacionalna sabornost, odnosno plemensko okupljanje oko vatre, jednog vođe i jedne ideje, čvrsto zategnuti snop pruca (fašio) koji se ne može prelomiti, jeste starija i od Koštunice i od samog Ljotića. Ona, nažalost, nije otišla u prošlost, vaskrsava i danas, u 21. veku, u obliku koji Srbiju, u civilizacijskom smislu, vraća tamo gde je nekad bila, u 19. vek, pod izgovorom kako je Koštuničina strategija "novog, originalnog puta", u stvari, spasonosna formula koja pokušava da uspostavi most između ovdašnje težnje nacionalista da očuvaju plemensko shvatanje države, nacije i suvereniteta sa još poodavno zahuktalim demokratskim i civilizacijskim procesima u svetu. Treba li zaista podsećati koliko je Koštuničina sabornost uspostavila kontinuitet sa zločinačkom Miloševićevom politikom, kompromitovala demokratiju i institucije, koliko je osujetila suočavanje sa ratno-zločinačkom i nacionalističkom prošlošću, opstruirala sprovođenje istorijske pravde i Haški sud za ratne zločine, vratila sve kadrove koji su Srbiju uvallili u blato, dodatno udaljila ovu zemlju i ovaj narod od Evrope. Danas je Evropska unija, zapravo, deveta rupa na Koštuničinoj svirali, a prva njegov dečački san da svom narodu daruje Ustav kojim će konačno Srbija pripasti Srbima.

MILENKO MARKOVIĆ

NACIFAŠIZAM - OPOMENA DEMOKRATIJU

Ima li fašizma i neofašizma danas i ovde, odnosno postoji li potreba za mobilnošću antifašizma danas i ovde - pitanja su koja traže nedvosmislene odgovore. Velika je i opasna zabluda misliti da je fašizam završena priča, da pripada istoriji. Vojničkim i političkim slomom u II svetskom ratu fašizam nije i definitivno uklonjen sa političke scene, ni u svetu ni kod nas. Pretpostavke njegovog oživljavanja sadržane su u socijalno-političkim i duhovnim uslovima življenja svake zemlje, kao i u različitim oblicima nepravdi u svetskim odnosima.

Demokratska Evropa nije slučajno ustanovila 9. novembar (godišnjica "kristalne noći") kao dan podsećanja na stra-

hote nacističkih zlodela. Antisemitizam, progoni Roma, nepovoljan tretman imigracije, teroristički akti protiv civila, promicanje ideja o sukobu civilizacija - pojave su koje su, na ovaj ili onaj način, u srodstvu sa klasičnim nacifašizmom. Evropske demokratije na to su veoma osetljive. Setimo se, na primer, dramatičnog poziva francuskom narodu da u drugom krugu izbora ne propusti ultradesničara Le Pena.

Šta reći o Srbiji koja je u demokratsku tranziciju ušla sa teškim nasleđem rata sa ne samo nacionalističkim već, zbog etničkih čišćenja, i nacifašističkim obeležjima? Danas je već široko shvaćeno da posle 5. oktobra nije došlo do pravog diskontinuiteta. Kompromisi su objašnjivi, njih nema samo u krvavim revolucijama. Ali ne i kompromisi koji stvaraju društvenu klimu u kojoj se stranke bivšeg režima, bez ikakvog kompleksa krivice za ranija zlodela, agresivno ponašaju, klimu u kojoj ne može da prođe zakon o lustraciji, a može zakon o izjednačavanju četnika i partizana, pri čemu se ruše spomenici antifašističkih boraca a podižu kolaborantima i antisemitima, nekažnjeno seje govor mržnje, vrše neostaljinistički napadi na slobodu medija i na političke neistomišljenike, gde je čak i ubistvom premijera pokušano da se blokira reformski i evropski kurs Srbije. Nova demokratska vlast nije imala i još nema dovoljno snage, a koaliciona vlada Vojislava Koštunice ni dovoljno političke volje, za radikalan obračun sa snagama prošlosti i kočnicarima demokratskih promena. Postoje u tom pogledu izvesne sličnosti između nemačkih nacionalista koji su nastojali da se "oslobode stigme i tereta fašističke prošlosti jačanjem nacionalnog identiteta i slabljenjem osećanja krivice" (T. Kuljić) i upornosti srpskih nacionalista da relativizuju zločine Miloševićevog režima i reinkarniraju nacionalizam. Valjda su zato aveti prošlosti, kako bi rekao Marks, još uvek mora živih.

Stvorenom društvenom klimom može se objasniti što se deo mladih divi "herojstvu" Ratka Mladića, čoveku pod čijom je komandom počinjen najveći zločin u Evropi posle II svetskog rata. Veoma zabrinjava i činjenica da se po Srbiji grana mreža neonacističkih grupa i organizacija koje propagiraju nacionalizam, antisemitizam, antizapadnjaštvo i animozitet prema liberalnim vrednostima. Ne sme se, međutim, umirivati savest time da je reč o pojedinačnim slučajevima, izvan društvene klime, jer su oni deo te klime. Otkuda sve to, čime objasniti?

Značajan deo objašnjenja nalazi se u činjenici da je Srbija ušla u novo demokratsko razdoblje sa velikim opterećenjem konzervativne vertikale njene duhovne tradicije. Nju, istina, imaju i drugi narodi, srpski u tom pogledu nije izuzetak. Osobenost Srbije je, međutim, u tome što

FAŠIZAM I ANTIFAŠIZAM, DANAS I OVDE

je, sticajem specifičnih istorijskih okolnosti, ta vertikala uspevala i još uvek uspeva da Srbiju učini svojim taoceom i nedovoljno prijemčivom za nove kulturne modele življenja i komuniciranja sa svetom. Tu vertikalu čine ideje etno-svetosavskog integralnog nacionalizma, metafizičkog poimanja "srpske duše i srpskog roda" kao "obogovljenog plemena", ideje trijalističke zajednice ("bog, kralj, domaćin") u kojoj je pojedinac "odreknut od sopstvene volje" i "sklonjen u sigurnost opšteg" (R. Konstantinović), sabornosti kao srpskog izuma jednonačalija u društvu i porodici nasuprot pluralizmu i individualizmu liberalnog ("trulog") Zapada; panslovenskog antievropejstva, mitske apologije prošlosti nasuprot racionalnoj istorijskoj svesti, opsednutost istorijskom misijom srpstva na Balkanu (Srbija lider Balkana) čije je drugo lice narcisoidni autizam, ideje antisrpske zavere i politike inačenja s čitavim svetom itd. Predispozicije tih ideja vode "netrpeljivom nacionalizmu, pa i krajnjoj njegovoj konsekvenciji - nacizmu" (R. Konstantinović, "Filosofija palanke").

Te i takve ideje pokazale su, se nažalost, jačim i izdržljivijim od građansko-evropejskih, racionalističko-prosvetiteljskih i socijalno-solidarističkih tradicija Vuka Karadžića, Dositeja Obradovića, Svetozara Markovića, Dimitrija Tucovića, Jovana Skerlića, Ilariona Ruvarca, Stojana Novakovića, Jovana Cvijića, Nikole Tesle i mnogih drugih. Konzervativna vertikala, osnažena između dva svetska rata velikosrpstvom Srpskog kulturnog kluba, četničko, nedićevsko-ljotičevskih organsko-korporativističkih društvenih i unitarističko-nacionalističkih državnih projekata sa tragičnim posledicama obnavljanih u Miloševićevom režimu, nalazi svoj kontinuitet i u postkockbarskoj Srbiji u svojevrstnoj kohabitaciji "umerenog nacionalizma" "ravnogorstva", "radikalsko-šešeljevskog antizapadnjaštva" i nacionalistički obojenog antikomunizma. Na tu verikalu oslanja se SANU, vrhunska naučna ustanova zemlje, kad u leksikon 100 najznamenitijih Srba uključuje i kvislinga Milana Nedića. Na tom su duhovnom tragu zahtevi za rehabilitaciju Draže Mihajlovića i Dimitrija Ljotića, ili proglašenje Nikolaja Velimirovića za sveca SPC, iako je pouzdano utvrđeno da je bio poklonik Hitlerizma i antisemita (Jovan Bajfort, "Potiskivanje i poricanje antisemitizma").

Novi Ustav nije "ustav diskontinuiteta", kako se predstavlja u javnosti. Ne samo zbog činjenice da ga svojataju radikali i SPS. Bez obzira što sadrži mnoge demokratske vrednosti, očuvao je kontinuitet sa konzervativizmom i nacionalizmom. On se time legitimira već prvim svojim članom kad Srbiju definiše kao "državu srpskog naroda i svih građana koji u njoj žive", izostavljajući da je Srbija država i svih drugih njenih nacionalnosti, a to je više od

jedne trećine njenih građana). Tako ispada da Srbi ili nisu građani, ili da oni drugi, označeni kategorijom građana, nemaju nacionalnu pripadnost. Izjednačavanje srpske države sa većinskom nacijom može kod nesrpskih nacionalnosti da stvara osećaj drugorazrednosti, odnosno da u toj državi nisu kod svoje kuće. Parole "Srbija Srbima" ili "Kosovo je srpsko", iako na njemu živi blizu dva miliona Albanaca, navedenom odredbom dobijaju ustavno pokriće. Drugo, privrženost državnom centralizmu Ustav je u ogoljenom vidu ispoljio na redukovanoj autonomiji Vojvodine. Srbija gubi Kosovo ne samo zbog ranije Miloševićeve politike, već i zbog aktuelne politike vladajuće koalicije koja status Vojvodine, kao istorijske pokrajine, uz neki procenat finansijske donacije iz republičkog budžeta, svodi na nivo lokalne samouprave.

Najzad, iako Ustav definiše Srbiju kao republiku, u isto vreme je državnim simbolima (himna i grb) predstavlja kao etničko-konfesionalno-monarhističku zajednicu. Država je po Ustavu sekularna, ali je u praksi pod uticajem klera SPC, verske institucije većinske nacije.

I himna bivše Jugoslavije, zbog svog panslavizma, bila je poodavno zrela za promenu. Ali, himna "Bože pravde" nije vesnik "novog doba", kako samu sebe predstavlja, jer ona, u etnički mešovitoj Srbiji, traži spasenje samo za "srpski rod" i "srpske zemlje", valjda time saopštavajući svetu da su Srbi "božji narod", istovremeno ostavljajući u neodumici taj isti svet o kojim "srpskim zemljama" je reč. Nije li tu implicitno sročeni zavet za nova prekrajanja granica? Osim toga, prema porukama himne, srpstvo je objekat božje volje i milosti, a ne subjekt sopstvene istorije. Ukupno uzev, himna više podseća na crkvenu odu pravoslavnih vernika, nego na državnu himnu svih njenih građana bez obzira na versku i etničku pripadnost.

Pisci novog Ustava, "propuštaju", ne baš slučajno, da pripadnost Srbije evropskim vrednostima povežu sa antifasišističkim vrednostima. Potpuno su prevideli da su vrednosti antifasišizma u temeljima savremene Evrope. Odnos prema tim vrednostima kriterij je stvarne demokratske opredeljenosti svake državne zajednice, posebno one u tranziciji. Pohvalno je da proslavi godišnjice pobeđe nad fašizmom prisustvuje i predstavnik nove demokratske Nemačke, ali je neobično i neopravdano da na takvim svečanostima nema i predstavnika nove demokratske vlasti iz Srbije! Dobija se utisak da izostajanje sa tih proslava dobro dođe jer bi se verovatno neugodno osećali u tom društvu s obzirom da su toj vlasti bliže ideje etničkog i klero nacionalizma nego antifasišizma.

Idejnu zbrku oko poimanja antifasišizma u Srbiji stvaraju shvatanja o nevinosti srp-

skog nacionalizma za koji se navodno ne lepi fašizam. No, pokazalo se da nije tako, to jest da je konzervativna duhovnost čak prijemčiva za nacističke ideje. Zvali ga "umerenim", "dobrim" i slično, nacionalizam na ovim našim prostorima, po svojoj autoritarnosti i govoru mržnje, samo je drugo lice neofašizma

S druge strane, antifasišizam nije "komunistička ujdurma", kako neki misle. On je nadideologijska vrednost, neka vrsta osavremenjenog Kantovog kategoričkog imperativa. Pa ako po njemu ne postupamo danas, sutra već može biti kasno. U temeljima antifasišizma sadržano je najdublje ljudsko pravo - pravo na život, kako pojedinca tako i nacionalnih kolektiva; sadržani su sloboda i ravnopravnost ljudi i naroda.

Antifasišizam je protiv deoba ljudi po bilo kom osnovu, osim deobe na ljude i neljude. On je ne samo novi ljudski, već i novi svetski poredak - svet bez upotrebe sile, dvostrukih standarda, deobe na velike i male narode, na više vredne i manje vredne kulture i civilizacije.

Nije potrebno detaljnije obrazlagati zašto se konzervativno duhovno nasleđe ne može vrednovati kao autentično nacionalni izraz srpstva, niti kao duhovni oslonac preporoda srpskog naroda. Trebalo bi da je danas već dovoljno jasno da je to nasleđe fatalna omča o vratu srpskog naroda, antipod ne samo antifasišizmu i demokratskoj građanskoj svesti, već i evropskom identitetu srpstva. Otuda i duboka potreba Srbije da se radikalno kritički obračuna sa tim nasleđem. Jer, sve dok se napaja tim idejama, Srbija će mučno i sporo koračati putevima demokratije.

DR ŽARKO KORAC

ODRŽAVA SE IDEJA NACIONALISTIČKE, PROFAŠISTIČKE DRŽAVE

Ako danas, govoreći o fašizmu i antifasišizmu, posmatramo stvarnost u Srbiji, uočljivo je da je Srbija jedina zemlja u Evropi koja je učinila vidljiv napor da se izbrise iz pobedničke antifasišističke koalicije i da u političkom smislu, iako stidljivo, rehabilituje ideje poražene antifasišističkom borbom.

To se može videti na simboličkom nivou, to jest na osnovu činjenice da državni predstavnici ove zemlje nisu prisustvovali međunarodnom obeležavanju nijednog od značajnih antifasišističkih jubileja. Nije ih, pre svega, bilo na proslavi jubilarne godišnjice pobeđe nad fašizmom u II svetskom ratu održanoj u Moskvi, prethodno ni na obeležavanju jubilarne godišnjice savezničkog iskrcavanja u Normandiji, što je

veoma značajan datum za antifašizam Evrope, a nisu se pojavili ni u Aušvicu kada je čitav svet jubilarom komemorativnom svečanošću odavao poštu milionima žrtava fašizma. Teško je pritom prihvatiti nemušto objašnjenje o magli i pokvarenom avionu kao nepremostivoj prepriki koja je naše predstavnike onemogućila da stignu do, za današnji saobraćaj, i ne tako mnogo udaljene južne granice Poljske. Tako je tom prilikom jedini predstavnik ove države bio predsednik tadašnjeg Saveza jevrejskih opština Jugoslavije gospodin Singer, iako je tamo bio iz sasvim drugih razloga.

Ovo ne može da bude slučajnost kao što ne može da bude slučajnost ni to što se, relativno stidljivo ali ipak dosta uporno, govori o kolaboracionistima kao ljudima koji su vodili ispravnu politiku, pri čemu se čitav narodnooslobodilački pokret i antifašistička borba u Srbiji prikazuju kao avanturizam koji je skupo koštao srpski narod. Dakle, ovde je zaista izvršena inverzija gde se kao mudrost politike označava kolaboracija sa fašistima i okupatorima, a ljudi koji su se, iz različitih motiva ali istrajno i direktno s oružjem i u ideološkom i političkom smislu, borili protiv fašizma prikazuju se kao avanturisti koji su srpski narod doveli do velikog broja žrtava i izložili ga velikim opasnostima.

Da bi se ovo razumelo, neophodno je da se objektivno sagleda šta se osamdesetih godina prošlog veka dešavalo u Srbiji, a mi ni dan-danas još nemamo prave analize šta je zapravo značilo Miloševićovo preuzimanje vlasti, šta je bilo "događanje naroda", odnosno šta je bila "jogurt-revolucija". Moja je osnovna teza da je, za razliku od svih drugih zemalja istočne Evrope koje su u tranziciju ušle sa antikomunizmom, Srbija već u tom trenutku imala izvedenu nacionalističku revoluciju, odnosno kontrarevoluciju, prethodno vrlo temeljno pripremljenu i konsekventno ostvarenu. Podsećam da je Milošević nacionalni lider postao na Kosovu i to na platformi da je srpski narod bio obespravljen kroz čitavu svoju istoriju, a naročito u periodu posle II svetskog rata, i posebno na Kosovu, te da to treba ispraviti.

Neposredni veoma bitan rezultat te Miloševićeve kontrarevolucije bila je izmena Ustava Srbije kojom je na veoma brutalan način faktički ukinuta autonomija i Kosova i Vojvodine a, istovremeno, da stvar bude još paradoksalnija, u tadašnjem Predsedništvu Jugoslavije Srbija je imala tri glasa umesto jednog! Time je Milošević išao svom osnovnom cilju - hegemonizaciji i pokušaju da se pretvori u prinudnog upravnika u Jugoslaviji, državi koja je već bila u početnom procesu dezintegracije.

Milošević je, međutim, sačuvao fasadu antifašističke borbe, iako je već u to vreme odlukom Skupština Srbije preporučeno da se iz imena ulica i naselja uklone oni koji

su "doprineli pljačkanju Srbije", a u Beogradu je najpre promenjeno ime Trga bratstva i jedinstva jer se tumačilo da je bratstvo i jedinstvo predstavljalo trik smišljen sa ciljem da se podvali srpskom narodu i zamagle zločini i nepravde koje su mu učinjene. No, iako su osporavane neke ključne ličnosti, uglavnom pripadnici drugih jugoslovenskih naroda, na narodnooslobodilačku borbu se u globalu još nije nasralo. Milošević je čak svoju partiju nazvao socijalističkom označavajući je partijom kontinuiteta sa dotadašnjim Savezom komunista. No, kada se sve sabere, jednoga dana i naša udruženja boraca narodnooslobodilačkog rata moraće da odgovore kako je bilo moguće da jedan broj

ljudi, koji su, inače, stekli časne biografije u II svetskom ratu, svesrdno pozdrave Miloševićevu nacionalističku kontrarevoluciju i u njemu vid novog lidera nove leve na kraju XX veka. Dakle, kako je došlo do toga da Milošević dobije toliku podršku ne samo od građana Srbije, pripadnika srpskog naroda, već i među onima za koje je bilo logično da i u persobalnom smislu ostanu tumači i nosioci vrednosti i ostvarenja antifašističke borbe.

Činjenica je da se prava priroda Miloševićevog nacionalističkog projekta pokazala onda kada je taj projekat dao svoj osnovni doprinos dezintegraciji Jugoslavije i kada je ta politika nacionalne države koja je zapravo bila koren Milo-

DOSADAŠNJA IZDANJA

U okviru programskih aktivnosti Saveza antifašista Srbije - Društva za istinu o NOB-u do sada je izdato više knjiga i publikacija:

- "STVARANJE I RAZARANJE JUGOSLAVIJE" - zbornik sa istoimenog okruglog stola
- "FAŠIZAM JUČE I DANAS"
- Ilija Radaković "BESMISLENA YU-RATOVANJA" - dva izdanja (rasprodato)
- Džasper Ridli "TITO"
- Ibrahim Latifić "JUGOSLAVIJA 1945-1990" - dva izdanja
- Milenko Marković "SRPSKO PITANJE"
- RAZARANJE SPOMENIKA KULTURE NA TLU NEKADAŠNJE JUGOSLAVIJE 1991-1995"
- Miloš Minić "PREGOVORI IZMEĐU MILOŠEVIĆA I TUĐMANA O PODELI BiH"
- "BOSNA I HERCEGOVINA JUČE, DANAS I SUTRA"
- Dr Radoslav Ratković "POLITIKA I USTAV"
- Dr Branko Latas "SARADNJA ČETNIKA SA OKUPATORIMA I USTAŠAMA (1941-1945)" - tri izdanja
- "VOJVODINA U ANTIFAŠISTIČKOJ NARODNOOSLOBODILAČKOJ BORBI (1941-1945)"
- "AVNOJEVSKI PRINCIPI I ODNOSI U SADAŠNJOJ JUGOSLAVIJI; PAKT O STABILNOSTI ZA JUGOISTOČNU EVROPU"
- "OSVRT NA PUBLIKACIJE O REHABILITACIJI SARADNJE ČETNIKA SA OKUPATORIMA"
- Kiro Hadži Vasilev "SUDBINE SOCIJALIZMA"
- Dr Marko Vrhunec "ŠEST GODINA SA TITOM"
- Dr Dragoljub Petrović "JUGOSLAVIJA U ANTIFAŠISTIČKOM RATU 1941-1945"
- "RATOVI U JUGOSLAVIJI 1991-1999" - zbornik sa istoimenog okruglog stola
- Jovo Ninković "ETNIČKA SVOJSTVA RATOVA U JUGOSLAVIJI 1991-1995"
- "O USTANKU 1941. DANAS" - zbornik sa skupa "60. godišnjica antifašističkog ustanka u Jugoslaviji"
- "VELIKA PODVALA - CENČIĆ PODMEĆE TITU IZMIŠLJENE STENOGRAME" - osvrti i polemike
- Kiro Hadži Vasilev "MEĐUNACIONALNI ODNOSI - BALKANSKA ISKUSTVA"
- ODBRANA ISTORIJSKE ISTINE O NOR-u I SFRJ (zbornik saopštenja i diskusije sa tribine "Da li đaci u Srbiji uče falsifikovanu istoriju")
- "ANTIFAŠISTIČKI NARODNOOSLOBODILAČKI RAT U JUGOSLAVIJI I SAVREMENOST" - zbornik sa istoimenog okruglog stola
- BEOGRADSKI OKTOBAR - povodom 60. godišnjice oslobođenja Beograda i Srbije i pobeđe nad nacifašizmom
- POBEDA NAD FAŠIZMOM - 60 GODINA KASNIJE (2005-1945)

Društvo distribuira i knjigu Milenka Markovića "Srbija u traganju za novim identitetom", čiji je izdavač "Dan graf".

FAŠIZAM I ANTIFAŠIZAM, DANAS I OVDE

ševičeve nacionalističke kontrarevolucije, počela da proizvodi sve one žrtve i sve one užase koje je proizvela na prostorima bivše Jugoslavije, u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini, pa na Kosovu. Ta nacionalistička kontrarevolucija svoju pravu prirodu iskazala je u povezanosti i kontinuitetu sa paravojnim, parapolijskim formacijama, u osnovi bandama pljačkaša i psihopata, koje su učinile neverovatne zločine na prostorima bivše Jugoslavije a sve sa idejom da treba da se "spreči genocid poput onog 1941 godine" i stvori nova srpska država, obnovi onakva kakva u istoriji nikada i nije postojala. Uobrazilje o takvoj srpskoj državi u suštini su imale ogromne sličnosti sa Moljevičevim projektom, prvim stvarnim projektom koji je svojevremeno dobio i krenuo da realizuje Draža Mihailović. Zato je i danas zanimljivo da se uporede granice države koje je 1941. crtao Moljević sa granicama koje je u jednom trenutku bio ostvario Milošević na prostoru bivše Jugoslavije. Tada se, podsećam, na beogradskoj autobuskoj stanici mogla da kupi karta i da se do Knina putuje bukvalno samo kroz "srpske krajeve" u kojima, posle prethodnih etničkih čišćenja, niko drugi, sem Srba, nije živio. Taj projekat je, dakle, u jednom trenutku bio realizovan.

Znamo kako se to završilo, to jest da je došlo do sloma i tog projekta i odlaska Miloševića, ali ostaje pitanje zbog čega se njegov uspon i pobeda njegove ideje, koja prethodi ideji tranzicije i uvođenja višepartijskog sistema i tržišne privrede, još ni danas ne sagledavaju kao osnova svih problema s kojima se Srbija i sada suočava. Zašto je ideološka platforma na osnovu koje je Milošević dobio plebiscitarnu podršku tako žilava i čvrsta i zašto ona praktično funkcioniše i danas?

Ako se pogleda suština tog političkog perioda, iako je forma bila pluralistička, ipak je lako uočljivo da je sačuvana ideja totalitarne države, i to ideja nacionalističke, profašističke države. Milošević je zapravo obnovio totalitarnu državu sa izrazito nacionalističkim predznakom.

Otvoren je krajem 2000. godine proces diskontinuiteta, ali se odmah naišlo na ogromne teškoće u nastojanjima da se napravi istorijska distanca i institucionalno promeni takva država, ta ideologija i taj politički sistem koje je Milošević formirao pred rat, tokom rata i neposredno posle njega. Već prvi pokušaji demontiranja tog sistema i te ideologije naišli su na veliki otpor slojeva unutar državnih struktura, službi bezbednosti i vojske koji su se bojali odgovornosti za učinjene zločine i koji su se enormno obogatili. To je bio tipičan spoj ratnih profitera, kriminalaca i državnog aparata, a ubijen je čovek koji je bio i stvarni i simbolički nosilac promena. Na vlasti je bio samo 27 meseci, što je veoma kratak period da se demontira sistem koji

je uspostavljan prethodnih 13-14 godina.

Te 2003. godine Srbija je dobila vladu koja je faktički vlada kontinuiteta sa Miloševićem. To je manjinska vlada koju podržava i partija koja je u parlament ušla sa Miloševićevim imenom, jedina nereformisana partija u istočnoj Evropi koja nikada, apsolutno nikada, nijednu jedinu rečenicu nije izgovorila o nekoj svojoj odgovornosti za period kada je suvereno vladala, to jest od od 1990. do 2000. godine. Ne samo da nije progovorila o odgovornosti za ono što se dešavalo, za počinjene zločine, nego uopšte nije odgovorila ni na jedno pitanje o odgovornosti za politiku u celini koja je tada vođena.

U periodu od 2003. do danas, za razliku od Miloševića koji je crkvu video kao konkurenta pa je pokušao i u velikoj meri uspeo da je instrumentalizuje, Vojislav Koštunica crkvu doživljava kao svog pravog partnera. Uveren sam da ćemo se dugo suočavati sa posledicama činjenice da je poslednjih godina crkva postala ozbiljan faktor na političkoj sceni Srbije a da stvar bude još gora, osnovni ideolog te crkve je i formalno kanonizovani vladika Nikolaj Velimirović. Njegova gledišta ugrađuju se u aktuelne političke stavove, a naučno je utvrđeno koji je sistem vrednosti Velimirović zastupao. U Hitleru je svojevremeno video novog Svetog Savu, propovedao je jedinstvo crkve i države, uspostavljanje društva zasnovanog na principima pravoslavne hrišćanske tradicije, zagovarao poseban oblik hrišćanskog nacionalizma i monarhizma. Antizapadnjaštvo je bilo njegova opsesija, bio je protiv individualizma, jednakosti, verske tolerancije, demokratije i drugih vrednosti modernizma i prosvetljenosti. Kao anti-semita, Velimirović je sa rasističkim prizvukom o Srbima govorio kao o "Božjoj deci i ljudima arijevske rase kojima je sudbina dodelila da budu glavni nosilac hrišćanstva u svetu". Ne samo da je na Ljotičevoj sahrani 1945. o dokazanom fašisti govorio u superlativima, već je Nikolaj i kasnije za sebe tvrdio da je bio "duhovni vođa i siva eminencija srpskog verskog nacionalizma ovaploćenog u Ljotičevom 'Zboru'".

Nikolajevе poruke na samo da su danas platforma organizacija poput "Obraza", "Dveri" "Nacionalnog stroja" i sličnih, već ih uveliko razrađuju i najuticajnije vladike Srpske pravoslavne crkve koja je, kako je već pomenuto, postala partner u kreiranju državne politike u Srbiji. Dobro znamo šta je bio "Zbor", ko je bio Ljotić. Ako nam se, posredstvom Nikolaja Velimirovića, taj put ne samo predstavlja već i nameće kao onaj pravi, jasno je kuda nas to vodi i dokle nas može odvesti. Posmatrano s druge strane, to znači da je antifašizam u Srbiji i dalje više nego aktuelan, više nego neophodan.

MARKO ATTILA HOARE

KO SU FAŠISTI U YU-RATOVIMA DEVEDESETIH

Termin 'fašista', izrazito je kontroverzan kada se upotrebljava da bi se opisale ličnosti, grupacije i ideje iz savremene istorije. Za to postoji nekoliko razloga:

- Postojeći svetski poredak zasnovan je na moralnoj i vojnoj pobedi nad fašizmom u II svetskom ratu. Ona je stvorila antifašističku retoriku koju koristi većina političara i intelektualaca u Evropi, a u većoj ili manjoj meri i u ostalim delovima sveta, uz osećanje obaveze da to čini. Niko ne priznaje da je fašista; to je termin koji je obično rezervisan za protivnike, da bi se njime osudili pojedinci, grupe ili ideje. U tom smislu, fašizam se razlikuje od konzervativizma, liberalizma, socijalizma, pa i komunizma.

- Fašizam u svesti većine nas figurira kao jedinstveno zlo, zlo bez premca, uprkos činjenici da, na primer, originalni fašistički režim Benita Musolinija u Italiji, mada bez sumnje brutalan i ubilački, nije bio toliko ubilački kao neki drugi nefašistički režimi i pokreti - Staljinov u Rusiji, Maov u Kini ili, možda, britanska i francuska kolonijalistička vladavina u momentima kada se ispoljavala u svojim najgorim oblicima. Prema tome, optužiti nekoga da je 'fašista' smatra se mnogo gorom optužbom nego optužiti nekoga da je staljinista ili imperijalista.

Kada se govori o tome šta znači fašizam u kontekstu bivše Jugoslavije u devedesetim godinama, potrebno je precizno navesti na šta se misli kada se upotrebljava ovaj termin i objasniti u kom smislu se nešto opisuje kao 'fašističko'.

O fašistima u bivšoj Jugoslaviji devedesetih godina možemo govoriti u dva smisla. Prvo, o onima koji su se svojom ideologijom i akcijama u praksi definisali kao fašisti i, drugo, o onima koji su po tradiciji bili fašisti u tom smislu što su se pozivali na nasleđe raznih fašističkih grupa iz II svetskog rata. Potrebno je napraviti razliku između ta dva smisla u kojima se upotrebljava pojam fašizma, iako su u praksi nedavnih ratova ova dva tipa fašista delovala kao saveznici.

Bez upuštanja u diskusiju o različitim interpretacijama fašizma, napomenuo bih da, upotrebljavajući taj termin, imam u vidu nešto što se najsazetije može definisati kao 'revolucionarni šovinizam'. Fašizam nastoji da mobilise ljude na šovinističkim osnovama s ciljem rušenja liberalnih institucija i principa prosvetljenosti. Nastoji da uspostavi autoritarni politički i ideološki poredak odbacivanjem pluralizma, tolerancije, različitosti i individualnih ljudskih prava. Priziva bes, emocije i nasilje, a

ostavlja po strani racionalne principe.

Fašizam predstavlja sintezu desničarskih i levičarskih vrednosti. Desničarski je po svom sadržaju, a levičarski po formi. Na primer, Hitler i nacisti su uništavali sindikate i štitali interese velikog biznisa, ali su se organizovali u revolucionarnu partiju nazvanu Nacional-socijalistička nemačka radnička partija; osuđivali su kapitalizam i promovisali socijalnu mobilnost među običnim Nemcima.

Fašizam svoje korene vuče od revolucionarnih socijalista-heretika sa kraja devetnaestog i početka dvadesetog veka, koji su odustali od klasne borbe kao načina zbacivanja liberalnog poretka i opredelili se za nacionalizam i šovinizam. Žorž Sorel, francuski praotac fašizma, bio je socijalista koga je mržnja prema liberalizmu navela da pruži podršku desničarskoj, antisemitskoj kampanji protiv Drafusa i francuske Treće Republike. I sam Musolini je počeo kao socijalista, ali se preobratio u fašistu podržavajući italijansku intervenciju u I svetskom ratu.

Slobodan Milošević je došao na vlast napadajući i rušeći Titov poredak u Jugoslaviji. Iako je Jugoslavija bila pod komunističkom vlašću, posedovala je elemente pluralizma i vlast je bila razdeljena među raznim institucijama i pojedincima. Milošević je srušio taj režim i svu vlast u Srbiji koncentrisao u svojim rukama. Kao i Musolini, krenuo je kao levičar, ali je napustio principe internacionalističkog socijalizma u korist romantičnog nacionalizma i osećanja koja je suprotstavio principima razuma i kompromisa. Poput Sorela i Musolinija, i on je verovao da nacional-šovinizam može da doda ulje na ugaslu vatru levičarskog radikalizma. Smatrao je da će ga spajanje socijalizma sa nacionalizmom predstaviti kao boljeg i čistijeg socijalistu nego što su to bili ortodoksniji komunisti kao Ivan Stambolić i ostali.

Svojom 'anti-birokratskom revolucijom' Milošević je na masovnim mitinzima mobilisao stotine hiljada ljudi, kao što je Musolini organizovao 'marš na Rim' da bi oborio liberalnu vlast u Italiji. Tokom 1988. i 1989. godine, Milošević je takve mitinge organizovao da bi oborio vlast u Vojvodini i Crnoj Gori s ciljem da primora saveznu vladu da pristane na ustavne promene radi smanjivanja autonomije na Kosovu i u Vojvodini i kako bi naveo Jugoslovensku narodnu armiju da svoje snage upotrebi protiv kosovskih Albanaca.

Miloševićeva Socijalistička partija Srbije bila je totalitarnija institucija nego što je to bio Savez komunista Srbije, jer je spojila Savez komunista sa Socijalističkim savezom radnog naroda, čime je ukinula i onaj mali stepen političkog pluralizma koji je postojao u doba komunizma. Milošević je otvoreno govorio o ispravnosti upotrebe sile i o teritorijalnoj ekspanziji.

Nacionalistička mobilizacija naroda zatim se prelila i na teritorije ostalih republika. Organizujući rat protiv Hrvatske i Bosne i Hercegovine, Milošević se oslanjao ne samo na direktna vojna osvajanja, već i na masovno mobilisanje Srba u Hrvatskoj i Bosni na genocidnoj osnovi protiv njihovih suseda Hrvata i Muslimana. Ovo je uključivalo i koncentracione logore, masovna ubistva, silovanja i mučenja.

Milošević je zaveo apsolutnu vlast usmeravajući energiju srpskog stanovništva tako da se ispolji u mržnji prema ostalim Jugoslovenima. Ali, kao što je bio slučaj i u nacističkoj Nemačkoj, to je značilo da je režim mogao da opstaje samo vodeći neprekidne ratove. Kao i Hitlera, i Miloševića je njegova politička priroda nagonila da ulazi u bitke sa sve jačim i jačim neprijateljima, sve dok se nije doveo do sopstvenog uništenja. Otuda je Miloševićev režim bio najbliži fašizmu od svega što je bivša Jugoslavija stvorila.

Režim Franje Tuđmana u Hrvatskoj imao je veći broj istih karakteristika kao i Miloševićev. Kao i Milošević, i Tuđman je bio autokrata i šovinista i upuštao se u teritorijalni ekspanzionizam, etničko čišćenje i organizovanje koncentracionih logora. I on je odbacivao pluralizam i ideju legitimnih podela u okviru nacije.

I Tuđmanov režim je, dakle, imao dosta značajnih sličnosti sa fašizmom. Ali u jednom bitnom aspektu Tuđman je bio manje fašista od Miloševića. U svom političkom organizovanju bio je znatno konzervativniji i mirniji, nije posebno voleo masovna narodna okupljanja, nije organizovao 'antibirokratske revolucije'; nije kod njega bilo 'događanja naroda', ni 'marša na Rim'. Tuđman je pokušavao da proširi granice Hrvatske putem takozvanog 'džentlenskog sporazuma' sa Miloševićem, a ne putem jednostranih akcija.

Poput Miloševića, i Tuđman je bio slab strateg. Ali, zahvaljujući konzervativnijem političkom stilu, nije proizveo sopstveno uništenje putem samoubilačkih ratova. Za razliku od Miloševića, nije krenuo u rat protiv praktično čitave Evrope i SAD, već je mirno umro dok je još bio na vlasti. No, u jednom aspektu Tuđmanov režim je, ipak, bio fašističkiji od Miloševićevog. Milošević je bio povezan sa raznim političarima koji su podržavali tekovine četničkog pokreta iz II svetskog rata za koji je karakteristična kolaboracija sa nacistima. Radovan Karadžić, Vojislav Šešelji i Vuk Drašković - svi oni su saradivali sa Miloševićem u nekom momentu a njihove milicije, ideološki lojalne četničkoj tradiciji, borile su se, rame uz rame ili direktno, pod komandom JNA iz Miloševićevog doba. Međutim, Milošević i njegova Socijalistička partija Srbije u ideološkom smislu nikada nisu podržavali četnike, ni tradiciju srpskog fašizma koju je predstavljao Dimitrije Ljotić. U formalnom

smislu, Milošević i SPS isticali su da su levičari i naslednici partizana. Formalno su odbacivali nasleđe srpske pronacističke kolaboracionističke desnice. Tuđmanov režim je u tom smislu bio neodređeniji. Kao i Milošević, i Tuđman je formalno isticao da podržava partizansku tradiciju ali je, za razliku od Miloševića, govorio o 'pomirenju' između partizana i ustaša. Milošević je svoje četničke saveznike držao na distanci, organizaciono odvojene, dok je Tuđmanova Hrvatska demokratska zajednica sadržala i jednu otvoreno proustašku frakciju koja je bila uticajna, mada je bila u manjini. Gojko Šušak, Tuđmanov moćni ministar odbrane, o sebi je govorio kao o ustaši.

Hrvatska demokratska zajednica u početku je imala heterogen sastav i u sebi objedinjavala više različitih tokova: liberalni, levičarski i konzervativni, kao i neofašistički. Uporedo sa konsolidovanjem Tuđmanovog režima, pretvara se u konzervativno-autoritarnu partiju sa modernizovanom proustaškom manjinom. Tuđman formalno nikada nije rehabilitovao ustaše i Nezavisnu Državu Hrvatsku iz doba rata, ali je davao izjave čiji je cilj bio da privuku proustaške sledbenike. Takav je bio slučaj sa njegovim izjavom da je osnivanje NDH predstavljalo izraz hrvatskih nacionalnih aspiracija. Tuđman je promenio ime hrvatske monete u 'kuna' - ono isto ime koje su koristili ustaše za svoju valutu. Ipak, Tuđman svoj režim nije video kao ustaški, već kao režim koji ujedinjuje partizanske i ustaške tradicije, a u kojem je on bio 'otac nacije'.

U Bosni-i Hercegovini, Srpska demokratska partija Radovana Karadžića i njene snage, kako ideološki tako i u praksi, bili su naslednici četničkog pokreta iz ratnog doba. Četnici u II svetskom ratu formalno nisu bili fašisti, mada su direktno saradivali sa okupatorom i sa ustašama i Nedićevim režimom u Srbiji i vršili genocid nad Muslimanima i Hrvatima, a bili su i izričiti antisemiti. U devedesetim godinama, Karadžićeve snage vršile su genocid, dok je njegova partija preuzela apsolutnu kontrolu u Republici Srpskoj, u Bosni i Hercegovini. Za razliku od Miloševića ili Tuđmana, Srpska demokratska partija otvoreno je odbacivala partizansko nasleđe.

Bosansko krilo Hrvatske demokratske zajednice pod Mate Bobanom na sličan način bilo je mnogo spremnije da se identifikuje sa ustašama u odnosu na matičnu partiju u Hrvatskoj. Bosansko-hrvatske vojne jedinice nosile su imena ustaških vođa Slavka Kvaternika i Jure Francetića. Međutim, bosanskim HDZ-om dominirali su bivši komunisti i njihovo prihvatanje ustaštva bilo je u osnovi površno.

Ustaški vođa Ante Pavelić insistirao je na hrvatsko-bosanskom jedinstvu, u svojoj propagandi hvalio je Muslimane, sazidao je džamiju u Zagrebu i vršio genocid nad

FAŠIZAM I ANTIFAŠIZAM, DANAS I OVDE

Srbima. U stvari, bosanska HDZ ponašala se kao mlađi partner Karadžićevih velikosrpskih nacionalista. Njene genocidne aktivnosti bile su usmerene protiv Muslimana, palili su džamije. Zbog toga su bosanske hrvatske snage od strane protivničke strane ponekad nazivane 'hrvatskim četnicima'.

Među Muslimanima, desno krilo Stranke demokratske akcije Alije Izetbegovića identifikovalo se sa muslimanskim milicijama iz II svetskog rata i sa bosanskom SS Handžar-divizijom. Međutim, Stranka demokratske akcije nikad se nije u tolikom stepenu angažovala u ideološkom šovinizmu kao što je to bio slučaj sa srpskim i hrvatskim sledbenicima Karadžića odnosno Bobana. Ali, pošto je podržavala njihove principe etničkih podela, može se, ipak, reći da je putovala istom trasom kao i oni.

U Srbiji, Srpska radikalna stranka Vojislava Šešelja bila je od svih partija u Srbiji najbliža autentičnoj fašističkoj partiji. Šešelji se pozivao na principe nasilja i teritorijalnog ekspanzionizma na najbrutalniji i najotvoreniji način, dok su njegovi sled-

benici terorizovali članove etničkih manjina u bazi u Zemunu. Šešeljeva milicija bila je direktno uključena u genocid koji je vršen nad bosanskim Muslimanima.

U Hrvatskoj, Hrvatska stranka prava Dobroslava Parage jasno je isticala da polaže pravo na ustaško nasleđe i zalagala se za Veliku Hrvatsku koja bi uključivala i Bosnu i Hercegovinu, a organizovala je i miliciju crnokošuljaša. Kasnije se Paraga okrenuo umerenijem pravcu da bi na kraju odbacio ustaštvo i počeo da podržava Haški tribunal. U tom pogledu sličan je Vuku Draškoviću u Srbiji koji nastavlja da u visine uzdiže četnike, ali je u praksi postao mnogo umereniji.

Razmatrajući ko su bili fašisti u bivšoj Jugoslaviji, potrebno je reći ko su bili antifašisti. Antifašistička tradicija partizana i narodnooslobodilačke borbe odbacivala je principe fašističkog šovinizma i netolerancije, a zagovarala nacionalni pluralizam koji se manifestovao u stvaranju višenacionalne federacije republika i pokrajina. Partizani su se zalagali za prava jugoslovenskih naroda

i narodnosti (nažalost, izuzimajući folksdojčere) koja je trebalo da budu zaštićena u svim federalnim jedinicama. Fašističke i kolaboracionističke snage u II svetskom ratu - ustaše, četnici, ljotičevci, muslimanske milicije itd - bile su jednonacionalne, šovinističke grupe. To je bila glavna linija podele fašističko-kolaboracionističkih snaga nasuprot antifašističkoj tradiciji.

Danas, glavna linija podele na fašiste i njihove sledbenike, na jednoj, i antifašiste, na drugoj strani, svodi se na pitanja da li se poštuje ili ne legitimitet svake republike i pokrajine bivše Jugoslavije, da li se poštuju prava narodnosti u okviru svake republike i pokrajine i da li su prihvaćeni principi nacionalnog pluralizma i saradnje umesto šovinizma i netolerancije.

Praktično govoreći, Milošević, Tuđman, Šešelji, Karadžić i Boban bili su svi na istoj strani tokom rata. Razlikovali su se u stavu prema granicama, ali su u osnovi želeli isto, što je bio slučaj i sa ustašama i četnicima za vreme II svetskog rata. Danas, biti antifašista znači suprotstavljati se njima i

DR OLGA POPOVIĆ OBRADOVIĆ (1954-2007)

ZAŠTO JE UBIJEN ZORAN ĐINĐIĆ?

Zašto je ubijen Zoran Đinđić? To je pitanje kojim će se, bojim se, najmanje baviti pravosudni organi, ali kojim će se svakako baviti istorija. Ono što bi, međutim, bilo preko potrebno, to je da se ovim pitanjem pozabavi srpsko društvo, i to što pre. To je, po mom uverenju, najznačajnije pitanje koje nakon ubistva premijera ostaje otvoreno. Ono zapravo glasi: "Kako je to bilo moguće?" Na njega će srpsko društvo morati da potraži odgovor ukoliko želi da to više ne bude moguće. Neću, naravno, da kažem da je Srbija jedina zemlja u kojoj je ubijen premijer, ali teško da se može naći još neki primer zločina ove vrste, dakle, političkog ubistva, u kome su, kao u slučaju ubistva Zorana Đinđića, svaka na svoj način, neposredno ili posredno, učestvovala sve relevantne institucije društva i države, bez izuzetka - od generala, odnosno vojske, preko sveštenika, odnosno crkve, do naučnika i pesnika, odnosno njihovih najrelevantnijih institucija. Upravo zato će srpsko društvo morati da postavi pitanje kako je to bilo moguće - naravno, ukoliko želi da konačno jednom postane normalno.

● Do odgovora se, pak, ne može doći bez razumevanja istorijskog konteksta...Po mom sudu, mnogo tačnije i preciznije od analitičara, ovaj istorijski kontekst razumeo je mitropolit SPC Amfilohije Radović, u govoru koji je održao pored odra pokojnog premijera, a koji je nazvan opelom. Mitropolit je Zorana Đinđića povezao s dinastijom Obrenovića, koja je, posebno pod kraljem Milanom, postala simbol vezivanja Srbije za Zapad i, zajedno s tim, simbol njene modernizacije. Za ogromnu većinu onovremene Srbije, oličenu u radikalnoj stranci, kralj Milan je bio ono što je o njemu jednom prilikom napisao njen vođa Nikola Pašić - "izdajnik...gori od Vuka Brankovića". Ukratko, između politike Obrenovića i "izdaje" stajao je bukvalno znak jednakosti i zato su oni koji su uz nju pristajali nazivani "izdajnicima", "austrijskim špijunima" ili, jednostavno, "izmećarima Obrenovića".

Ovu interpretaciju Obrenovića, koja je izvorno delo Narodne radikalne stranke, više od sto godina podržava dominantna struja u srpskoj historiografiji. Zato je i ubistvo poslednjeg Obrenovića, nakon koga je za dugi niz godina zavladao radikalna stranka, za onovremenu Srbiju, ali i za potonju historiografiju, bilo ne samo legitimno, nego i herojski čin, čiji izvršiocu nisu bili zločinci nego patriote najvišeg reda i zato nisu bili suđeni, nego su, naprotiv, slavljani kao heroji i

spasioci naroda. Mitropolit Radović je ovu istoriju vrlo dobro proučio i svojim govorom, onima koji su to umeli da čuju, poručio: tako u Srbiji završavaju oni koji vode na Zapad, mondijalisti, modernisti. Za Srbiju, oni su bili i ostali izdajnici i zato predstavljaju legitimne mete za odstrel.

To je ona crvena nit koja povezuje ubistvo Zorana Đinđića sa istorijom Srbije, nit koju je uhvatio mitropolit Radović i javno je, iz najvećeg pravoslavnog hrama, dijabolički predočio srpskoj javnosti. Ubistvom premijera Đinđića ideji Srbije na Zapadu je zadat najsnažniji udarac; Srbija je tada na najbrutalniji način suočena sa onim svojim delom čija je mržnja prema modernom toliko duboka i jaka da je sposobna da sama sobom ubija.

● Ali postoji jedan bliži, isto toliko značajan istorijski kontekst...Pojavio se jedan daleko prozaičniji razlog otpora Đinđićevoj viziji Srbije, a on je vezan za činjenicu da je za Srbiju, nakon završetka ratova i zločina užasnih razmera, neumitno nastupilo doba odgovornosti. Đinđićeva vizija moderne Srbije podrazumevala je raskid Srbije sa prošlošću i suočavanje sa odgovornošću za tu prošlost. Premijer je postao simbol politike koja kad-tad mora staviti tačku na poricanje odgovornosti Srbije za rat, za zataškavanje zločina i konačno dovesti do odricanja od velikodržavnog projekta, a time i do postavljanja pitanja odgovornosti za taj projekat. Svi oni koji su ovo hteli da izbegnu - bojeći se, bilo moralne, bilo političke, bilo pravne odgovornosti, sa pravom su u pokojnom premijeru prepoznali svoga neprijatelja...Zato su se oni, umesto za viziju moderne Srbije, opredelili za politiku "legalizma", odnosno politiku kontinuiteta sa režimom Slobodana Miloševića. To je bila smrtna presuda za Zorana Đinđića...

Početkom ove godine preminula je istaknuta pravna istoričarka dr Olga Popović Obradović, jedna od onih hrabrih žena beskompromisnih u borbi "za slobodu misli i dostojanstvo ljudskog života, nepokolebljiva u stavu protiv ratova, mržnje i svake zloupotrebe čoveka". Drugim rečima, jedan od najistaknutijih antifašista na naučnoj i političkoj sceni Srbije. U znak poštovanja, "Glas javnosti", odlomcima iz šireg teksta, podseća na traganje dr Olge Popović Obradović za odgovorom na pitanje: "Zašto je ubijen Zoran Đinđić i kako je to bilo moguće?"

SRPSKI SVETAC U NEMAČKOJ PROZI

Za vreme okupacije u II svetskom ratu, Srpskom pravoslavnom crkvom u Srbiji bavio se Referat III F nemačke Delatne komande Beograd. Šef Delatne komande bio je Karl Kraus a Referat III F vodio je SS-poručnik Georg Miler koji je o svojim kontaktima ostavio službene beleške.

Posle razbuktavanja ustanka u Srbiji, Miler je posetio patrijarha Gavrila Dožića i o tome izvestio pretpostavljene:

"Na dan 27. 8. 1941, imao sam još jedan razgovor s Gavrilom. Tom prilikom sam mu predložio da izradi nacrt proglašenja Sinoda protiv komunizma da bi tako Sinodu bio od pomoći u njegovom radu. Ukazao sam mu na to da bi se on, ipak, morao osećati obaveznim da, u granicama mogućnosti, saraduje na reorganizaciji Crkve čiji je autoritet, usled događaja nastalih u martu, jako pokopan. Dalje sam mu rekao da bi pripremom proglašenja skinuo sa Sinoda veliki posao, odnosno da bi mu pokazao put u kakvu se formu jedan takav proglas najbolje zaodeva.

Gavrilo je odgovorio da nije u stanju da to učini pošto je interniran i da se on već pomirio s takvom svojom sudbinom. Za sudbinu Crkve on ne bi mogao ništa učiniti, a Sinod će se već potruditi da Crkvu spasi od potpune propasti. Još sam mu jednom objasnio da nacrt koji se od njega traži neće biti iskorišćen kao njegov zvanični ekspozé, već da bi mogao čisto poslovno ići na ruke Sinodu. Gavrilo se nije dao nagovoriti i rekao je da on ne može pisati o takvoj stvari, čija mu potreba nije poznata, pošto je potpuno izolovan od spoljnog sveta, te da ne čita novine niti sluša radio.

Zasad, dakle, ostaje još samo jedan put: navaljivati na Sinod toliko dugo dok ne izjavi da je spreman da o novoj neophodnosti vodi potreban račun."

Isti SS-poručnik posećivao je i episkopa Nikolaja Velimirovića a jedna od njegovih zabeleški o tim susretima doslovce glasi:

"Na dan 29. 6. 1943. posetio sam episkopa Nikolaja. Kada sam ušao u sobu, upravo je praznio pehar vina i bio je potpuno pijan. Pošao je k meni, ponudio mi mesto, kleknuo na zemlju i počeo da plače, pri čemu je stalno grlio oba moja kolena. Odjednom je posegao za pištoljem i molio me da ga ubijem jer je imao viziju te stoga zna da su Nemci, koje inače toliko poštuje, pobili skoro sve sveštenike u njegovoj eparhiji.

Pošto nisam mogao trpeti ove trapave poverljivosti, hteo sam

ga ostaviti samog na šta je on potrčao sve do vrata, te me je opet zagrlio i udario u urlanje. Ruku mi je okvasio suzama, te me svom silom privukao na grud i ljubio u vrat. Odgurnuo sam ga tada u stranu, na šta se on izvinio i rekao da je preterao, da je on u očima nemačkog oficira prašina, te je ponovo kleknuo, izljubio moje prašnjave čizme i molio me da mu donesem pozitivne vesti iz njegove eparhije, te da on bezuslovno želi da govori sa svojim zastupnikom, vikarnim episkopom Vikentijem Prodanovim. Nikada ne može da zaboravi SS-potpukovniku Tajhmanu što ga nije odmah ubio, još u Trsteniku. On sada mora da pati i trpi, te je već na kraju sa živcima, pa nema više nikakve svrhe da i dalje živi. Opet su mu grunule suze tako da to očigledno više nije mogao da sluša njegov rođak, profesor Velimirović, koji se nalazio u susedno sobi, te je odjednom došao u sobu. Povukao je episkopa Nikolaja u stranu i očigledno ga nagovorio da toliko ne preterava. Ja sam se tada najhitnije udaljio, pošto se Nikolaj upravo spremao da me opet zagrlji.

Treba primetiti da je Nikolaj krajnje besan što je u isti manastir smešten i patrijarh. Plačnim glasom je izjavio: 'Pre sam ovde bio general, a sada sam još samo kaplar. Niko me više ne sluša. Čuvari, naročito ovaj Horvat, sa svojim hrvatskim imenom, stara se još samo o patrijarhu, a mene kinji gde god može. Ja vam ipak dugujem zahvalnost što ste udaljili onoga gangstera, agenta Živkovića'."

Iz nemačkih dokumenata vidi se, dakle, da je patrijarh SPC Gavrilo Dožić, za razliku od Milana Nedića i Draže Mihailovića, iako takođe antikomunista, odbio saradnju sa okupatorom. Bio je uhapšen ali je Upravni štab nemačkog vojnog zapovednika u Srbiji, na čijem je čelu bio Harold Turner, ocenio da je plan Delatne komande o kompromitaciji i smenjivanju patrijarha Gavrila brzoplet, pa je patrijarh pušten iz zatvora i interniran u manastir Rakovica, a već pomenuti šef Delatne komande Karl Kraus ukazao je da prema SPC treba postupiti "s najvećom taktičnošću, izbegavajući načelne greške". U skladu s tim, izdao je direktivu da se ne sme "ni u kom slučaju, pogrešnim postupkom, patrijarhu Gavrilu dati pečat mučenika".

(Povodom više napisa u "Politici" koji se dotiču ove teme, citirani dokumenti su, kao svojevrzni demanti, dostavljeni ovom listu, ali ne i objavljeni).

D. DIMITRIJEVIĆ BELI

IZDANJE ISTORIJSKOG ARHIVA I SUBNOR-a KRUŠEVAC

RELJA - LETOPIS KOMANDANTA

U vreme kada se iz mnogih biblioteka sklanjaju knjige sa tematikom NOB-a, Istorijски arhiv Kruševac i opštinska organizacija SUBNOR-a, u okviru biblioteke "Zavičajna istorija", izdali su knjigu "Relja - letopis komandanta".

Reč je o životnom putu Radomira Stojkovića Relje iz sela Kaonika na Ribarskoj reci, levoj pritoci Južne Morave, 14 kilometara udaljenog od Kruševca. Knjiga je nastala na osnovu Reljinih kazivanja koje je snimio njegov sin Vukoslav, a za štampu priredio Tomislav Miletić iz Ražnja.

Prva Reljina sećanja datiraju iz vremena okupacije za vreme I svetskog rata pri čemu on upečatljivo opisuje krvava zbiivanja iz vremena topličkog ustanka a

zatim i život srpskog seljaka između dva svetska rata i, pored ostalog, svoje službenje vojnog roka. Vojne sposobnosti ispoljiće u aprilu 1941, boreći se kao narednik protiv nemačke jedinice kod Blaca. Brzo je shvatio opštu situaciju i doprineo da on i njegovi saborci izbegnu zarobljavanje. Pre odlaska u partizanski odred, prihvatio je da deluje kao, u četničkim redovima, prikriveni partizanski obaveštajac. Otuda i njegova veoma autentična svedočenja o četnicima u ovom kraju, njihovim zločinima i saradnji sa okupatorom

Relja opisuje borbe oko Jastrepcu, oslobođenje Kruševca. Sa 25. divizionom kreće na sever, severozapad, preko Drine u Bosnu, učestvuje u borbama za oslobađanje

Zvornika, Tuzle, Doboja, Siska, Zagreba. Kao komandant bataljona, preko Slovenije, stiže u Austriju, pa potom biva raspoređen u Apatin, gde je svedok kolonizacije. Na svoj zahtev, kao kapetan, vraća se u zavičaj. Završni deo knjige predstavlja njegova svedočenja o posleratnim vremenima, kolektivizaciji, Informbiuro i odlascima na Goli otok, na kome se i sam našao.

Sve u svemu, knjiga ostavlja utisak kao uverljivo svedočenje iz prve ruke. Događaji se posmatraju logikom čoveka koji je do kraja života ostao veran svom seljačkom poreklu i zanimanju, iako se uzdigao u vojnog komandanta i stekao zavidan oficirski čin. Jednostavnim narodnim jezikom impresivno su dati mnogi detalji, opisani karakteri i mentaliteti ljudi koji su ispoljavali visoke kvalitete ali i onih čija je savest u određenim situacijama propadala u ponore neslućene dubine.

ŠTA JE KOSTI BILO MILO, TO JE ZAVOD OBJAVIO

Zavod za udžbenike i nastavna sredstva (direktor dr Radoš Ljušić) izdao je biografiju Dragoljuba - Draže Mihailovića autora dr Koste Nikolića.

Kad knjigu pročita onaj ko uvažava činjenice, ne može a da ne stekne utisak da je reč o hvalospevu i falsifikovanom štivu. Gotovo da nema reči o Dražinoj, odnosno četničkoj saradnji, kolaboraciji sa Nedićem, okupatorima (Nemcima, Italijanima i Bugarima), sa ustašama. Osim toga, autor je "preskočio" i četničke zločine, teror, izdaju. U prilog ovoj tvrdnji, dovoljno je da se ukaže na najosnovnije činjenice.

Dr Kosta Nikolić gotovo stidljivo piše o Dražinim pregovorima koji su vođeni u Divcima sa predstavnicima nemačke komande za Srbiju. Pominje samo da je Draža tražio "jednu određenu količinu" oružja i municije, a iz zapisnika sa tih pregovora vidi se da je Draža čak šest puta ponovio zahtev za municiju i to "još noćas", da je izjavio da se "neće boriti protiv okupatora čak ako bude i napadan". Član njegovog pregovaračkog tima major Mišić predložio

ADRESA SAVEZA - DRUŠTVA

Adresa Saveza antifašista Srbije - Društva za istinu o NOB-u - Krunska (Proleterskih brigada) 90; 11.050 Beograd; telefon (0)11 - 43-07-43 privremena je jer se ta zgrada uskoro ruši. U toku su naponi da se obezbede nove prostorije.

Radno vreme kancelarije je od 10 do 14 časova svakog radnog dana.

je da Nemci u Dražin štab pošalju oficire za vezu i uveravao ih: "Mi vam nećemo biti neverni". Drugim rečima, "preskaču" se činjenice koje predstavljaju srž pregovora jer one kompromituju Dražu i objašnjavaju njegovo dalje ponašanje.

Navodi se da su, posle pregovora u Divcima, Nemci raspisali ucenu za Dražinu glavu, ali se ne kaže da je ta ucena anulirana maja 1942. jer je u međuvremenu veliki deo četničkih jedinica legalizovan kod Nedića, a time i kod okupatora. Ova legalizacija, odnosno saradnja sa okupatorima, već početkom 1942, bila je vrlo široka. Tako general Bader, nemački komandujući general u Srbiji, navodi 20. januara 1942. da je Nedićeva žandarmerija već snabdela 72 oficira i 7.963 vojnika (četnika) sa 77 mitraljeza, 7.910 pušaka, 196 pištolja i 1.867 bombi. Nešto kasnije, od 1. marta 1942, Dražin komandant poručnik Predrag Raković toliko se legalizovao da je, zajedno sa Nemcem Frikeom, postao komandant Čačka! A Draža, na

poledini Rakovićevog izveštaja, zapisuje: "Frike, odličan rad!

U to vreme legalizacija četnika u Crnoj Gori, Hercegovini, Dalmaciji, Lici, bila je skoro potpuna. Gotovo sve njihove jedinice snabdevaju se oružjem, municijom i hranom od strane Italijana, a četnički oficiri za vezu nalaze se u italijanskim okupatorskim komandama u Splitu, Lovranu i drugim mestima. Četnički komandant Uroš Drenović jedan je od prvih koji je potpisao sporazum sa ustašama (27. aprila 1942. u Mrkonjić-Gradu).

Tokom bitke na Neretvi, kolaboracija je totalna. Italijani snabdevaju četničke jedinice, a sve borbe protiv Narodnooslobodilačke vojske potpuno su koordinirane. Doduše, četnici nisu opravdali očekivanja okupatora o čemu svedoče i izjave nemačkih generala Lera i Badera koji tvrde da je Mihailović zatajio kao vojni komandant te da "snage Draže Mihailovića nisu položile svoj ozbiljan ispit, pri čemu se to ilustruje nesposobnošću, kukavičlukom i lošim komandnim procenama. A baš u to vreme, emigrantska vlada u Londonu - Slobodan Jovanović i braća Kneževići podvaljuju savezničkim komandantima generalima Ajzenhaueru i De Golu predlažući da odlikuju Dražu "za neprekidnu borbu protiv okupatora". Ništa od toga ne može se naći kod Koste Nikolića koji je, međutim, u predgovoru drugima "očito lekciju" tvrdeći da su "generacije srpskih istoričara...nosile masku istoričara na licu, a ideologiju marksizma-lenjinizma u mislima..." Svoju masku i ideologiju, razume se, nije pominjao ali o tome govore činjenice koje prećutkuje, a ideološko-politički motiv je više nego uočljiv.

Sledeći svoju "istoričarsku doslednost", Nikolić potom zaboravlja da pomene i nemačko-četničke pregovore i sporazume krajem 1943. i početkom 1944. godine koje su Dražini komandanti, po njegovom odobrenju, vodili i potpisali major Vojislav Lukačević, pukovnik Ljuba Jovanović, pukovnik Dragutin Keserović, kapetan Nikola Kalabić, kapetan Janko Mijatović, kapetan Milan Čačić i drugi. Valjda zbog toga što je ovih sporazuma mnogo pa ih je teško i pobrojati. A na osnovu toga četnici su od okupatora dobijali hranu, municiju, lečili bolesnike i ranjenike, vodili zajedničke operacije protiv NOVJ, čuvali pruge i mostove po Srbiji. Pri tome su četničkim jedinicama ponekad direktno komandovali Nemci, čak je general Felder izdavao direktna naređenja Dražinim korpusima.

Ni drugi veoma značajan istorijski segment - četnički teror nad sopstvenim narodom - autor nije ugradio u Dražinu biografiju. A Draža je, po sopstvenom priznanju na suđenju, bio izumitelj "crnih trojki"; on lično stavljao je ljude pod famozno slovo "Z".

Njegovi četnici imali su "znamenja" - nož i klanje, kao i pesmu: "Ubićemo, zaklaćemo, ko sa nama neće..." Po ocenama istraživača, u Srbiji i široj nekadašnje Jugoslavije četnici su zaklali oko deset hiljada ljudi. Potamnjena su čitava naselja i njihovi stanovnici u okolini Bijelog Polja, Čajniča, Foče, čitava sela i porodice u Srbiji - Vranić, Drugovac...

Nikolić se, očigledno, uz pomoć izdavača, uklapa u savremeni trend. Namernim prećutkivanjem suštine (ozbiljnom istraživaču ni u kom slučaju ne bi mogle da promaknu tako krupne činjenice), utire se put za tvrdnju kako je Draža tako reći ni zbog čega suđeno te je on "samo iz ideoloških razloga" osuđen, pa bi ga sada trebalo rehabilitovati baš onako kao što je nesumnjivi kvisling Nedić, realizator rasističkih koncepata o čistoj rasi, izvršten među sto najznačajnijih Srba u njihovoj vaskolikoj istoriji.

Pristup primenjen u globalu, realizuje se i u detaljima. Tako, na primer, pomenuti autor kaže da se Mihailović "jedan jedini put" (u Divcima) sastao sa okupatorima. A Draža se s Nemcima sastajao još četiri puta: sa majorom Rudolfom Štrakerom, emisarom Hermana Nojbahera, nemačkog predstavnika spoljnih poslova, prvi put u Rošcima kod Čačka, zajedno sa pukovnikom Mak Daelom, drugi put u mačvanskom selu Draginju, treći put u Srednjem novembra 1944. i četvrti put na planini Vučjaku, aprila 1945.

Autor takođe krivotvori prvi Hadsonov izveštaj od 16. oktobra 1941. godine. Hadson izveštava da se u Crnoj Gori bore "dobro organizovani komunisti", a da "nacionalni elementi, to jest četnici, stoje po strani i čekaju". Nikolić prepravlja telegram pa kaže da se i četnici bore. Krivotvori i izazivače bratoubilačkog rata. Piše da su "partizani upalili fitilj u Karanu", a postoji Dražin telegram Simoviću, predsedniku emigrantske vlade, upućen 29. oktobra 1941 - dan posle Dražinog sastanka sa Titom u Brajčićima, u kome piše: "Moraću ih napasti". Isto tako, sačuvane su i naredbe komandanata četničkih jedinica o napadima na Užice i Čačak.

Kosta Nikolić je objavio knjigu bez naučne aparature, a tekst je pun citata za koje se ne zna ni čiji su, ni odakle prepisani. Kao izvori i literatura, najvećim delom navode se autori iz četničke emigracije pa čak i autori romana (Ljubomir Simović, na primer). Možda su i ambicije Nikolićeve bile literarne a ne istorijske ali on to vešto prikrija. No, nije samo on u pitanju. Tu je i izdavač, a tu je i Vukova zadužbina koja je Nikolićevoj knjizi, kako je svojevremeno obavestila "Politika", dodelila nagradu. Svaka im čast, ako časti ima...

Jovan RADOVANOVIĆ

IZ KNJIGE LAZARA UDOVIČKOG "ŠPANIJA MOJE MLADOSTI" (2)

FAŠIZMU SU REKLI "NO PASARAN!"

Dekret o osnivanju Internacionalnih brigada španska vlada socijaliste Larga Kabaljera donela je 22. oktobra 1936. godine. Prva brigada, koja dobija naziv jedanaesta, sastavljena je uglavnom od Nemaca koji su emigrirali pred Hitlerom. Druga (dvanaesta) od Italijana, emigranata i iseljenika iz Francuske, trinaesta od Poljaka, četrnaesta od Francuza i, najzad, petnaesta od stanovnika balkanskih zemalja i Angloamerikanaca. Dobrovoljaca slobode (voluntarios de la libertad), pripadnika 56 naroda, bilo je oko 35 hiljada, ali ih u borbenom stroju, na frontu, nije bilo više od 12 hiljada. Izginuli i ranjeni su zamenjivani novim dobrovoljcima. Uglavnom su to bili komunisti ili oni koji su došli pod uticajem komunista. Približne cifre po pojedinim nacionalnostima su: Francuza - 9.000, Poljaka - 4.500, Nemaca i Italijana - po 3.000, Angloamerikanaca - 5.000, Čehoslovaka - 2.000, Jugoslovena 1.700, Bugara - 450...

Interbrigada je stupila u borbu 6. novembra u odbrani Madrida i od tada je učestvovala u svim važnijim bitkama koje je vodila republikanska armija. Nad Madridom su se već pojavili i sovjetski avioni, a malo kasnije i sovjetski tenkovi i tenkisti da bi se povukli čim su osposobili Špance za upravljanje avionima i tenkovima. U Španiji su ostali samo sovjetski savetnici pri krupnim vojnim jedinicama. Prema nekim orijentacionim podacima, kroz Španiju je prošlo oko dve hiljade Rusa. Oni su dolazili na određeno vreme i bili zamenjivani novim. Neki od njih kasnije su stradali u staljinističkim čistkama, a drugi su napredovali u sovjetskoj armiji. Jedan od čuvenih sovjetskih maršala u II svetskom ratu, maršal Malinovski, svojevremeno je bio savetnik u generalštabu španske armije.

Jedinstvena španska republikanska armija formirana je od dobrovoljne milicije koje su za odbranu od fašističke pobune organizovale pojedine političke partije. To je postignuto posle upornog nastojanja i kampanje Komunističke partije, čiji je ugled i broj naglo rastao zahvaljujući i velikoj popular-

nosti i ugledu Sovjetskog Saveza zbog pružene pomoći i borbenim uspesima naročito čuvenog Listerovog V puka. Armija se uvećavala mobilizacijom sposobnih za vojsku i dostigla je cifru od pola miliona vojnika. (Iznenadio me je moj drug Rade Nikolić, koji je bio zarobljenik kod Franka, odličan poznavalac Španije i rata, kada mi je rekao da je Republika imala nešto veći broj vojnika nego Franko koji je, međutim, imao teško naoružanje i avijaciju, što Republika nije imala). Ovako formirana armija držala je ogromni front podeljene Španije.

Front se formirao do kraja 1936. na liniji od špansko-francuske granice iznad Saragose (grad na zapadu, od Barcelone udaljen 250 km) na jug do Teruela, zatim na zapad prema Madridu, iznad Gvadalahare, do Gvadarama. Severozapadno od Madrida skretao je na zapadnu stranu Madrida, čija predgrađa Ciudad Universitaria, Kasa del Campo i Karabančel čine frontovsku liniju, spuštajući se južno, linijom reka Harama-Toledo. Od Toleda, front ide na zapad uz reku Taho do Estramadure do Bardajoza, idući nešto južno do Andaluzije, zatim linijom zapad-istok Kordoba-Granada, do Malage na obali mora.

Pored toga, formirala su se dva "ostrva" u Frankovom delu Španije, na severu uz francusku granicu - provincije Baskija i Asturija, koje su bile u rukama Republike sve do druge polovine 1937, kada su ih, odvojene i izolovane od ostalog dela Republike, osvojili frankisti, najpre Baskiju, a zatim Asturiju. Tako se veća polovina Španije našla u rukama frankista. Posle neuspešnog osvajanja Madrida, u direktnom naletu i borbama koje su trajale od novembra 1936. do januara 1937, frankisti pokušavaju da, zaobilazeći Madrid s južne strane i prešavši reku Haramu, zauzmu put Madrid-Valensija i opkole grad sa istočne strane. Borbe su vođene u februaru-martu 1937. i frankisti nisu ostvarili željeni cilj. U aprilu 1937. vrše ofanzivu

severoistočno od Madrida, prema Gvadalahari, uz učešće italijanske vojske. Pretrpeli su veliki poraz, izgubili su deo teritorije i brojno naoružanje. Front oko Madrida, koji je mestimično prolazio kroz ulice i zgrade, ostao je nedimut do kraja rata.

U leto 1937. Republika je pokušala da ofanzivom na Brunete, zapadno od Madrida, oslobodi Madrid od obruča koji ga je stezao. Oslobođeni su gradići Viljanueva de la Kanada i Brunete, ali je Brunete izgubljen posle frankističke kontraofanzive, te cilj nije ostvaren. Dok frankisti u leto 1937. osvajaju Baskiju pa Asturiju, Republika otpočinje ofanzivu na aragonskom frontu prema Saragosi i oslobađa gradiće Kinto i Belčite (koji je u borbi razrušen), ali ne stiže do Saragose. Najzad, u zimu 1937, Republika oslobađa Teruel, ali ga fašisti vraćaju u kontraofanzivi. Malo kasnije, početkom proleća 1938, fašisti otpočinju ofanzivu severno od Teruela na Aragonu i, uz nadmoć u tečkom naoružanju i avijaciji, prodiru ka moru, cepaju Republiku na dva dela, severni - Kataloniju, i centralni sa Madridom i Valensijom, odsečen od kopnene veze sa Katalonijom i Francuskom.

U drugoj polovini rata, Republika se borila bez aviona, tenkova i skoro bez topova. Zašto Sovjetski Savez nije nastavio da isporučuje avione i teško naoružanje, ne bih mogao sigurno da odgovorim. Da li nije hteo da rizikuje sudar i rat sa Nemačkom i Italijom, osećajući da nije spreman za to, pogotovo što je upravo tada vršena velika staljinistička čistka u armiji, ili je možda već onda počeo da vrši pripreme za pakt sa Hitlerom, kako tvrde neki istoričari, pa je prestao da pomaže Republici, to ostaje na ozbiljnim naučnicima da razjasne, naravno uz otvaranje svih arhiva.

Dok je u drugoj polovini 1938. front mirovao u centralnom delu, Republika je koncentrisala svoje snage i naoružanje na reci Ebru i otpočela veliku i poslednju ofanzivu, prodirući tridesetak kilometara u fašističku teritoriju. Opet nije imala daha da nastavi prodor i fašisti su, posle izvesnog vremena, u upornoj kontraofanzivi, povrativši izgubljeni teren, nastavili dugu i tešku bitku na Ebru. Front je odolevao do kraja godine da bi, posle prodora u januaru 1939, pala Barcelona, a ostatak Katalonije do 15. februara. Tada je u Francusku prešlo oko pola miliona ljudi, vojnika, a još više civila. Centralni deo držao se do početka aprila 1939, kada je pobunom i izdajom pukovnika Kasada Madridski front kapitulirao bez borbe. Vlada i viša vojna i politička rukovodstva napustila su zemlju a republikanska vlada funkcionisala je u izbeglištvu sve do Frankove smrti.

U II svetskom ratu Frankova "Plava divizija" (Division Azul) na strani Hitlera borila se na istočnom frontu. Franko nije prihvatio Hitlerova nagovaranja da stupi u rat protiv svih pripadnika antifašističke koalicije. Najverovatnije zbog toga što je Španija bile iscrpljena građanskim ratom u kome je poginulo oko milion ljudi, a oko 200 hiljada Franko je streljao posle poraza Republike.

Rezolucijom OUN bilo je zaključeno da sve članice UN prekinu odnose s Frankovom Španijom ali su, po izbijanju hladnog rata, zapadne zemlje te odnose uspostavile. Kada su Sjedinjene Američke Države sklopile ugovor o vojnim bazama u Španiji, Franko je izjavio da je tek tada definitivno pobedio.

Meksiko i Jugoslavija bile su jedine države koje su sve do Frankove smrti priznavale špansku republikansku vladu u izbeglištvu i s njom održavale diplomatske odnose. SSSR nije, doduše, priznavao Franka ali nije imao diplomatske odnose ni sa republikanskom vladom.

Frankova Španija primljena je u OUN sredinom pedesetih godina. Posle kaudiljove smrti, uspostavljena je ustavna monarhija sa parlamentarnom demokratijom, a frankisti su pali na oko dva odsto glasova.

IZ DRUGIH DELOVA NEKADAŠNJE ZAJEDNIČKE DRŽAVE

CRNA GORA

NA SCENI JE
POVAMPIRENI FAŠIZAM

Potpredsjednik SUBNOR-a Crne Gore prof. dr Ljubo Sekulić, govoreći na Sutjesci prilikom obeležavanja godišnjice poznate bitke, rekao je, pored ostalog:

- Rezultati viteške narodnooslobodilačke borbe sa drugom Titom na čelu, u kojoj su učestvovali borci svih jugoslovenskih naroda i narodnosti, opredmećeni su u bratstvu i jedinstvu tih naroda i srećnom životu i ljubavi u najdužem periodu mira na ovim prostorima. Obezbijedila je to divna socijalistička Jugoslavija koja je u svom, bez malo poluvjekovnom razvitku, dostigla srednje razvijene evropske države.

- Tu našu lijepu državu, u svijetu poznatu i priznatu, razrušiše velikodržavnici i nacifašisti raznih boja. Svojom žestinom i brutalnošću prevazilazili su zločine koje je činio njemački i italijanski okupator. Uništavali su sve što je imalo predznak narodnooslobodilačke borbe ili socijalističke izgradnje.

Rat je prestao ali su ostali trajni i teški ožiljci. Taj teret će nositi mnoge buduće generacije. Fašizam je u II svjetskom ratu pobijeden ali nije uništen. Najbolji dokaz tome su zbivanja u posljednjoj deceniji i po i to skoro na svim prostorima bivše Jugoslavije - posebno Bosne i Hrvatske.

- Najgore je prošlo, ali povampireni fašizam i sada je prisutan u raznim formama. Na nesreću, nalazi se i u nekim institucijama sistema pojedinih bivših republika SFRJ zbog čega se protiv njega još teže boriti. Mi borci NOR-a i drugi patrioti-antifašisti sa sjetom i gnjevom čitamo imena ratnih zločinaca Draže Mihailovića, Baja Stanišića, Pavla Đurišića i drugih, kojima su na značajnim objektima zamijenjena imena naših najistaknutijih heroja. Neprihvatljivo je za demokratska antifašistička društva rehabilitovanje kolaboracionista fašističkog okupatora. Neprimjerene su odluke Srbije i Republike Srpske kojima su izjednačeni četnici i partizani jer nikada u istoriji naših naroda nijesu izjednačavani izdajnici sa oslobodiocima.

PROTIV LAŽNIH MITOVA

Predsjedništvo Republičkog odbora SUBNOR-a Crne Gore reagovalo je povodom inicijativa do kojih je došlo posle prikazivanja filma "Ispovijed Krsta Zrnova" smatrajući da ovom saradniku okupatora ne treba podizati spomenik. U saopštenju koje je tim povodom dato, ističe se:

- Nisu sporne zasluge Krsta Zrnova Popovića u I svjetskom ratu i božićnoj pobuni 1919. Imajući ih u vidu, rukovodstvo NOP-a Crne Gore pokušavalo je nekoliko puta da stupi u vezu s njim radi dogovora o pristupanju partizanskoj borbi protiv fašističkog okupatora. Krsto Z. Popović odbio je svaki kontakt sa predstavnicima

partizanskog pokreta i prihvatio saradnju sa italijanskim okupatorom. Uz pomoć okupatora, formirao je kolaboracionističku Lovčensku brigadu koja se, na strani okupatora, borila protiv partizana na području Crmnice, Paštrovića, Budve, Katunske nahije, Grahova, Banjana a dijelom i na teritoriji podgoričkog i dani-lovgradskog sreza.

- Popović je, uz okupatora, vršio teror nad zarobljenim partizanima i partizanskim porodicama. Na teritoriji koju je kontrolisala Lovčenska brigada formirani su zatvori. Ubijanja zarobljenih partizana i uhapšenih rodoljuba bila su česta, bez isleđenja i suđenja. Postoji spisak od 87 streljanih a njihov broj bio je znatno veći.

- Kada su u Crnoj Gori formirana tri četnička "leteća" odreda, jedan od komandanata, pored Baja Stanišića i Pavla Đurišića, bio je i Krsto Zrnov Popović. Po kapitulaciji Italije, Krsto Z. Popović i njegove pristalice pružali su bezrezervnu podršku njemačkom okupatoru.

- Državna komisija za utvrđivanje ratnih zločina svojevremeno je Krsta Z. Popovića proglasila ratnim zločincem.

Imajući sve to u vidu, Predsedništvo RO SUBNOR-a Crne Gore smatra da je "nedopustivo izdajnika Krsta Z. Popovića tretirati i slaviti kao 'mitskog junaka do antičkih razmjera", te da je "još manje prihvatljiva inicijativa podizanja spomenika takvoj ličnosti".

BRIGA O SPOMENICIMA

Veća grupa boraca NOR-a, sa predsjednikom Republičkog odbora SUBNOR-a Crne Gore Andrijom Nikolićem na čelu, posetila je spomenik podignut 1967. godine na Trijebču u slavu 742 piperska ratnika palih u crnogorskim oslobodilačkim ratovima u XIX i XX veku, a među njima je i sedam narodnih heroja NOR-a 1941-1945. Spomenik je dobro očuvan ali je prilikom posete zaključeno da su potrebne manje popravke te će biti pokrenute inicijative da se to obavi.

- Na inicijativu Mesnog udruženja SUBNOR-a Piperi značajno je saniran i obnovljen spomenik na Ravnom Lazu gde je, 8. jula 1941, u zaseoku Stijene Piperske, doneta odluka da se u Crnoj Gori podigne ustanak protiv okupatora, to jest da se oružane udarne grupe, kojih je do tada u Crnoj Gori bilo više od 280, transformišu u manje gerilske odrede i da što pre počnu akcije protiv okupatora.

- Stručni tim konzervatora Javne ustanove "Muzeji i galerije Podgorice" radio je na obnovi spomenika na Orljevu, 12 kilometara udaljenom od glavnog grada Crne Gore. Na ovom spomeniku uklesana su imena 466 poginulih i streljanih boraca NOR-a iz ovog kraja i osam narodnih heroja.

- Grupa boraca iz Podgorice obišla je i spomenik koji se nalazi pred rodnom kućom Veljka Vlahovića - kućom najpoz-

natiije rovačke porodice. Tom prilikom obnovljena su sećanja na pripadnike ove porodice - istaknute ličnosti, prvake, junake i neposredne aktere svih značajnijih zbivanja ne samo u ovom delu Crne Gore. Veljko i njegova braća samo su nastavili bogatu porodičnu tradiciju.

SLOVENIJA

SVAKOG DANA
PODSEĆANJE NA NOB

I poslednjih meseci širom Slovenije održane su mnoge manifestacije vezane za događaje i ličnosti iz vremena NOB-a, a među njima i više pohoda partizanskim stazama od kojih je najmasovniji "Partizanskim stazama Jelovice" koji se završava velikim skupom u Dražgošama, selu koje su Nemci, posle bitke sa partizanima, spalili do temelja. Ove godine ka Dražgošama je iz jednog pravca krenulo 539 a iz drugog 214 učesnika noćnog marša putevima Cankarevog bataljona, a na skupu je pred oko osam hiljada ljudi, među kojima su bile i istaknute ličnosti javnog života - predsednik slovenačkog parlamenta Janez Sušnik, Milan Kučan i drugi - govorio slovenački ministar odbrane Karl Erjavec. "Svaki narod ima svoje junake iz II svetskog rata. Rusi Žukova, Englezi Montgomerija, Amerikanci Aizenhauera. Pa zašto mi ne bismo imali svoje - komandanta Staneta (Rozmana), Janka Premrla Vojka, Staneta Žagarja, ovde prisutnog generala Ivana Dolničara pred kojim je general Ler potpisao безусловnu kapitulaciju nenačke vojske koja se povlačila sa Balkana..."

- Povodom godišnjice nemačkog zločina u Frankolovu, gde je ubijeno sto ljudi iz ovog kraja, održana je tradicionalna komemorativna svečanost. U Kamniku je obnovljen i ulepšan Trg talaca sa fontanom koja podseća da su tu 1942. Nemci obesili osam mladića. U Medvodama je, prilikom svečanosti kod spomenika ubijenim taocima, počasnu stražu držala četa jedinice "Triglav" u kompletnoj partizanskoj opremi.

- Iznad Cerkna održana je prigodna svečanost u znak sećanja na pogibiju 46 polaznika partizanske škole. Slična svečanost održana je i na Pokljuci na mestu gde je poginulo više boraca 3. bataljona Prešernove brigade. Godišnjica formiranja Zidanškove brigade obeležena je u Mariboru...

Početak godine objavljen je polugodišnji program značajnijih manifestacija koje podsećaju na NOB. Tačno je naznačeno gde će se i kad održati 188 ovakvih svečanosti u Sloveniji i još 25 na teritoriji Italije, Hrvatske, Austrije, Mađarske, Poljske i Nemačke. Već sada je poznat sadržaj svake od njih a organizatori su, pored boračkih organizacija, opštine, mesne zajednice, škole, kulturno-umetnička društva, sportske organizacije, šahovske

sekcije, lovačka udruženja, planinari, Vojska Slovenije, stalni organizacioni odbori tradicionalnih manifestacija, društva za negovanje tradicija, sindikalne organizacije, klubovi učesnika nekadašnjih omladinskih radnih akcija, pojedine političke partije, klubovi prijatelja partizanskih bolnica, turističke organizacije i drugi.

NOVA KNJIGA MARKA VRHUNCA O NOB-U

"O narodnooslobodilačkoj borbi u Sloveniji 1941-1945" - naslov je nove knjige dr Marka Vrhunca koju je, uz pomoć Glavnog odbora Saveza boraca Slovenije, izdalo Društvo pisaca istorije NOB-a. Ona sadrži članke, rasprave i govore Marka Vrhunca, napisane ili održane raznim povodima, kojima je NOB u Sloveniji zajednički imenitelj. Njen završni tekst "Vrednosti narodnooslobodilačke borbe u temeljima savremene civilizacije" - saopšten je u Beogradu novembra 2003. kao referat na okruglom stolu "Antifašistički NOR u Jugoslaviji i savremenost" u organizaciji Društva za istinu o antifašističkom NOB-u u Jugoslaviji, a štampan u istoimenom zborniku 2004. godine.

To nisu memoari, mada su i to. To nije ni "lični dosije borca i aktiviste", iako je i to... Reč je, pre svega, o iskrenoj ispovesti partizanskog borca kome je sudbina namenila neverovatno životni put od "Vrhunčeve vile" do Titove rezidencije u Užičkoj 15... Upravo tim rečima u predgovoru knjigu predstavlja predsednik Saveza boraca Slovenije Janez Stanovnik i naglašava da Marko Vrhunec prvenstveno otkriva istorijsko značenje NOB-a kao opštenarodnog pokreta. Kako bi inače bilo moguće da Marko i njegova sestra, odrasli u građanskoj porodici iz samog vrha tadašnjeg slovenačkog društva, već prvih dana stupaju u redove Osvobodilne fronte i u tim redovima izvršavaju najodgovornije zadatke. I otac, dotadašnji direktor rudnika kamenog uglja u Trbovlju, na strani je antifašističke borbe.

Stanovnik ističe da Vrhunčeva knjiga pojašnjava bitne istorijske okolnosti a da primer "Vrhunčeve vile" otkriva područje od strane istoričara nedovoljno istraženo i ocenjeno. "Istoričari, dodaje Stanovnik, previše govore o "komunistima" i "antikomunistima" previđajući da je, bar u prvoj godini, okupatoru pružan zajednički otpor koji je, međutim, nosio i oznake predratnih opredeljenja. Pozivajući se posebno na tekst Marka Vrhunca o partizanskom sudstvu, Stanovnik podseća da je u partizanskim redovima bilo 630 pravnika od kojih 131 doktor nauka, što, kada se dodaju i pisci, inženjeri, naučnici, lekari, vajari, na poseban način govori o karakteru i značaju NOB-a. Tome u prilog, kao veličanstven primer, ide i partizansko zdravstvo i neverovatna drugarska briga za ranjenike.

Jednom rečju, nova knjiga Marka Vrhunca, kao argumentovano i autentično

svedočanstvo, izuzetan je doprinos naporima da se razobličie pokušaji falsifikovanja jednog izuzetno značajnog istorijskog perioda.

DRUŠTVO ZA BRIGU O PARTIZANSKIM GROBOVIMA

Društvo za održavanje partizanskih grobova deluje u Rogu a sedište mu je u Bušincu kod Dolenjskih Toplica. Aprila 1992. prva 22 člana organizovali su u Kočevskom rogu prvu zajedničku akciju uređenja partizanskih grobova i spomenika a danas ovo društvo okuplja oko 600 članova od kojih značajan broj redovno učestvuje u dobrovoljnim akcijama uređenja partizanskih grobova i grobalja.

Nedavno je društvo izdalo i predstavilo knjigu "Da ih vreme ne potisne u zaborav" (tiraž 1.500 primeraka) u kojoj je, pored ostalog, uz orijentacionu kartu, dat opis 26 partizanskih grobalja i spomenika. Članovi društva ne dozvoljavaju da paprat postane jedini ukras partizanskih grobova na rubu krša. Ponosni su što su svi grobovi lepo uređeni i to u novim vremenima kada, tu i tamo, neki brigu o grobovima poginulih partizana žele da prikažu kao greh.

SLOVENC I NEMAČKOJ VOJSCI

U više nastavaka ljubljanski dvonedeljnik "Svobodna misel", nestranačka revija za društvena, ekonomska, politička, istorijska i kulturna pitanja u zemlji i svetu, naslednik nedeljnika "TV-15" (TV-15 je bila centralna partizanska kurirska stanica), pisala je o sudbini većeg broja Slovenaca koji su u toku II svetskog rata bili prisilno mobilisani u nemačku vojsku.

Bez želje da ratuju na strani Hitlera, više od 39 hiljada slovenačkih građana bilo je primorano da učestvuje u nemačkim jedinicama od Norveške i Finske, Francuske, Češke, Poljske do SSSR-a. Ginuli su, postajali invalidi, bežali i vraćani u kažnjeničke bataljone ili slovenačke logore, pokušavali da se predaju, dospeli u partizanske prekomorske brigade, bili praćeni sumnjom, kod Nemaca jer su "iz banditskih krajeva", a pri pokušaju da se priključe partizanima jer "nisu potrebni švapski vojnici". Govorili sami sa sobom kada ih niko ne može čuti jer im je bilo zabranjeno da govore i pišu na maternjem jeziku...

Da partizanski otpor u Sloveniji nije nalagao angažovanje velikog broja Slovenaca u kvsilinškim formacijama, sigurno je da bi broj slovenačkih građana u nemačkoj vojsci bio daleko veći.

KO HOĆE DA REHABILITUJE ROŽMANA?

Slovenački parlament novelirao je zakon o krivičnom postupku i to sa očiglednom na-

merom da se Rimskoj katoličkoj crkvi omoguću produžetak roka za podnošenje zahteva za zaštitu zakonitosti za sudske presude izrečene 1946, kada su kao ratni zločinci osuđeni SS-general Ervin Rozener, kvilinski general Leon Rupnik, šef policije u okupiranoj Sloveniji Lovro Hacin, domobranski komandant Milko Vizjak, ministar Miha Krek i ljubljanski biskup dr Gregorij Rožman.

Promenama pomenutog zakona omogućeno je da, povodom presuda posle 1945. godine, krvni srodnici u bočnom redu zaključno sa trećim kolenom i zakoniti zastupnici registrovanih verskih zajednica mogu sve do 2008. godine da ulože zahtev za zaštitu zakonitosti. I, kao što se predviđalo, predstavnici Rimokatločke crke u Sloveniji iskoristili su tu mogućnost tražeći da se ona primeni na biskupa Rožmana. Namera je očigledna. Eventualni po crkvu pozitivni sudski ishod omogućio bi joj da ostvari svoje težnje u odnosu na reviziju istorije II svetskog rata, to jest da se kolaborantske organizacije prikažu tako kako crkvi odgovara.

Slični raniji zahtevi bili su na raznim sudskim instancama odbijeni. Tumačilo se da to nije u nacionalnom interesu jer bi poništavanjem sudskog postupka za biskupa Rožmana slovenačko pravosuđe implicitno pomilovalo i SS-generalu Rožnera i ostale zločince osuđene u istom postupku, što bi Sloveniji donelo međunarodnu blamažu.

Ostaje da se vidi da li se taj nacionalni interes u međuvremenu promenio ili se promenila samo vladajuća politička garnitura.

MAKEDONIJA

NOVA ODBRANA TITA

Veliki broj ljudi, noseći bukete cveća i portrete Josipa Broza Tita i skandirajući Titovo ime, u Skoplju se suprotstavio pokušaju građevinske inspekcije skopske opštine Centar da iz parka u centru grada ukloni minijturni spomenik Titu.

Oni koji pamte Titovo vreme i kojima je Tito ostao u najlepšoj uspomeni, suočeni sa mnogobrojnim nastojanjima da se Tito, njegovo delo i vreme, obezvrede i dezavuišu, odlučili su da u skopskom parku koji se nalazi ispred nekadašnjeg Doma JNA, a današnjeg Doma Armije Makedonije, podignu spomenik Titu. U skladu sa svojim mogućnostima, podigli su minijturni spomenik na koji je odmah krenula opštinska uprava s obzirom da na toj lokaciji urbanistički plan ne predviđa bilo kakav spomenik.

Poštovaoci Titovog lika i dela, koje predvodi Slobodan Ugrinovski, najavljuju da će na postavljeni postament biti podignuta skulptura visine 180 centimetara i istovremeno ukazuju da su Albanci, bez dozvole i odobrenja vlasti, takođe u centru Skoplja, postavili spomenik Skenderbegu.

HRVATSKA

**OD REČI DO DELA -
TRNOVIT JE PUT**

U Hrvatskoj je antifašizam upisan u Ustav, u Saboru je usvojena deklaracija koja obavezuje na brigu o antifašističkim tekovinama. O značaju i doprinosima antifašističke borbe govore mnogi iz državnog vrha a u tome se posebno ističe predsjednik Stjepan Mesić. U praksi je, međutim, i dalje mnogo toga što je u direktnom neskladu sa deklarativnim antifašizmom. Stanje spomenika ličnostima i događajima iz NOB-a su jedan ali ne i jedini primer.

Na zagrebačkom Mirogoju je, na primer, obnovljena Grobnica narodnih heroja, prethodno dva puta oštećena. Uređeno je i spomen-područje Dotršćina a gradske vlasti Zagreba najavljuju da će biti obnovljeni i drugi oštećeni ili uklonjeni antifašistički spomenici. No, nije svuda kao u Zagrebu. Sa raznih strana stižu vesti da se antifašistički spomenici ne obnavljaju već i dalje skrnave i ruše.

- U Karlovcu, čak iz depoa Gradskog muzeja, nestaju svojevrmeno sa javnih mesta uklonjene biste narodnih heroja da bi, pretpostavlja se, bile prodane kao sekundarne sirovine. Najnoviji predmet ovog neslavnog biznisa su biste Josipa Broza Tita, Nade Dimić i Drage Vukića. U Karlovačkoj županiji uništeni su gotovo svi antifašistički spomenici, uključujući i dela vrhunske umetničke vrednosti, a vlasti, izuzev u Ozlju i Dugoj Resi, ne čine ama baš ništa da se bar neki obnovi.

- Antifašisti Dalmacije, obeležavajući godišnjicu oslobođenja ovog dela Hrvatske u II svetskom ratu, uputili su zahtev da se problem obnove antifašističkih spomenika iznese pred međunarodne institucije. Podsećaju da je u Hrvatskoj od 1990. srušeno više od tri hiljade spomenika NOB-a te da su promenjena imena mnogih ulica i ustanova koja su bila vezana za NOB. S tim se, ističu, ne može ući u Evropsku uniju. Posebno se zahteva obnova spomenika na Visu koji podseća na boravak Vrhovnog štaba NOVJ, spomenika u Kninu na brdu Spas u čast 877 partizanskih boraca Dalmacije poginulih u borbi za oslobađanje ovog grada, spomenika u mestu Gradac koji je delo Antuna Augustinčića i spomenika Stjepanu Filipoviću u Opuzenu čija se replika nalazi u palati OUN u Njujorku.

**ISTINE O NOB-U
NEMA U ŠKOLAMA**

O provaliji između deklarativnog antifašizma i prakse svedoče i školski programi. Govoreći o tome predsjednik Saveza antifašističkih boraca i antifašista Hrvatske Krešimir Piškulić rekao je, između ostalog:

- Istina o narodnooslobodilačkoj borbi još uvijek nije našla put u školskim udžbenicima, odnosno u nastavi u cjelini. Tragično je da nove generacije ne dobivaju

jasne spoznaje o II svjetskom ratu, o okupaciji i genocidu nad mnogim narodima i nacionalnim manjinama, o prodaji i izdaji nacionalnih interesa Hrvatske protiv čega je pokrenut otpor u prvome redu mladih ljudi antifašista.

Umjesto toga, provodi se perfidna revizija povijesti, a pod krinkom borbe protiv komunizma napada se antifašizam. Notorne laži prodaju se za istinu čak i zločin zakletih neprijatelja Hrvatske. Tako se može dogoditi da se dan oslobođenja Zadra proglašava danom okupacije. Taj sramni nacionalni čin zaslužuje svaku osudu.

**OSTALO JOŠ SAMO
DA SE PROBLEM
INTERNACIONALIZUJE**

O neskladu između deklarativnog antifašizma i praktičnog ponašanja vlasti bilo je reči i u raspravama Predsedništva Saveza antifašističkih boraca i antifašista Hrvatske. Na ovom forumu posebno je naglašeno:

- Uprkos svih naših intervencija i zaključaka ništa se ne događa na području zaštite prava i položaja sudionika NOB-a. Dapače, i dalje se nastavlja s neprihvatljivim i povijesno netočnim prikazivanjem nekakvog antifašizma bez NOB-a, bez Josipa Broza Tita.

- Izbjegava se bilo kakva djelatnost na unapređenju boračke zaštite i skrbi nad sudionicima antifašističke borbe propisane člankom 9. sabsorske Deklaracije o antifašizmu.

- Ne možemo prihvatiti da se s antifašizmom manipulira na međunarodnom planu, a da se istovremeno u zemlji i dalje provodi politika dezavuiranja i potiskivanja sudionika NOB-a na domaćoj političkoj sceni. S razlogom oštro protestiramo protiv takve politike i upozoravamo da je naše strpljenje dovedeno do kraja. Naše članstvo traži da se problem internacionalizira i svijetu otvoreno kaže istina o položaju ratnika na čijim leđima je dobivena bitka protiv fašizma i na čijoj je žrtvi zasnovana Republika Hrvatska.

**NOVA STALNA
POSTAVKA U JASENOVCU**

Uz prisustvo najviših državnih predstavnika, otvorena je nova stalna postavka Memorijalnog muzeja i Obrazovnog centra Spomen-područja Jasenovac. Govorili su tom prilikom predsjednik Hrvatske Stjepan Mesić, predsjednik Sabora Vladimir Šeks, predsjednik hrvatske Vlade dr Ivo Sanader i odali poštovanje žrtvama ovog zloglasnog stratišta naglašavajući pritom kako je "Republika Hrvatska s ponosom u svom Ustavu istaknula svoje antifašističke korijene", te da je "nezaobilazna potreba današnje evropske Hrvatske da mlada generacija i sve generacije koje će slijediti doznaju zašto je Jasenovac postao sinonim zločina, zašto s pravom kažemo da je NDH

bila zločinačka tvorevina".

Kao i obično, kada se govori ovoj temi, najkonkretniji i najupečatljiviji bio je Stjepan Mesić koji je, pored ostalog, naglasio:

- Ako postoji mjesto u Hrvatskoj, gdje ne smije biti ni najmanje sumnje o tome kako današnja Hrvatska gleda na ono što se događalo u vrijeme II svjetskog rata, onda je to mjesto ovdje - u Jasenovcu.

- Ako postoji mjesto na kojemu nema ni najmanjega prostora za relativizaciju ili umanjivanje zločina, onda je to mjesto - Jasenovac. Ovaj muzej ne smije počinjene zločine samo ilustrirati, on o njima mora informirati - cjelovito i pošteno. Ovdje smije važiti samo jedan jedini zakon, a to je zakon istine!

- Jasenovac ne smije biti ni poprište, a ni povod bilo kakvim raspravama o zločinačkom karakteru nacizma, fašizma i, slijedom toga, ustaštva. Taj je karakter povijesno utvrđen, a na mjestima poput Jasenovca on je na najstrašniji mogući način nepovratno potvrđen...Nažalost, početkom devedesetih godina Hrvate su u otporu agresiji i nametnutome ratu dijelom nastojalo mobilizirati i homogenizirati upravo na osnovama koketiranja sa ustaštvom. U tome smislu i povijest je u školskim knjigama bila podvrgnuta najgrubljoj reviziji. Tada počinjene greške ispravljamo još i danas, a u svijest onih koji su se formirali baš u tim godinama morat ćemo pogrešne predodžbe korigirati još dugo.

Postavka je, inače, izazvala dosta različite ocene i komentare:

- Premijer Ivo Sanader je naglasio da je postavka rađena i na osnovu uvida u dva svetska muzeja - Muzej holokausta u Vašingtonu i Jad Vašem u Izraelu;

- Predsednik Mesić smatra da možda nije dovoljno prikazana brutalnost ubijanja ali je dobro što se naglašava individualizacija žrtve;

- Predsednik Srpskog narodnog vijeća Milorad Pupovac u učinjenom vidi samo prvi korak koji treba nadograđivati u saradnji sa predstavnicima žrtava; reč je više o informaciono-dokumentacijskom centru nego muzeju, više je to instalacija koja može biti bilo gde, nego mesto povezano sa onim što je Jasenovac stvarno bio;

- Predsednica Saveta Spomen-područja Jasenovac dr Zorica Stipetić konstatuje, a slično misli i predsjednik Hrvatskog Helsinškog odbora Žarko Puhovski, da je učinjen značajan pomak u odnosu na razdoblje od pre godinu dana, ali da se postavka mora nadograđivati pri čemu je važno da se stvari ne politizuju već da se istinito prikazuje ono što se događalo u Jasenovcu;

- Najviše direktnog nezadovoljstva iskazala je članica Upravnog odbora Spomen-područja Jasenovac Julija Kiš koja smatra da će postavka "otvoriti iskaz snažnog pokušaja relativizacije značenja ustaškog režima i jasenovačkog logora", te da se "nikakva empatija za žrtve ne primećuje".

Opet izgleda da je najrealniji Stjepan Mesić kad kaže da sada valja nadograđivati

i dopunjavati, propušteno nadoknađivati, a ono što nije napravljeno kako treba - ispravljati: "Jedina mjera uspješnosti jasenovačkoga muzeja sadržana je u pitanju - hoće li neinformirani petnaestogodišnjak poslije obilaska shvatiti što je bio Jasenovac i hoće li pojmiti karakter režima koji je taj logor uspostavio".

DA SE VIDI, DA SE ZNA ŠTA SE KOME DOPADA

Nekima u Gospići izgleda nije dovoljna "reputacija" stečena zločinačkim zbivanjima u ovom gradu i oko njega tragičnih devedesetih godina. Tek, uz crnu kafu, sada se servira i kesica šećera sa Hitlerovim likom i ogavnim vicevima o Jevrejima. Doduše, tu je i saučesnik, firma iz Slavonske Požege koja je, valjda, u ovome videla marketinški poduhvat. U Nemačkoj, a i u mnogim drugim državama širom Evrope, to bi došlo pod udar antinacističkih zakona a Hrvatska nije još u Evropskoj uniji mada ka tome teži. Zato je značajno da je splitska "Slobodna Dalmacija" "zašćerenog Hitlera" ovako prokomentarisala:

- Zlo se u pravilu lako kamuflira i efektno prilagođava vanjskim okolnostima. To je i jedan od razloga zašto ga je nemoguće iskorijeniti, uz onaj osnovni koji leži u brzom zaboravu...Priča o kolektivnom sjećanju kod nas podvučena je miniranjem većine spomenika i kosturnica iz II svjetskog rata devedesetih godina, filuštaškom retorikom i Tuđmanovim pritajenim antisemitizmom iz istog razdoblja, politički pročišćenom nastavom školske povijesti, kao i recentnim medijskim sadržajima u kojima dominiraju zabava, potrošnja i sport.

- Između zaborava Jasenovca i masovnih ubojstava nevinih nad velebitskim jamama 1941. do zašćerenog Hitlera stoje samo nove generacije nagnute nad šalicom jutarnje kave. I one s njom već sada ne piju puki zaborav, nego ksenofobnu rasiističku ideologiju najvećeg zločinca 20. stoljeća, uz primjerenu dozu šećera. Proizvođač te gnusne forme još nije, a vjerovatno i neće biti kažnjen, što jamči skoro širenje obrta i nepregledno umnažanje matrica mrznje.

BOSNA I HERCEGOVINA

ZA DOSTOJAN TRETMAN NOB-a U UDŽBENICIMA

S obzirom da je u toku izrada novih udžbenika istorije za sledeću školsku godinu, Savez antifašista i boraca NOB-a BiH uputio je zahtev da Ministarstvo obrazovanja i znanstva i Prosvetno-pedagoški zavod Federacije BiH svojim autoritetom osiguraju primeren i istorijski tačan tretman narodnooslobodilačke borbe 1941-1945. Isto-

vremeno se traži i uvođenje časova u osnovne i srednje škole za obeležavanje određenih antifašističkih datuma uz angažovanje učesnika značajnih istorijskih zbivanja.

"Ne samo da su iz udžbenika povijesti isterali Tita, nego i sjećanje na sjednicu Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Bosne i Hercegovine koja je bila ključna za nastanak BiH" - kaže Jure Galić, predsjednik Saveza antifašista i boraca NOB-a BiH, a njegova kritika upućena je političkim čelnicima koji se antifašističke borbe i velikih bitaka na prostoru BiH, ključnih za razbijanje Hitlerove koalicije, sete samo kada im to zatreba i kada se ne može izbeći obeležavanje jubilarne godišnjice. Pritom se u Savezu antifašista i boraca NOR-a BiH podseća da cela Evropa slavi antifašizam, a da država BiH o tome nema nikakav stav.

Predsjednik sarajevske organizacije Saveza antifašista i boraca NOB-a Biser Šerif pomenuo je da se u Hrvatskoj NOB primerenije tretira a da je u Srbiji primat dat Draži Mihailoviću i četničkom pokretu. U udžbenicima istorije koji su na snazi u BiH o NOB-u nema ništa a to je, po Šerifovim rečima, više nego sramotno za jednu državu koja se temelji na ZAVNOBiH-u.

Tretman NOB-a u školskim udžbenicima nije jedino pitanje koje čini nezadovoljnim antifašiste i borce NOB-a. Od države zahtevaju da zaštiti spomenike u celini a oni su, gotovo u potpunosti, zapušteni a većim delom i uništeni. U tom kontekstu ističe se da su donacijama za obnovu spomenika u BiH vlasti SAD, Norveške i drugih zemalja Evropske unije pokazale da više cene tekovine NOB-a nego što to čini sama Bosna i Hercegovina.

REGIONALNI NAUČNI SKUP "TITO I BIH"

Savez društava "Josip Broz Tuto", koji objedinjava preko 30 organizacija iz cijele Bosne i Hercegovine, u Sarajevu je, novembra prošle godine, organizovao regionalni naučni skup "Tito i Bosna i Hercegovina". I na taj način Savez je pokazao da mu je osnovna programska usmjerenost - angažovanje na afirmisanju istorijskih činjenica i trajnih vrijednosti Titovog doprinosa u pobjedi antihitlerovske koalicije, rukovođenju antifašističkim NOB-om 1941-1945, obnovi državnosti BiH, njenom ravnopravnom položaju u federativnoj zajednici i sveukupnom preporodu koji je doživjela u periodu od 1945. do 1990.

Već u projektu ovog skupa, pored ostalog, naglašeno je:

- Tito je kao neposredni lider i tvorac NOP-a Jugoslavije, kao vrhovni komandant NOV i POJ, a onda i kao šef države, u Bosni i Hercegovini u toku NOR-a boravio dvije i po godine, a potom je posjetio još 40 puta.

- Titovo doba (1937. do 1980), posebno NOR (1941-1945) i poslijeratni razvitak (1945-1980) predstavlja najsvijetlije stran-

ice historije Bosne i Hercegovine, odnosno period renesanse i preporoda. Zbog toga je nužno, ne samo osvetljavati i činiti dostupnim postitovskim generacijama ova saznanja, nego iz toga crpiti snagu u borbi za dostojanstven život i prosperitetan razvitak Bosne i Hercegovine.

Na ovom skupu podneto je preko 30 referata a bilo je oko 150 učesnika iz redova akademika, univerzitetskih profesora i drugih naučnih radnika, kao i Titovih saboraca. Referatima je obuhvaćeno sedam tematskih oblasti: Tito, NOB i BiH; državnost, ravnopravnost i nacionalno pitanje; ekonomski i društveni razvoj; međunarodni odnosi i religija; odbrana suvereniteta; Titova ličnost i sjećanja. Poslije referata uslijedila je diskusija, uz replike i raspravu.

Predsjednik bosanskohercegovačkog Saveza društava "Josip Broz Tito", Raif Dizdarević u uvodnom izlaganju istakao je neprocjenjivi Titov doprinos u razvoju NOB-a, obnovi i utemeljenju državnosti BiH, a osvrnuo se i na tekuću situaciju koju karakteriše rušenje tih vrijednosti pomenuvši i to da u školskim udžbenicima danas najvećim dijelom nije obrađen period NOR-a, čime su generacije mladih lišene istinskih saznanja o jednom periodu istorije izuzetno značajnom za BiH. Apelovao je da se zakonom zabrani djelovanje neofašističkih organizacija.

Tomislav Badovinac, predsjednik Saveza društava "Josip Broz Tito" u Hrvatskoj, podsjetio da su najveće bitke u II svjetskom ratu vođene na tlu BiH i da su najveće ratne nedaće podnijeli upravo njeni narodi, te da je Tito najveći dio rata proveo upravo u BiH.

Na naučnom skupu aktivno su učestvovali i članovi Savjeta Saveza antifašista Srbije - Društva za istinu o NOB. Vijećnik ZAVNOBiH-a i AVNOJ-a Ljubo Babić podsjetio je na te događaje, posebno na utemeljenje BiH kao posebne federalne jedinice u okviru nove Jugoslavije, a govorio je i o nekim aktuelnim političkim događajima u RS, a posebno o diskriminatorskom odnosu vlasti u obnovi i očuvanju spomenika iz NOB-a. Sadržaj izlaganja Blaže Mandića bile su Titove posjete Bosni i Hercegovini, a tema Seada Hadžovića glasila je "Titovo suprotstavljavanje Brežnjevljevoj doktrini ograničenog suvereniteta i pouke".

U referatima i raspravi, uz isticanje značaja postignutog u NOB-u i poslijeratnoj izgradnji, ukazivalo se i na greške, zablude i na ono što je moglo a propušteno je da se učini. Jedinostvena je poruka izrečenog da samo istorijska istina može biti od koristi za budućnost BiH. Organizacioni odbor ovog naučnog skupa štampaće zbornik prezentiranih naučnih radova.

Dan poslije ovog skupa održana je promocija knjige Blaže Mandića: "Tito u dijalogu sa svijetom", što je bio dodatni doprinos sveukupnom sagledavanju vrijednosti Titovog djela, i to neposredno pred obilježavanje praznika, Dana državnosti BiH, 15. novembra, dana održavanja Prvog zasjedanja ZAVNOBiH-a.

DR OLIVERA MILOSAVLJEVIĆ

SVAKO ZAGOVARANJE FAŠIZMA JE - FAŠIZAM

Zakon kojim se u Srbiji rehabilituju svi "ideološki" protivnici komunizma, počinje sa datumom od 6. aprila 1941. što je istovremeno i njegov najzanimljiviji deo. Imali smo priliku da slušamo predlagачe i zagovornike zakona (primer za to je i emisija "Utisak nedelje" na TV B 92 u kojoj su učestvovali ministar Milan Parivodić, istoričar Milan St. Protić i književnica Svetlana Velmar Janković) koji su svojom srčanom odbranom ratnih "ideoloških" protivnika komunizma, nedvosmisleno potvrdili da je čitava stvar i smišljena isključivo zbog njih, a da ih oni posle 1945. ustvari i ne zanimaju, odnosno da su samo "kolateralna šteta" pokušaja rehabilitacije kvislinga iz vremena II svetskog rata.

Saopštili su nam i da bi čitav komunistički period trebalo jednostavno progasiti zločinačkim čime bi, misle oni, po automatizmu bili rehabilitovani svi njegovi "ideološki" protivnici, a oni ratni proglašeni borcima za pravednu stvar. Zato možemo očekivati da će (kao što se desilo sa četnicima) ovoga puta "demokratama" postati i balisti, hortijevci, ustaše i, na kraju, sam nemački Rajh. Svi oni zaista jesu bili "ideološki" protivnici komunizma, ali je, sasvim sigurno, Hitler bio najveći. Zato nije slučajno danas, njihov

"Glas istine" je u prošlom broju, uz osnovnu informaciju o knjizi dr Olivera Milosavljević "Potisnuta istina", nagovestio da će se ovom značajnom doprinosu demistifikaciji kvislinštva i razobličavanju pokušaja da se ono u Srbiji opravda i rehabilituje, u sledećim brojevima dati više prostora.

Ovoga puta čitaocima lista skreće se pažnja na neke od stavova autora izložene u uvodu ove dragocene knjige.

"ideološki" antikomunizam i početak i kraj svake argumentacije, uz prećutkivanje da su kao protivnici komunizma bili i aktivni protivnici celokupne antihitlerovske koalicije čiji je komunizam bio sastavni deo. Prećutkuje se i da je njihov "ideološki" antikomunizam u tadašnjem shvatanju pojma podrazumevao veličanje nacizma, antidemokratiju, i na prvom mestu, antisemitizam, "slučajno", baš u vreme kada su milioni Jevreja ubijani u "Velikom Nemačkom Rajhu". Na kraju, prećutkuje se i da su "ideološki" protivnici komunizma doživeli najveći poraz u istoriji XX veka zajedno sa ideologijom koju su podržavali. Oni koji sve to danas prećutkuju da bi ih rehabilitovali kao ratne "ideološke" protivnike komunizma, nemaju pravo da se pozivaju na pobedničke saveznike iz II svetskog rata.

Neznanje i ignorancija uz selektivnost i (antikomunističku) mržnju već su opšte mesto naše intelektualne i političke elite. Naša vlast je već, ignorišući godišnjice oslobođenja Aušvica i pobede nad fašizmom 2005, a potom i pretvaranjem Muzeja revolucije u kapelu, pokazala koja joj strana u II svetskom ratu leži na srcu. A u vreme II svetskog rata svaka podrška fašizmu bila je fašizam, svaka podrška rasizmu bila je rasizam i, najvažnije, svaki ekstremni antikomunizam tada je bio u slavu nacizma.

Zagovornici Zakona su nam saopštili da u Srbiji nikada nije bilo fašizma pa da današnji "Nacionalni stroj" kao prvu takvu pojavu u istoriji treba hapsiti. Zgražati se danas nad idejama raznih "nacionalnih strojeva", a rehabilitovati njihove duhovne očeve kao "demokratske" intelektualce i "patriote", cinizam je i maska koja ništa ne skriva: Naprotiv! Odnos prema Aušvicu i 9. maju 2005, uz Zakon koji počinje sa 6. aprilom 1941, predstavlja previše "slučajnosti" oko jednog fašizma i jednog antifašizma. On govori o jednoj ideološkoj matrici čije su simpatije neskriveno na jednoj strani.

Kako se dogodilo da antifašizam kao "teorijski postulat i moralnopolitička vertikala XX veka" u savremenoj Srbiji (i šire) bude odbačen, a da umesto njega antikomunizam bude uzdignut na pijadestal vrhovnog moralnog načela? Ovakav obrt desio se, u kontekstu opšteg desničarskog evropskog trenda kao rezultat lutanja savremene elite u traženju "novog" identiteta društva sa njegovom "novom" nacionalnom prošlošću, a u bitno promenjenim društvenim okolnostima. Raspad države i identiteta društva izgrađivanog u njoj, bio je i posledica zahteva nacionalističke ideologije ali i izvor njenih daljih radikalizacija. Nacionalizam, kao nova paradigma okupljanja koja je negirala i jugoslovensku (multietničku) državu i identitet njenog društva (postulat o "bratstvu i jedinstvu"), uslovio je njihov raspad.

Početni impuls dat je osporavanjem multietničke države koja već svojom strukturom "guši" nacionalni ekskluzivizam, onemogućava njegovo okupljanje i uspon, i nasuprot "prirodnom" i "organskom" etničkom identitetu, nameće "neprirodni" multikulturalizam. Sa odbacivanjem "neprirodne" države išlo je i osporavanje svih elemenata zajedništva, na prvom mestu, zajedničke prošlosti, uz selektivno "izvlačenje" iz nje samo onoga što je ekskluzivno "nacionalno". Zato za razumevanje površnosti nacionalističkog vjeruju nije zanemarljiva činjenica da se u

svojoj prvoj fazi, sredinom 80-ih godina, ne samo pozivao na antifašizam, već se i prepoznavao kao nacionalizam po tome što je negirao antifašizam kod svih ostalih jugoslovenskih nacija. Ambivalentna pozicija, međutim, u kojoj se nacionalizam našao, odbacujući Jugoslaviju kao srpsku "tamnicu" a istovremeno tvrdeći da su samo Srbi bili "Jugoslaveni", odbacujući komunizam koji je "zatirao" srpsku naciju a istovremeno tvrdeći da su samo Srbi bili partizani, otvorila je prostor za promenu paradigme novoizgrađivanog identiteta. Sa brisanjem jugoslovenske i komunističke prošlosti izbrisan je i partizanski (internacionalistički) pokret a s njim i antifašizam. Ostalo je samo (za predstavljanje pred spoljnim svetom) deklarativno, i više usputno, pozivanje na antifašizam bez stvarnog značenja i smisla, osim kao reči ispražnjene od sadržaja koja zvuči kao preporuka. Utoliko je postalo upadljivije prećutkivanje njegovih nosilaca u ratnoj prošlosti što je za temu fašizam - antifašizam jedino relevantno.

Sa druge strane, raspad države i društva predstavlja nov i nepresušni izvor radikalizacija u koje nacionalizam, po svojoj prirodi iracionalne ideologije udaljene od stvarnosti, neminovno upada, bez unutrašnjih sposobnosti da se u propadanju zaustavi. Raspad je neposredno proizvodio, a proizvodi i dalje, sve dublje zahvate u reviziju istorije kako bi nova konstrukcija identiteta dobila oslonac u "kontinuiranoj" i "čistoj", samim tim ideološki konstruisanoj nacionalnoj prošlosti. Zato je i moglo da se u revidiranoj istoriji, od nekadašnjih "jedinih" partizana u bivšoj Jugoslaviji, prvo stigne do Draže Mihailovića kao "prvog gerilca u Evropi" (tzv. antifašizam za spoljnu upotrebu), a danas i do Milana Nedića kao "ideološkog" protivnika komunizma koji je samo pre drugih shvatio gde se krije najveće "zlo" (tzv. antikomunizam za domaću upotrebu). Upravo u tom kontekstu, njegov "ideološki" antikomunizam ima još jednu funkciju - da neuporedivost mržnje kvislinga prema partizanskom pokretu u odnosu na pokret Draže Mihailovića, prikaže samo kao rezultat "ideološkog" odbacivanja, a ne kao produkt različite prirode odnosa ova dva pokreta prema okupatoru. U temelju oba novokomponovana mita stoji treći - mit o nacionalnoj istoriji koja je uvek "čista", i nacionalnim junacima koji su uvek "ispravni", kako bi i savremeni identitet konstruisan na ovakvim konstrukcijama bio onaj "konačno pronađeni" - "pravi" i "autentični" identitet.